

SVADBA VEKA

EVGENIA GIAKOUMOPOULOU &
DRAGANA TODOROVIĆ

PRAJD INFO CENTAR: KRAJ JEDNE ERE

PRETPLATI SE I OSIGURAJ ŠTAMPANI PRIMERAK!

ŠTAMPANO IZDANJE

Pridružite se optimistima! Pretplatite se na jedini LGBT+ magazin u Srbiji i obezbedite sebi na svaka dva meseca inspirativne priče, intervju, i najnovije vesti iz sveta queer kulture. Sa svakim brojem podržavate vidljivost i osnaživanje LGBT+ zajednice.

GODIŠNJA PRETPLATA - 6 BROJEVA 1500 RSD

Sve informacije o pretplati možete naći na našem sajtu:

WWW.OPTIMIST.RS/PRETPLATA

OSNIVAC I IZDAVAC:

Gej lezbejski info centar

GODINA OSNIVANJA:

2011.

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK:

Predrag Azdejković

SARADNICI: Zoran Janković, Milan Arandžević,

Milan Živanović, Bogdan Petrović,

Jovana Ivetić, Filip Obradović,

Nemanja Marinović, Marko Mihailović,

Stefan Mihajlovski, Pero Jovović,

Kristian Randelović,

NASLOVNA STRANA: Bea Uhart

WEB: www.optimist.rs

E-MAIL: optimistmagazin@gmail.com

FACEBOOK: www.fb.me/optimist.rs

INSTAGRAM: www.instagram.com/optimist.rs

ŠTAMPA: Newpress

Ovaj projekat je sufinansiran iz Budžeta Republike Srbije - Ministarstva informisanja i telekomunikacija. Stavovi izneti u podržanom medijskom projektu nužno ne izražavaju stavove organa koji je dodelio sredstva.

MAGAZIN MOŽETE ČITATI I NA:

MAGAZIN PRIHVATA NADLEŽNOST:

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Narodna biblioteka Srbije, Beograd

305

OPTIMIST : vodič kroz gej Srbiju / glavni i odgovorni urednik Predrag M. Azdejković. - God. 1, br. 1 (jun 2011). - [S. l.] : Regionalni info centar, 2011. (Smederevo : Newpress). - 21 cm

Dvomesечно. - Naslov 1. broja: Optimizam
ISSN 2217-6756 = Optimist
COBISS.SR-ID 186184972

IZDVAJAMO 4 SVADBA VEKA DRAGANA TODOROVIĆ

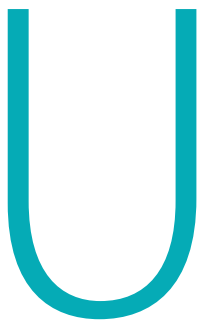

NIJE HOMOFBIJA ŠTO ME NOĆAS UBIJA
26 ILI MOŽDA JESTE?

UROŠ
ĐO-
ROVIĆ
46

40 ALEKSANDAR
HAJDARI

junu ove godine na grčkom ostrvu Lezbos, venčale su se Evgenia Giakoumopoulou i Dragana Todorović, uz podršku porodice i prijatelja iz celog sveta. Proslava je trajala tri dana i prisustvovalo je više od dvesta zvanica. Optimist je odlučio da ovoj svadbi

veka posveti naslovnu stranu i najobimniji intervju ikada objavljen na našim stranicama sa Novosađankom i dugogodišnjom lezbejskom aktivistkinjom, Draganom Todorović.

Može li nas vratiti na početak vaše ljubavne priče? Kako ste se vas dve upoznale i šta vas je privuklo jedna drugoj?

Evgenija i ja smo se upoznale 2017. godine, u ranim fazama formiranja evropske lezbejske mreže (EL*C – EuroCentralAsian Lesbian* Community), kada je to bila grupa od dvadesetak lezbejki iz više zemalja Evrope, koja se skoro svakodnevno viđala na onlajn sastancima, sa ciljem da se obnovi i poveže lezbejski pokret u Evropi i Centralnoj Aziji, koji je tada bio na izdisaju. Brzo nas je povezala zajednička ambicija i vizija za

tom u Crnoj Gori postala malo i Crnogorka. Osim sličnog vrednosnog sistema i interesovanja, ono što me je najviše privuklo je njen humor, koji svaki razgovor pretvara u stand-up comedy nastup samo za mene, kao i odnos prema životu i okruženju koji je istovremeno altruistički i hedonistički. Imamo veoma različite temperamente koji uravnotežuju jedni druge, uz beskrajno uzajamno poštovanje i poverenje. Odlučile smo da svoje živote posvetimo istim ciljevima, koje trenutno ispunjavamo iz različitih pozicija, Evgenija kao šefica Sektora za LGBTIQ pitanja Saveta Evrope, a ja kao izvršna direktorka EL*C-a, što znači da smo ne samo formalno partnerke u životu, već i u poslu. A to je, po mom mišljenju, savršena formula.

Kada ste shvatile da želite da provedete život zajedno i kako je izgledao trenutak kada ste odlučile da se verite?

Ja sam shvatila još prve večeri koju smo provele zajedno, u novembru 2021. Grupa aktivistkinja iz EL*C-a je bila u poseti mom rodnom Novom Sadu, uključujući i Evgeniju, kojoj je to bila prva poseta Srbiji. Tada još nismo bile par. Odvela sam ih prve večeri u kafe-bar „Kaž’te“, u vlasništvu moje dve najbolje drugarice koje su sada naše kume. Još uvek raspravljamo o tome ko je

te večeri napravio odlučujući potez, ali mislim da tu zaslugu mogu sebi da pripišem. Nakon što smo se prvi put poljubile, navodno u pokušaju da sačuva prijateljstvo i profesionalni odnos, Evgenija je sugerisala da to ne bi trebalo da bude nešto ozbiljno i da je u pitanju „one night stand“. Već u tom trenutku sam znala koliko to nije tačno, i rekla joj da greši i da sam sasvim sigurna da ćemo biti zajedno zauvek. Ubrzo nakon toga je shvatila da sam ja uvek u pravu. Veridba je usledila godinu dana kasnije, na našu godišnjicu, na

ostrvu Lezbos gde smo upravo završile zvaničnu i prvu posetu EL*C-a ostrvu. Nakon nekoliko dana u Skali Erosos, rodnom mestu pesnikinje Sapfo, bile smo ispunjene lepotom ostrva i njegove prirode, transformativnim iskustvom susreta sa lezbejkama i Lezbejkama (lokalnim Grkinjama) koje žive zajedno u ovom malom selu na Egejskom moru. Mogle smo da osetimo

SVADBA VEKA

DRAGANA TODOROVIĆ

RAZGOVARAO: PREDRAG AZDEJKOVIĆ

budućnost EL*C-a, međutim tek krajem 2021. godine, kada se Evgenija preselila iz Francuske u Crnu Goru smo imale priliku da se češće viđamo u stvarnom životu, i vrlo brzo nam je postalo očigledno da je tu bilo više od samo intelektualnog i aktivističkog saučesništva. Često se šalim da je počela da mi se dopada tek kada je kao Francuskinja grčkog porekla, živo-

Foto: Bea Uhart

da je ovo bila prekretnica i za EL*C i za nas lično. U maloj ribarskoj kući okruženoj maslinjakom sa pogledom na more i flamingose, sa njom pored sebe, znala sam da želim da se svaki dan osećam tako. Išla sam u dvorište, nije bilo cveća u bašti, samo mladi luk, ubrala sam buket mladog luka i zaprosila je. Pristala je bez razmišljanja.

Kako ste došle na ideju da organizujete venčanje na Lezbosu, i šta vam je to venčanje značilo na ličnom i simboličkom nivou?

Izbor Lezbosa kao mesta za venčanje je bio jednostavan. Tu smo se verile, tu smo osećale da pripadamo kao lezbejke, i u simboličnom i političkom smislu to mesto je veoma važno kako za nas, tako i za EL*C i lezbejski pokret generalno. Lezbejke su dobile ime po pesnikinji Sapfo, koja je bila sa ostrva Lezbos, i sama ta činjenica već ispunjava vazduh istorijom i poezijom. Pored toga, osamljeno selo Skala Eresos, gde je rođena Sapfo, nalazi se na veličanstvenoj plaži i okruženo je spektakularnom prirodom, koja ovom mestu daje istinski magičan osećaj, sa zadivljujućim zalascima sunca i zvezdanim nebom. Ovo ga čini savršenim okruženjem za venčanje! I naravno, tu je i politički aspekt: Evgenia i ja smo se upoznale kroz aktivizam, tako da je naše venčanje moralo biti proslava lezbejske ljubavi, ali i lezbejske kulture i vidljivosti. Mesto je bilo savršeno za ovo jer lezbejke već decenijama dolaze u Skalu Eresos, što je stvorilo potpuno jedinstveno

okruženje i sklad između lokalnog stanovništva i lezbejki. Već godinama ovo selo je centar neverovatnih lezbejskih i kvir festivala i drugih događaja, tokom letnje sezone hiljade lezbejki poseti ovo selo, ali i mnogo njih iz celog sveta su odlučile da tamo žive tokom cele godine i stvaraju zaista raznoliku i inkluzivnu zajednicu, koja ne postoji ni na jednom drugom mestu. Skala Eresos je lezbejski raj. Takođe, tokom naše prve posete Lezbosu, kada smo se i verile, Evgenia i ja smo se zaljubile u jednu staru kamenu kuću koja je pre dva veka bila seoska fabrika maslinovog ulja, koju smo nekoliko meseci kasnije i kupile, i koja će nakon renoviranja koje je u toku biti naš letnji dom u Eresosu. Paralelno sa tim, i EL*C je odlučio da kupi kuću u Skali Eresos, koja će služiti kao radni prostor i političko i simboličko sedište EL*C-a. Dakle, sve to zajedno, na ličnom, poslovnom, simboličkom i političkom nivou, učinilo je Lezbos idealnim i nezaobilaznim izborom za mesto venčanja, koje smo želele da podelimo sa porodicom i prijateljima.

Da li ste uključile neke specifične tradicije ili običaje u vašu ceremoniju, i da li su one imale poseban značaj za vas kao lezbejski par?

Od tradicionalnih venčanja smo pozajmili ono što nam se dopada, i tome dodale lokalne lezbejske rituale, aktivizam i zabavu. Bilo je tradicionalno u smislu da smo imale nešto što je izgledalo kao tradicionalno okruženje za

>>

ceremoniju, sa dolaskom nevesta, sveštenica i razmenom zaveta, svedoka, veoma grčkom goz-bom u taverni i žurkom na plaži. Tema estetike bila je usredsređena na lezbejsko nasleđe i maslinovo drvo, i povezanost sa ostrvom. Svadbenu tortu i deo kateringa naručile smo od lokalne ženske zadruge koja pravi tradicionalne domaće proizvode. Obe smo nosile komad nakita koji je imao tradicionalni grčki „mati“, koji se može vidite svuda u Grčkoj, i služi kao zaštita od urokljivih očiju! Tradicionalni aspekt nam je bio važan jer smo želele da se neki trenuci osećaju kao svečani i duhovni, ali i zato što smo želele da ispoštujemo seosku i tradicionalnu prirodu sela, pa smo zbog toga pozvale i celo selo na svadbu, i oni su došli – i meštani i lezbejke podjednako! U isto vreme, ovo je trebalo da bude i snažno lezbejsko venčanje, da proslavlja istoriju mesta i lezbejskog pokreta, da bude u suprotnosti sa patrijarhalnim normama i što je veoma važno, da bude po našem ukusu i u skladu sa našim ličnostima. Tako da smo sve to preokrenule i izmešale: na ceremoniju venčanja smo stigle u lezbejskom stilu- na prikolici starog Toyota kamioneta koji pripada Kvir Ranču, uz pesmu „Sweet Child of Mine“ benda Guns N’ Roses (moj omiljeni bend); naša ceremonija je bila „blagoslov Sapfo“ koji su napisale naše „Sapfo sveštenice“ i naše kume, koje su lepo utkale Sapfinu poeziju i stihove Odri Lord, modernu lezbejsku poeziju izgovorene reči, istoriju mesta, političke lezbejske feminističke izjave i veoma zabavne prikaze Evgenije i mene i naše ljubavne priče. Takođe, svadbenu tortu smo sekle sa labrisom, svi segmenti proslave održani su u objektima u vlasništvu lezbejki, i imali smo samo lezbejsku ekipu koja je organizovala i učestvovala u venčanju, od DJ-eva, konobarica, kuvarica, do fotografkinja, scenografkinja. Takođe, želele smo i da promenimo tradicionalnu praksu darivanja mladenaca, tako što smo zamolile naše goste da umesto poklona nama, doniraju novac lezbejskoj organizaciji koja se bavi brigom o životinjama u Eresosu. I na kraju, po do-broj grčkoj tradiciji, venčanje je trajalo tri dana. Dakle, venčanje je bilo eklektična kombinacija tradicije i subverzije tradicije, na lezbejski način.

Venčanje je bilo ispunjeno queer simbolikom i zabavnim elementima. Kako je izgledalo planiranje događaja i koje aktivnosti su vam bile najznačajnije?

Od početka smo se složile da će venčanje biti usredsređeno na koegzistirajuće zajednice meštana Skale Eresos i lezbejskog pokreta. Takođe smo se složile da ako venčanje ne bude jednako zabavno za nas koliko i za naše goste, da ga onda nema smisla organizovati. Deo proslave naše lezbejske kulture bilo je i igranje klišeima: na primer, lezbejski kamionet i labrisi. Pošto su skoro svi naši prijatelji i porodice morali da putuju, dolazeći iz cele Evrope, pa čak i iz SAD, želele smo da to učinimo pravim doživljajem u životu sela, i uključimo što više lokalnog stanovništva (kako Grka i tako i lezbejki). Kako je venčanje imalo različite događaje i aktivnosti tokom tri dana, to je više ličilo na lezbejski festival nego na venčanje. Jedan od zaista posebnih trenutaka bilo je venčano izdanje „swim to the rock“. Ovo plivanje se inače održava svakog dana tokom letnje sezone i okuplja žene koje se međusobno podržavaju i osnažuju da doplivaju do stene udaljene nekoliko stotina metara od obale i nazad, koje već godinama organizuje lokalna lezbejska grupa, i zaista smo bile srećne što je grupa pristala da ovaj prelepi lokalni lezbejski ritual integriše u naše svadbene događaje i omogućući nam da ga podelimo sa svim našim gostima (uključujući i muškarce). To je definitivno imalo snažan efekat, jer su svi izašli iz vode oduševljeni, zadihani, nasmejani i ponosni na svoj uspeh, i što je najvažnije, imali su priliku da se upoznaju i povežu jedni sa drugima. Nije bilo takmičenja, samo uzajamna podrška i bodrenje. Bio je to pravi trenutak zajedništva i za nas moćan način da inkorporiramo feminističke vrednosti i tradicije lezbejske zajednice, i probijemo led predstojeće venčanje kasnije tog dana. Dok smo zajedno zamišljale venčanje, moram da priznam da se najvećim delom planiranja bavila Evgenija, i da meni ni sada nije jasno kako je to sve izvela. Ne samo zato što je Grkinja i što je zbog toga lakše komunicirala i pravila dogovore sa lokalnim stanovništvom, već i zato što je zapravo više uživala u pripremama od mene! Ja nisam taj tip. Prepustila sam joj da osmisli venčanje onako kako je ona htela, a moje je bilo da se samo pojavim. Tokom pripreme venčanja, ja sam dala tri ultimatum: da burme odaberemo u New York-u, i to u Tiffany & Co na 5. aveniji, da venčanje bude obeleženo muzikom benda Guns N’ Roses i vojvođanskim tamburama, i da se tokom ceremonije vijore jedna uz

Foto: Zara Gasparyan

drugu zastave Grčke i Srbije. Dodatno, i Evgeniji i meni je moda veoma važna, i vidimo je kao neraskidivi deo LGBTIQ kulture, te smo dosta pažnje posvetile izboru odevnih kombinacija koje smo nosile u različitim trenutcima tokom tri dana venčanja. Evgenija je tu bila naročito temeljna jer je angažovala Christangelos-a, gej dizajnera iz Atine, koji je nekoliko meseci pažljivo radio na njenom svadbenom odelu, zbog čega je nekoliko puta odlazila u Atinu na probe. Ja sam odabrala jednostavniji i brži, ali ne manje efekatan pristup, te sam svoja venčana odela odabrala u Galeriji Lafajet u Parizu, ostajući lojalna svojim omiljenim brendovima, Zadig & Voltaire i Max Mara. Jasno je da ćemo još neko vreme otplaćivati keš kredite koje smo podigle da bismo finansirale ovo venčanje, ali bilo je vredno toga.

Kako ste doživele podršku vaših prijatelja i porodice tokom proslave i koliko vam je ta podrška značila u ovom važnom trenutku?

Podrška prijatelja i porodice je za mene bila najvažniji aspekt venčanja iz više razloga. Imajući u vidu da je Lezbos prilično udaljeno ostrvo, a Skala Eresos još udaljenije selo, nismo bile sigurne da li će naši prijatelji i porodica moći da se odazovu pozivu. Međutim, više od 200 zvanica iz raznih delova Evrope i SAD je došlo na venčanje, uz jednako toliko meštana Eresosa i okolnih sela koji su takođe prisustvovali. To interesovanje i želja da budu sa nama dok slavimo

našu ljubav je bilo toliko dirljivo da nas je potpuno preplavilo. Nismo očekivale da ćemo biti toliko potresene i dirnute podrškom i eksplozijom ljubavi koju smo tih dana dobile od naše porodice, naše izabrane porodice i naše zajednice. Naravno, mnogo je značilo što su došli i moji i Evgenijini roditelji. Bio je to prvi put da su se sreli, ali i prvi put da su bili izloženi „našem svetu“. Videti ih kako se smeju, pevaju i plešu sa našim prijateljima i našim kolegama aktivistima bilo je nadrealno i divno. Ali ono što nismo očekivale je koliko je to značilo i našoj zajednici: bilo je neverovatno videti starije lezbejke, mnoge od njih otuđene od svojih porodica, kako plaču i govore našim majkama da su one majke svih njih. Verujem da je prisustvo naših porodica privuklo i mnoge lokalne Grke koji nas nisu poznavali da se pridruže venčanju. Bili su oduševljeni! Za mene je to bilo i otkrovenje jer sam odjednom shvatila da nikada ranije nisam podelila tako intimni deo svog života sa svojim roditeljima, pa je venčanje bilo prvi put da su me videli da se sa nekim ljubim. Bila sam radosna što vidim svoje roditelje srećne i ponosne na mene, ali sam istovremeno osetila i snažno olakšanje nakon što sam tek tada zapravo postala potpuno svesna toga da sam prihvaćena i da je sve okej. Konačno, bilo je veoma značajno jer su upoznali stranu mog života koju nikada ranije nisu videli integrisanu na taj način u takvom okruženju, a to je tako veliki deo onoga što jesam: ponosna, vidljiva, srećna i uspešna lezbejka. Roditelji su skloni da zamišljaju da naša posvećenost aktivističkim ciljevima nužno znači da su naš život samo bes i borba. U tom smislu, ovo je bio najvažniji deo: videli su radost koja postoji u zajednici. Mogli su da dožive radost u slobodi da budemo svoje, bezbedne, srećne i zaljubljene.

Kako vidiš značaj braka i venčanja u lezbejskim vezama, posebno u svetlu borbe za prava LGBT+ osoba?

Ne mislim da je brak lezbejkama posebno važniji nego što je drugim ljudima, iako postoji taj šaljivi stereotip da se lezbejke brže i češće opredeljuju za dugoročna partnerstva, i počinju da žive zajedno već posle prvog dejta. Šalu na stranu, to je interesantno i važno pitanje, jer se ne radi o pridržavanju heteronormativnim i patrijarhalnim normama. Kvir osobe posebno imaju tendenciju da se što je više moguće

>>

odvoje od društvenih modela koji su izgrađeni na sistemima hijerarhija i ugnjetavanja i koji poživaju na seksističkoj dominaciji. Ali veoma je važno imati pravo na brak – da li se neko za to odluči ili ne, to je druga stvar. To je politički važno, jer je u pitanju jednakost i priznavanje da svi pojedinci imaju ista prava, da su jednaki pred zakonom i da ne bi trebalo da postoje građani drugog reda. Prenosi snažnu poruku koja ide i dalje od prava na brak i priznavanja istopolnih veza, jer takođe signalizira da ne postoji valjan razlog da se ljudi tretiraju drugačije na osnovu njihove seksualne orijentacije, a samim tim ni da nema opravdanja za diskriminaciju u bilo kojim sferama života. To je onda i pravno veoma važno, jer je to jedini način da se garantuje osnovna zaštita za par i njihovu porodicu. Nemogućnost sklapanja braka ili pravno priznatog partnerstva stvara mnoge prepreke u svakodnevnom životu jer niste prepoznati kao domaćinstvo, a to posebno znači da vas u najkritičnijim ili najizazovnijim trenucima u životu zakon napušta. Ovo je naročito tačno i dramatično u situacijama kada se partner ne može prepoznati kao najbliži srodnik. U slučaju dvonacionalnih parova, to znači da neće moći da žive zajedno u istoj zemlji jer su imigraciona prava i boravišne dozvole za porodice vezane za bračni status. U našem slučaju, na primer, pošto Srbija ne priznaje naš brak (koji je pravno sklopljen u Francuskoj), ne možemo da živimo zajedno u Srbiji.

S obzirom na to da Srbija ne priznaje istopolne brakove, da li planirate da pokrenete pravne korake protiv države kako biste osigurala da vaša zajednica bude pravno priznata?

Ja volim Srbiju, živim u Srbiji i želim da nastavim da živim u Srbiji, uskoro i sa svojom suprugom. Već duže vreme imam mogućnost da, ukoliko želim, živim u bilo kojoj zemlji Evrope, ali moj snažan izbor je Srbija. Zbog prirode posla često provodim vreme u državama Globalnog severa i zapada, i sada mi je već sasvim jasno da je percepcija koju sam nekada imala, da je skoro svuda bolje nego kod nas, umnogome netačna i naivna. Ja se, kao žena i kao lezbejka, osećam sigurnije na ulicama Novog Sada nego na ulicama Pariza. Naše društvo, koje se često pogrešno predstavlja kao zaostalo ili nedoraslo, nije značajno drugačije od nekog drugog društva

Foto: Bea Uhart

koje se smatra naprednim, naprotiv, mislim da je naše društvo permeabilnije za različitosti i autentičnije otvoreno za sve nijanse života i ličnih okolnosti. Ovo se, nažalost, ne može reći i za naše političke predstavnike i predstavnice, na svim stranama političkog spektra, koji mogu i moraju da rade mnogo bolje za svoje LGBTIQ građane i građanke, naročito u domenu zakonodavstva. Duboko verujem da je naše društvo odavno spremno za zakonsko priznavanje istopolnih zajednica, i da bi Parlament Srbije trebalo da usvoji ovaj Zakon na sopstvenu inicijativu, a ne prinuđen od strane Evropskog suda za ljudska prava, ili nekog drugog međunarodnog procesa. Kada već umemo, često sa pravom, da se ponosimo svojom suverenosti i samosvojnošću, hajde da to uradimo sami za sebe, za svoje građane i građanke. Sramota bi bilo da se to desi drugačije.

Kao direktorka EL*C, kako vidiš ulogu organizacije u unapređenju prava lezbejki u Evropi i Centralnoj Aziji?

Ideja da se osnuje EL*C, kao mreža lezbejskih organizacija iz Evrope i Centralne Azije, se pojavila 2016. godine, u trenutku kada smo mogli da svedočimo sve bržem nestajanju lezbejskog pokreta. Lezbejske organizacije su jedna za drugom prestajale da postoje, lezbejski društveni prostori i barovi su se zatvarali, vidljivost lezbejki

i lezbejskog političkog i kulturalnog aktivizma je bila u drastičnom opadanju, a niti je LGBTIQ pokret a ni ženski pokret bio zainteresovan da ovaj trend zaustavi. Nešto je moralo da se uradi, i bilo je potrebno stvoriti nešto novo, platformu dovoljno široku i ambicioznu da nas sve okupi i generiše novu snagu za preokret. Te 2016. godine se na moju inicijativu okupilo dvadesetak aktivistkinja iz različitih zemalja Evrope (Centralna Azija se pridružila malo kasnije) i tada smo nakon analize situacije odlučno krenule u obnovu lezbejskog pokreta, sa snagom, ambicijom i rešenošću koju samo lezbejke mogu da imaju. Danas je EL*C najveća lezbejska organizacija koja je ikada postojala u istoriji lezbejskog pokreta, i okuplja preko 150 lezbejskih organizacija i nekoliko hiljada individualnih članica, 11 stalno zaposlenih osoba, i godišnjim budžetom od nekoliko miliona evra koji se kroz grantove raspoređuje lezbejskim organizacijama članicama. Uloga EL*C-a u unapređenju položaja lezbejki u Evropi i Centralnoj Aziji je sveobuhvatna, i uključuje različite vrste intervencija u gotovo svim oblastima od značaja za lezbejski pokret i lezbejsku egzistenciju. Tokom prethodnih godina smo ne samo uspele da zaustavimo negativne trendove, već i da ih preokrenemo u pravcu ubrzanog razvoja lezbejskog pokreta, koji sa sobom nosi povećanje organizacionih i finansijskih ka-

paciteta lezbejskih organizacija, građenje i povezivanje zajednice, ujedinjeni strateški pristup u naporima da se dođe do društvenih promena i promena u javnim politikama u svim relevantnim domenima, i povećanje vidljivosti lezbejki i lezbejskog aktivizma, kako u širem društvu, tako i u okviru LGBTIQ i ženskog pokreta. Mnogo je primera koji ilustruju važnu ulogu EL*C-a, od toga da više od 70 lezbejskih organizacija u ovom trenutku prima značajnu finansijsku podršku od EL*C-a, preko organizacije velikih lezbejskih konferencija koje okupljaju stotine aktivistkinja, pa sve do prve ikada Rezolucije o pravima LBQ žena koju je na inicijativu EL*C-a pre 2 nedelje usvojila Parlamentarna skupština Saveta Evrope, ali i humanitarnih terenskih napora kada je to potrebno, poput naše velike intervencije na granici između Poljske i Ukrajine, kada smo tokom godinu dana uspele da pomognemo više od 1000 lezbejki koje su bežale od ratnih dejstava. Drugim rečima, radimo sve što je potrebno- zasučemo rukave „and we get shit done“. Neverovatno je ono što je EL*C uspeo da uradi do sada, i čini me jako srećnom i ponosnom što je lezbejski aktivizam danas jedan od najvibrantnijih i najvitalnijih delova kako LGBTIQ pokreta, tako i pokreta za ženska prava, širom Evrope i Centralne Azije, ali i šire.

Može li podeliti nešto o planiranim aktivnostima koje će EL*C organizovati sada kada otvarate svoje sedište na Lezbosu?

EL*C od svog osnivanja ima administrativno i pravno sedište u Beču, u Austriji. To se desilo sticajem okolnosti jer je naša prva Evropska lezbejska konferencija bila 2017. godine u Beču, i bilo nam je potrebno da osnujemo organizaciju kako bismo primile sredstva za organizaciju te konferencije. I odlučile smo da tu i ostanemo iz praktičnih razloga. Međutim, nakon što smo posetile Lezbos, bilo je jasno da EL*C tamo pripada, iz istorijskih, političkih i simboličkih razloga. U roku od nekoliko meseci smo donele odluku da kupimo kuću na glavnom trgu sela Skala Eresos i da tu zasnujemo svoje sedište. To je stara kamena kuća zanimljive istorije, koja će na proleće početi da se renovira i prilagođava nameni. Dok ne počne renoviranje, kuću smo ustupile lezbejskoj grupi koja se bavi brigom o veoma brojnoj populaciji mačaka, te kuća sada služi kao bolnica za mačke koje se oporavljaju

od različitih zdravstvenih problema. Poznata je činjenica da su lezbejke i mačke neraskidivo povezane, te se može reći da ova kuća već sada ispunjava svoju svrhu. Šalu na stranu, otvaranjem sedišta na Lezbosu, EL*C želi da stvori globalni centar lezbejske zajednice, u prostoru koji će imati različite namene, uključujući kancelarije EL*C-a, međunarodni muzej istorije lezbejskog pokreta, a ponudiće i svojim članicama prostore za radionice, izložbe i druženja. Zbog svoje lezbejske istorije, selo Skala Eresos je dom za oko 300 lezbejki koje tamo žive tokom cele godine u jedinstvenom i teško stečenom skladu sa lokalnim grčkim stanovništvom. Pored toga, svake godine Skala Eresos ugosti na hiljade lezbejki iz celog sveta i iz svih sfera života, posebno tokom letnje sezone i povodom lezbejskih* festivala i događaja, koje organizuje kako EL*C tako i četiri lezbejske organizacije koje se nalaze u Skali Eresos i obližnjem selu Tavari. Prostor EL*C-a će stoga postati strateško mesto na globalnoj raskrsnici lezbejskih političkih, umetničkih i društvenih svetova, i omogućilo bi blistavu mešavinu kreativnosti, aktivizma i raznolikosti, povećavajući lezbejsku vidljivost i povezanost, i prenošenje lezbejskog nasleđa.

Koji su najvažniji izazovi sa kojima se suočavaju lezbejske zajednice u regionima na kojima EL*C deluje, i kako vaša organizacija planira da odgovori na njih?

Položaj lezbejki u društvu je pod snažnim uticajem patrijarhalnog sistema, seksizma i mizoginije, koji u intersekciji sa homofobijom kreiraju lezbofobiju kao specifičnu vrstu mržnje, stvarajući time i jednu drugačiju realnost i samim tim drugačije potrebe i interese lezbejki, i lezbejskog pokreta. Ovo ima brojne negativne manifestacije, kako na nivou opšteg društvenog položaja lezbejki, tako i na nivou njihove vidljivosti i uloge u okviru LGBTIQ pokreta, i mogućnosti za pristup resursima i procesima odlučivanja. Kao što sam već rekla, do pre nekoliko godina postojao je veoma negativan trend tokom kojeg je mnogo istorijskih lezbejskih organizacija nestalo širom Evrope i Centralne Azije, a one koje su preživele uspele su to bez ikakvih ili vrlo malo finansijskih sredstava. Ovo se sada polako menja, uz ogromne napore EL*C-

Foto: Konstantinos Tsakalidis

a, koji se tiču kako finansiranja, tako i drugih mera za podizanje kapaciteta, ali nastojanjima da se lezbejske organizacije povezuju, i da se stimuliše formiranje novih organizacija. Ovaj pad u lezbejskom organizovanju, je posledično doveo i do smanjenja vidljivosti i uticaja lezbejki na različite tokove i procese odlučivanja, kako u okviru LGBTIQ pokreta, tako i u odnosu na kreiranje javnih politika na lokalnom, nacionalnom i međunarodnom nivou. Zbog toga je jedan od glavnih ciljeva EL*C-a da otvara vrata za lezbejski pokret i osigura da se glas lezbejki jasno i glasno čuje, kada se govori i odlučuje o LGBTIQ pravima i rodnoj ravnopravnosti, na svim institucionalnim nivoima, uključujući i u okviru samih pokreta. Položaj lezbejki u Evropi i Centralnoj Aziji se sve više dodatno komplikuje usponom krajnje desnih i anti-rodnihi pokreta, koji uporno rade na poništavanju dostignutih ženskih i LGBTIQ prava, a u tom kontekstu, lezbejski pokret predstavlja jednu od najlakših i omiljenih meta i često se nalazi u centru anti-rodnihi napada. Dok pišem ovaj tekst, u toku je lezbejska konferencija u Kazahstanu, tokom koje je nekoliko mojih koleginica uhapšeno, a one koje su došle kao gosti iz drugih zemalja policija je označila kao strane agente. EL*C u ovim i sličnim situacijama pomaže na različite načine, uključujući pravnu pomoć, relokaciju aktivistkinja, kreiranje bezbednosnih procena i iniciranje međunarodnog pritiska. Osim ovoga, u poslednje vreme je primetan porast nasilja prema lezbejkama, uključuje ubistva, porodično i rodno zasnovano fizičko nasilje u porodičnom okruženju, seksualno nasilje i korektivno silovanje, kao i sve češći slučajevi verbalnog i fizičkog uznemiravanja i nasilja na ulicama i javnim mestima, ali

Foto: Bea Uhart

i u onlajn prostorima. Zbog toga je EL*C uspostavio poseban program za borbu protiv lezbofobije i rodno zasnovanog nasilja, kroz koji na sveobuhvatan način podržavamo lezbejske organizacije koje pružaju pomoć žrtvama nasilja, pratimo i dokumentujemo slučajeve, utičemo na institucije sistema koje se bave ovim pitanjem, i povećavamo vidljivost o specifičnosti lezbofobije i posledica na lezbejke.

Kada upoređuješ stanje u drugim zemljama, kako ti se čini položaj LGBT zajednice u Srbiji?

Moram reći da je, uz neke razlike, situacija u smislu generalnih trendova veoma slična svuda, ne samo na nivou Evrope i Centralne Azije, već globalno. Zbog toga smo nedavno inicirale formiranje Globalne Lezbejske* Koalicije, koja osim EL*C-a uključuje još četiri lezbejske mreže koje pokrivaju Latinsku Ameriku i Karibe, region Južne Afrike i Aziju, kako bismo se udruženim snagama borile protiv globalnih trendova koji prete da značajno ugroze naša prava. Kada uporedim situaciju u Srbiji sa situacijom u drugim zemljama, mogu da primetim neke važne razlike. Ukoliko se uporedimo sa zemljama Zapada, naš LGBTIQ pokret je infrastrukturno u mnogo boljem stanju i spremniji je da se nosi sa trenutnim i predstojećim izazovima. Naš pokret se tokom prethodnih decenija kontinuirano razvijao, profesionalizovao i kalio kroz neprestane teškoće, i uspostavio jedan nivo otpornosti, koji mu daje veliku prednost. U zemljama Zapada, LGBTIQ pokret se uljuljkao i pasivizirao poslednjih godina, LGBTIQ osobe su se uglavnom integrisale u mejnstrim društvene tokove i načine života, te ih je dosta teško motivisati da se angažuju da zaštite svoja prava pre nego što bude

kasno. Ukoliko dođe do drastične erozije naših prava u zemljama Zapada, predviđam da će u tom istorijskom ciklusu okosnicu nove faze borbe činiti upravo LGBTIQ pokret i feministički pokret Zapadnog Balkana i Istočne Evrope. Istorijske uloge će se sasvim obrnuti. Zapravo, ja to već sada mogu jasno da vidim iz iskustva EL*C-a, u kojem glavna pokretačka snaga i mudrost dolazi upravo od lezbejki iz našeg regiona i Istočne Evrope. Naravno, kada pogledamo zakonsku zaštitu LGBTIQ osoba, kako na nivou postojanja različitih zakona, tako i na nivou implementacije, pozicija LGBTIQ zajednice u Srbiji je prilično nepovoljnija. Sa druge strane, imam utisak da je na nivou društva situacija u Srbiji povoljnija nego u mnogim zemljama Evrope, naročito Zapadne i Severne Evrope, dok je sličnija situaciji u zemljama Južne Evrope, naročito Grčkoj. Primećujem da naši građani i građanke imaju više iskrene empatije i radoznalosti za ljude koji su drugačiji, i da je ideja jednakosti i solidarnosti mnogo temeljnije utkana u naše društvo, nego što je to u zemljama Zapadne Evrope. Dakle, po mom mišljenju, komparacija ne nudi crno-belu sliku, a situacija se prečesto prikazuje upravo tako- kod nas je sve loše, a tamo negde je sve bolje. Nije tako.

Sa ovom vremenskom distancom, kako vidiš svoj rad u Labrisu i mreži ERA? Da li si došla do određenih zaključaka i naučnih lekcija?

Rad u Labrisu vidim kao svoje najznačajnije radno iskustvo. Labris je moja matična kuća kojoj još uvek pripadam i kojoj se vraćam kad sam joj potrebna. Postoji ona jedna tačna rečenica koja karakteriše sve nas koje smo bile u nekom periodu deo Labrisa – jednom Labrisica, uvek Labrisica! Teško je taj osećaj pripadnosti objasniti na neki racionalan način. Labris je tokom svoje duge istorije postao više od organizacije civilnog društva, postao je stub i institucija LGBTIQ pokreta u Srbiji, čije su temeljne feminističke i lezbejske vrednosti i prakse toliko čvrsto i postojano utkane, da ga gotovo ništa ne može ozbiljno ugroziti, a poznato je koliko je uspona i padova Labris imao tokom prethodnih decenija. Labris je pre svega jedna beskompromisna lezbejska vizija i ideja koja transformiše svakoga ko joj se približi i kojoj sam imala

>>

Foto: Konstantinos Tsakalidis

privilegiju da budem izložena, i kojoj mnogo dugujem. Labris je bio moje gnezdo, iz kojeg sam otišla kako bih stvorila i vodila ERA-u (Regionalna LGBTI mreža za Zapadni Balkan i Tursku) a nakon toga i EL*C. ERA je organizacija kojoj sam dala sebe u potpunosti, i sa kojom sam bila snažno identifikovana. Uspostaviti ERA-u, a potom je održati i razvijati, bilo je izuzetno komplikovano i izazovno, jer je zahtevalo filigransku preciznost i pažnju i neverovatne veštine balansiranja, jer je u tom trenutku, pre skoro 10 godina, LGBTIQ pokret u regionu bio prožet različitim konfliktima i postojalo je veliko nepoverenje među organizacijama, kao i sumnja u viziju ERA-e. Imajući u vidu kontekst, kao i prethodne neuspele napore da se umreži LGBTIQ pokret u regionu, mnogi su mi govorili da se uzalud trudim i da to ne može da uspe. Međutim, pošto mi nije svojstveno da odustanem, i kako sam snažno verovala u ideju da LGBTIQ pokret u regionu može i mora da bude blisko povezan, odlučila sam da učinim sve što mogu i znam, i uprkos svemu sprovedem tu važnu ideju u delo. Mislim da sam u tome uspela jer je ERA, kao asocijacija koja u svom članstvu okuplja gotovo ceo LGBTIQ pokret Zapadnog Balkana i Turske (trenutno 85 organizacija), bila

izgrađena na temeljima zajedničke vizije za budućnost našeg regiona, uz snažne demokratske procese i participativnost, i uz maksimalnu transparentnost i odgovornost prema organizacijama članicama, što je vremenom otklonilo veliki deo nepoverenja kako prema ERA-i, tako i među organizacijama članicama. To je otvorilo put ERA-i da se brzo razvija, i da na različite važne načine doprinese unapređenju položaja LGBTIQ osoba na Zapadnom Balkanu i Turskoj. Naravno da ne mogu uspehe ERA-e pripisati samo sebi, jer je tokom godina bilo mnogo ljudi koji su dali veliki doprinos, i to je bio zaista jedan zajednički poduhvat celog regionalnog pokreta. Ipak, naročito u prvim godinama, najveći teret sam ponela ja, jer je to tada bilo neophodno. Zbog toga, ERA je u velikoj meri bila izjednačavana sa mnom, i to sam mogla da primetim na svakom koraku, a uverenja sam da nikada nije dobro kada se organizacija poistovećuje sa osobama koje je vode, koliko god oni bili zaslužni. Zbog toga što tu percepciju nisam uspeła da promenim, i u momentu kada je ERA bila relativno stabilna, prepoznala sam da je došao trenutak da liderstvo ERA-e pružme neko drugi, po izboru Upravnog odbora kojeg biraju članice. Ta odluka za mene nije bila laka, ali je bila u najbo-

ljem interesu ERA-e. Koliko mogu da primetim, ERA je uspešno prošla kroz osetljivi period tranzicije liderstva, i sada ulazi u novu fazu razvoja i uticaja, pod vođstvom iskusnog kolege i prijatelja, Danijela Kalezića, i to me čini jako srećnom.

Koja je glavna motivacija za lezbejski separatizam i često izdvajanje L iz LGBT i kako se distancirati od TERF pokreta koje se isto zalaže za separatizam od T?

Mislim da reč separatizam ne opisuje dobro ono što karakteriše lezbejski pokret. Ne radi se o odvajanju lezbejki iz LGBTIQ pokreta, već o osnaživanju položaja lezbejskog pokreta i prepoznavanju specifičnosti lezbejskih interesa, u okviru LGBTIQ pokreta, što samo može učiniti naš zajednički LGBTIQ pokret snažnijim. Da li postoji neko ko može bolje od samih lezbejki i lezbejskih organizacija da prepozna interese i potrebe lezbejki, koji nisu isti kao interesi i potrebe drugih delova naše zajednice? LGBTIQ organizacije, kojima najčešće rukovode muškarci? Ne verujem. Da su hteli i/ili mogli da učine više, učinili bi. Lezbejski pokret je do pre nekoliko godina bio pred nestajanjem širom Evrope, bez alternative u okrilju LGBTIQ organizacija. Istorija pokreta, kako ženskog tako i LGBTIQ pokreta, nam jasno pokazuje da su lezbejke igrale ključnu ulogu u najvažnijim istorijskim momentima, i važno je da se to prepozna i da lezbejski pokret zauzme mesto koje mu pripada, i opet pokaže svoj puni kapacitet, naročito sada kada se svet suočava sa zastrašujućim geo-političkim i ideološkim previranjima, koja prete da unište sve za šta smo se kao pokret tokom prethodnih decenija izborili. Snažan lezbejski pokret nam je sada potrebniji nego ikad. Dakle, ovaj "separatizam" je taktičke i strateške prirode, kako bismo svi zajedno bili spremniji da odgovorimo izazovima koji su pred nama, u jedinstvu i na jednakim osnovama. Ovo nije vreme kada treba da se delimo, naprotiv. Takođe, kada je reč o odnosu lezbejskog i trans pokreta, tokom svoje istorije, lezbejski pokret je uvek mogao da se ponosi svojom inkluzivnošću i progresivnošću u odnosu na poimanje i življenje pola, roda, rodne ekspresije i rodnog identiteta. Još je čuvena lezbejska teoretičarka Monique Wittig rekla da lezbejke svojom egzistencijom van patrijarhalnih normi i očekivanja, zapravo i nisu žene, želeći time da istakne kompleksnost (ne)bivanja ženom. Propitivanje pola, roda i rodnog identi-

teta je oduvek okupiralo lezbejski pokret i lezbejsku teoriju, ali uvek na način koji je samo širio prostor mogućih identifikacija, a ne obrnuto. Ovaj recentni pokušaj sužavanja granica pola, roda i rodnog identiteta, koji pogađa trans osobe, a pre svega trans žene kao i trans lezbejke, meni nije razumljiv, i smatram ga štetnim. Buč lezbejke i trans žene su se rame uz rame borile protiv policije na ulicama New York-a tokom Stounvolske pobune, i ta saradnja i bliskost nikada nije prestala, i nastavlja se sada više nego ikada.

Kako vidiš da međunarodni lezbejski aktivizam može da doprinese poboljšanju položaja lezbejki u Srbiji?

Sve lezbejske organizacije u Srbiji, kao i organizacije kojima rukovode lezbejke i koje se pretežno bave lezbejskim pitanjima, su danas punopravne članice EL*C-a, i kao takve učestvuju u kreiranju i sprovođenju različitih aktivnosti EL*C-a, od kojih se neke tiču i specifično Srbije. U poslednje vreme, EL*C je naročito angažovan na pitanjima rodno zasnovanog nasilja u Srbiji, koje na specifičan način pogađa lezbejke, i u tom smislu smo zajedno sa organizacijama članicama fokusirane na pružanje pomoći žrtvama, kao i na promenu javnih politika koje se tiču rodne ravnopravnosti, koje trenutno ne prepoznaju posebne potrebe lezbejki. Takođe, jako me raduje što su ove godine sve lezbejske organizacije u Srbiji dobile finansijsku podršku od EL*C-a, i da sada šest lezbejskih organizacija sprovodi projekte na temu rodno zasnovanog nasilja, na komplementaran i sinergijski način. Osim ovoga, kroz članstvo u EL*C-u, organizacije u Srbiji imaju koristi i od povezivanja sa sličnim organizacijama širom Evrope i Centralne Azije, što predstavlja nepresušan izvor mogućnosti za saradnju i razmenu iskustava. I konačno, zagarantovane aktivnosti koje sprovodi EL*C na međunarodnom nivou, takođe doprinose poboljšanju položaja lezbejki u Srbiji. Dobar primer je Rezolucija o pravima LBQ žena koja je nakon dve godine intenzivnog zagovaranja nedavno usvojena od strane Parlamentarne skupštine Saveta Evrope, na inicijativu EL*C-a. Ovo je prvi međunarodni instrument za ljudska prava na svetu koji se specifično odnosi na LBQ žene. Ova Rezolucija se odnosi i na Srbiju, kao članicu Saveta Evrope.

Dok Parada ponosa treba da predstavlja protest, Nedelja ponosa treba da bude svojevrsna proslava različitosti i jedinstva unutar LGBT+ zajednice. To je vreme za razmišljanje o dosadašnjim dostignućima, kao i za prepoznavanje budućih izazova i postavljanja jasnih ciljeva za dalju borbu, ali i vreme za negovanje solidarnosti među onima koji se identifikuju kao deo zajednice. Međutim, postavljanje se pitanje koliko je negovanje solidarnosti i jednakosti realizovano u praksi, imajući u vidu i kritike povodom ovogodišnjeg Belgrade Pride-a koji je navodno izostavio lezbejski sadržaj. Jesu li lezbejke zaista nevidljive unutar LGBT+ pokreta?

U temelju LGBT+ pokreta nalazi se otpor, te je i nemoguće nespomenuti neke ključne događaje poput Stonewallske pobune. Te sada već davne 1969. godine, čini se da su glavni akteri/ke bile trans žene i gej muškarci, no, svakako da su i lezbejke imale integralnu ulogu. Sa druge strane, postoji razlog zašto se baš slovo L nalazi na početku akronima. Naime, redosled je prome-

je demonstriralo spremnost lezbejki da podrže gej muškarce u vreme kada im je to bilo potrebno, što je dalje izazvalo zbližavanje zajednice. Ovo zbližavanje kao da se negde kroz decenije koje su došle barem u nekoj meri izgubilo, te se danas žene koje vole žene nalaze u delimičnom pomračenju u narativima koji su pretežno usredsređeni na muška iskustva – kroz filmska ostvarenja (u filmovima o ženama koje vole žene krajevi su uglavnom tužni, nema mnogo veselih i pozitivnih filmova poput onih o gej muškarcima, kao što je „Love Simon“), zatim knjige (najpoznatije knjige su opet o gej muškarcima, ne postoje one koje su o ženama koje vole žene, a da su jednako popularne među svima iz LGBT+ zajednice), ali i postojanja mnogo više gej klubova i barova u odnosu na lezbejski prostor.

Ovakav obrazac može doprineti osećaju otuđenosti među lezbejskim zajednicama i jačanju ciklusa nevidljivosti. U tome koliko je jaka hijerarhija unutar zajednice u prilog govori i to što pojam „gej“ na neki način može predstavljati i čitavu zajednicu – sve druge seksualnosti i identiteti imaju svoje zastave, dok se jedino nije javila potreba za zastavom koja bi predstavljala samo gejeve već je za njih podrazumevana ona zajednička, dugina. I sam Pride se (i to ne pričajući samo u Srbiji već i u mnogim drugim državama) neretko oslanja na hipervidljivu i čak seksualizovanu reprezentaciju gej muškaraca, zasnjujući druga jednako bogata i raznolika iskustva.

Prethodnih godina su se u programu Belgrade Pride-a nalazili i događaji koji su uključivali lezbejska iskustva, poput predavanja o tome zašto je slovo „L“ na prvom mestu u LGBT+ akronimu, te razne druge diskusije, izložbe, žurke, da bi ove godine, Belgrade Pride naišao na kritiku da je takav sadržaj izostao. Ukoliko je ova tvrdnja tačna, mora se zaključiti da nedostatak sadržaja može biti uistinu opasan jer šalje poruku da se svi glasovi ne vrednuju jednako.

Nedelja ponosa je savršena platforma za zagovaranje jednakosti i podizanje svesti, te nužno mora obuhvatiti sve identitete – i u tome „leži“ zadatak organizatora/ki, da postignu inkluzivnost kroz programe.

L JE DEO NEIZOSTAVNI DEO AKRONIMA

ZAŠTO SU LEZBEJKE NEVIDLJIVE?

PIŠE: JOVANA IVETIĆ

njen sa prvobitnog GLBT, a razlog za to jesu događaji vezani za epidemiju AIDS-a kada je došlo do jačanja gej-lezbejske solidarnosti i većeg stepena prepoznavanja lezbejki u zajednici.

Dok je ogroman deo gej muškaraca bolovao od AIDS-a, lezbejke su pružile pomoć u medicinskoj nezi, ali i bile njihov glas kroz aktivizam što

Prostor za lezbejske narative se mora obezbediti kako u Beogradu, tako i u Novom Sadu, kako bi onda došlo do rešavanja specifičnih problema. Ako je Nedelja ponosa proslava prihvatanja, onda to i jeste trenutak za razmišljanje i prepoznavanje glasova koji su utihnuli. Odsustvo lezbejkog narativa se ni u kojoj prilici ne treba posmatrati kao izolovano pitanje, već kao simptom širih sistemskih nejednakosti unutar LGBT+ pokreta. Podižući lezbejske glasove i zalažući se za njihovu vidljivost, možemo krenuti ka inkluzivnijem i reprezentativnijem odnosu koji poštuje bogatstvo svih identiteta unutar zajednice.

Svakako su se u istoriju LGBT+ aktivizma u Srbiji upisale i brojne istaknute lezbejke poput Lepe Mladenović, koja je za svoj rad i doprinos dobila nagradu Filipe de Suza, Međunarodnog komiteta za ljudska prava lezbejki i gej muškaraca. I aktuelni ŽVŽ festival je odličan prostor ne samo za promociju umetnosti žena koje vole žene, već i za jasnu poruku da se ovaj identitet i seksualnost poštuju. Ujedno, ovaj festival je i dokaz da lezbejke nisu potpuno isključene iz LGBT+ zajednice u Srbiji; što ne briše i potrebu za razvijanjem i jačanjem jednakosti. Možda zbog finansija nije uvek moguće da pojedinci podržavaju proizvodnju filmova, TV emisija i literature u kojima su lezbejske priče i iskustva, ali je svakako moguće raditi podcastove koje se fo-

kusiraju na lezbejska iskustva. I na podcastovima se može baviti tim temama, ali je takođe moguće i organizovati i obrazovne radionice koje edukuju o lezbejskim temama, istoriji i doprinosu pokretu, ali i problemima sa kojim se suočavaju poput zdravstvenih, itd.

Dok se dosta govori o zdravstvenim problemima sa kojima se muškarci mogu suočiti zbog nezaštićenog seksualnog odnosa, malo ili čak nikako se govori o tome koje zdravstvene rizike nosi seksualni odnos između dve žene i na koji način mogu da se preventivno zaštite. Pored svega ovoga, od važnosti je i stvaranje bezbednih prostora gde se lezbejke mogu sastajati i upoznavati. Naposljetku, mora se osigurati da Parade ponosa i festivali imaju jaku lezbejsku zastupljenost u svojim sastavima i programima, od govornica do izvođačica, pa i da se lezbejke nalaze u liderskim ulogama u LGBT+ organizacijama kako bi osigurale da njihov glas bude uključen u proces donošenja odluka.

U LGBT+ zajednici, koja je marginalizovana, ne sme postojati bilo koji oblik seksizma ili isključivanja – tek u udruženoj zajednici možemo istinski proslaviti ono što bi Ponos trebao da predstavlja: ujedinjeni front protiv ugnjetavanja, koji se zalaže za sve oblike ljubavi. Od drugih slova LGBT+ akronima se očekuje solidarnost, a od onog prvog slova, L, očekuje se glasnost u borbi za svoja prava.

„Zato, bodrite jedni druge i izgrađujte se međusobno, kao što to već i činite.“

1. Solunjanima 5:11

P re nekoliko godina, pri mojoj poseti Grčkoj, zabavljao sam se do ranih jutarnjih časova na plaži sa lokalnim dreg kraljicama. Nisu bile potpuno slobodne, ali ipak, postepeno su se borile za ono što im pripada. Samo neke od njih imale su „privilegiju“ da izađu odevene u žensku garderobu tokom dana. Ostale su čekale

noć, mada, kako su mi uz osmeh objasnile, nikada nisu želele da budu prepoznatljive kao „kraljice noći“. Sve one imale su svoje teme – momci, porodica, obrazovanje... Dakle, ono o čemu su govorile, ono što ih je brinulo i ono što ih usrećuje nije se previše razlikovalo od većinskih briga, radosti i želja bilo koje osobe. U praskozorje, na moje veliko iznenađenje, dve od njih rekle su da moraju da krenu. „Kuda?“, upitao sam. „Moramo da se spremimo. Idemo na liturgiju“, odgovorila je ona višeg rasta kojoj sam zaboravio ime, ali se i danas sećam njene predivne haljine. „Na liturgiju“, ponovio sam tiho. Ne upitno, već onako, za sebe. Još uvek nisam bio spreman da kažem „Hoću i ja sa vama!“ Niko drugi nije postavljao dodatna pitanja, niti su se začudili. Izgleda da je to njima...

„normalno“? Meni, koji sam u tom trenutku bio deklarisan kao agnostik, takav „prebačaj“, kako sam tada ocenio čin, nije bio nimalo svakidašnji. Možda zbog toga što sam i dalje „naš svet“ video kao mnogo dalek od onog koji se događa među narodom koji posti i pričešćuje se. Danas, o Grčkoj govorimo kao i dalje izuzetno pravoslavnoj zemlji, ali i zemlji koja je regulisala prava istopolnih parova.

Ove godine prvi put sam posetio Španiju, tačnije Valensiju. Španija takođe važi za zemlju

u kojoj je religija izuzetno važna. Imao sam priliku da obidem mnogo njihovih znamenitosti. Katedrala mi je, između ostalog, otkrila Sveti gral, kao i kapelu Svetog Sebastijana. Na ulicama Valensije skoro na svakom koraku možete videti zastavu duginih boja, bilo da je reč o kafićima, privatnim stanovima ili ustanovama kulture. Čak je i automehaničar gej frendli. A onda, na istom prostoru, možete videti i verska obeležja. I svi žive zajedno bez da iko ikoga ugrožava. Poslednjeg incidenta kada je neko pocepao zastavu niko nije mogao da se seti (a bio sam veoma radoznao i uporan da to saznam). Neki od njih su, prema svom osećaju, spojili svoje kvir i, u ovom slučaju katoličke identitete, jer je većina shvatila da nema potrebe da bude

I BOG STVORI DUGU

KAKO JA OVO VERNICIMA DA OBJASNIM?

PIŠE: STEFAN MIHAJLOVSKI

drugačije. Zapravo, niko od „običnog naroda“ sa kojim sam progovorio o ovome nije ni imao utisak da treba da bude drugačije. U daljem, dubljem razgovoru sa lokalnim kvir stanovništvom shvatio sam da onih koji se kriju u braku sa ženom a zapravo su homoseksualci skoro i da nema. Iznenadili su se u kolikoj meri je to prisutno kod nas. „To je zato što nisu slobodni“, rekao je (meni) najslađi dečko koji je inače bio i konobar i dodao: „Morate da osvajate slobodu, nije ni nama pala s neba“. Upitao sam

Foto: Ana Adžić (Zoomer)

ga šta za njega znači „osvajanje slobode“. Odgovorio je da moramo da se objasimo onima koji nas ne razumeju, po mogućstvu što jednostavnijim jezikom. Rekao sam mu da pojedinci iz LGBT+ zajednice u Srbiji to nazivaju dodvoravanjem većini heteronormativnog stanovništva. Slegnuo je ramenima i samo kratko dodao: „Onda neka žive u svom bablu. Bez komunikacije neće ništa postići.“

Prošao je još jedan Prajd u Beogradu. Šetao sam. I dobio pitanje: „Kako ćeš to vernicima da objasniš?“. Svojom malom pobedom, ali i pobedom svih kvir vernika smatram što tokom same šetnje nije bilo provociranja crkve od strane učesnika, niti se danima ranije mogla čuti glasna kontra pobuna na koju smo navikli. U prethodnom periodu, kada sam ojačao i osigurao svoje društvene pozicije, nastojao sam da direktno korigujem stavove mnogima koji za sebe kažu da su Hrišćani, a ubili bi pедера. To

sam radio i javno u medijima, ali mnogo češće za kafanskim stolom. „Korekcije“ često u samom procesu nisu bile prijatne i sadržale su brojne provokacije, međutim, uglavnom su se završavale razumevanjem da sam i ja ljudsko biće, ili, meni lično dražom odrednicom – Božije dete. Danas imam mnogo prijatelja među bivšim homofobima, čak toliko da sam skoro čuo: „Rekao si mi onda (kada smo imali prvu raspravu) da samo oni koji vas podržavaju mogu da se šale na gej račun. Mogu li i ja to sada jer baš mi se baca neka fora?“. Između tih razgovora ispostavilo se da se dečku koji me je to pitao autovao mlađi brat i da ga je jedini iz porodice prihvatio. „Ako ti brat dozvoli“, rekao sam, i gle čuda, niko mi nije izbio oko što sam izgovorio da mu je brat gej. Za njega to više nije bila uvreda.

Sa mnogim stvarima u realizaciji Prajda i dalje se ne slažem. Ali ako ne budemo složni u minimumu i bez obzira na razlike u samoj zajednici ne budemo pronašli zajednički jezik, oni drugi će ojačati i nastaviti da se ne slažu sa nama na svoj, ne tako miran način. Valjalo bi gledati širu sliku od one koja nam se čini ličnom i

najvažnijom. Pre desetak godina, meni je, kao kvir osobi iz manje sredine veoma značilo da na Prajdu vidim što više meni sličnih ili makar onih koji podržavaju meni slične. Zabrinjavalo me je što su tu i neprikladno odeveni (tj. neodeveni) ljudi za šetnju ulicom, ali uvek sam svoj fokus davao afirmativnim primerima. Takvih je, svakako, bilo daleko više. Želeo sam da i ja nekada budem afirmativni primer novim generacijama. Nadam se da sam u tome uspeo i zahvalan sam na svim porukama koje govore o tome kako im znači što sam se pojavio jer oni to i dalje iz straha ne mogu, a želeli bi. Ipak, ne zaboravimo da je Prajd samo jedan od načina borbe za dostojanstven život, te da svakog dana treba da promišljamo o pametnim potezima. Verujem da ćemo, ukoliko solidarno jedni druge osnažujemo, uskoro uspeti u svojim zahtevima. I ono najvažnije - vidim ljubav kao prioritet. Tako ću ja to vernicima da objasnim.

Predsednik **Kube, Miguel Dijaz Kanel**, nakon održanog referenduma na ostrvu, 25. septembra 2022. na kojem je odobren novi **Porodični zakon**, koji legalizuje istopolne brakove, uzviknuo je: **“Pravda je zadovoljena... Od danas ćemo biti bolja nacija.”**

Ovim je Kuba postala **34. država na svetu** koja je zakonski sankcionisala bračnu zajednicu istopolnih partnera. Međutim, ova socijalistička zemlja, izmučena višedecenijskom blokadom i sankcijama, otišla je i nekoliko koraka dalje, redefinišući ne samo brak, već i porodicu i socijalne odnose u društvu, stavljanjem akcenta na **“ljubav, privrženost, brigu, osećajnost i poštovanje”** i zagarantovala pravo svih ljudi da formiraju zakonski zaštićenu porodicu. Sve ovo je postignuto neumornim radom **Nacionalnog centra za seksualno obrazovanje** (CENESEX), na čijem čelu je **Marijela Kastro**, ćerka bivšeg predsednika i prvog sekretara Komunističke partije Kube, **Raula Kastra**, i čuvene kubanske revolucionarke i feministkinje, **Vilme Espin**.

SVAKA PRAVA ZA SVE LJUDE I SVE VRSTE PORODICA

MARIJELA KASTRO

RAZGOVARAO: IGOR MAKSIMOVIĆ

Marijela Kastro je prvi put za srpske medije dala intervju u kojem je govorila o revolucionarnim promenama na Kubi koje je doneo Porodični zakon.

Može li se reći da ste Vi kubanska Alekandra Kolontaj, s obzirom da ste neumornim radom uspeali da transformišete kubansko društvo iz patrijarhalnog u

modernu socijalističko u relativno kratkom vremenu? Koja je tajna vašeg uspeha i koje ideje su vas inspirisale?

U mom radu se sintetišu učenja i mnoge priče i pouke iz mnogih iskustava, iz mnogih ideja i razmišljanja o emancipacijskim pitanjima, a takođe se sintetiše i kontinuitet kubanskog emancipatornog procesa.

Dakle, ideje, kultura, svesti se transformišu kroz istoriju artikulacijom mnogih napora, mnogih rukovodstava, liderstava u širem smislu, koja imaju više veze sa suverenitetom, nezavisnošću zemlje, procesima od kolonizacije i dekolonizacije.

I ovaj rad koji vodim iz CENESEX-a, zapravo, ono što sam promovisala i pokušavala da artikulišem iz mreža kubanskog društva unutar kubanskog političkog sistema, ima veze sa Komunističkom partijom, sa masovnim organizacijama, sa naučnim institucijama, Akademijom nauka, različitim prostorima za donošenje odluka Vlade, mojim funkcijama u okviru zakonodavne vlasti, koje sam iskoristila da bih mogla da donesem ove elemente koje smo artikulisali preko našeg rada. Dakle, u mom radu postoji sinteza učenja Aleksandre Kolontaj, ali i Marksa, Lenjina, Džona Stjuarta Mila, Simon de Bovoar, svih žena koje

su doprinele idejama promene, žena i muškaraca koji su doprineli idejama kulturne promene iz vizije i interesa zasnovanog na pravdi i društvenoj jednakosti.

To je ono što zaista osećam da je sintetizovano u mom profesionalnom učenju i mom aktivističkom radu, kako društvenom tako i u oblasti politike. Dakle, to je ideja za koju osećam da je zatvorena, koja je sintetizovana, koja je artikulisana i koja ima za cilj, pre svega, da se uzme iz naučnog jezika, iz naučnog razumevanja fenomena diskriminacije na osnovu seksualne

orijentacije i rodnog identiteta, po rodu, po polu, a zatim prevedu na politički i komunikacioni jezik koji omogućava donošenje odluka. Tako bi se osiguralo da sva prava svih ljudi budu obuhvaćena političkim odlukama bez ikakve diskriminacije i verujem da je to postignuto u artikulisanom i kolektivnom radu, jer jedna osoba sa dobrom idejom ne može menjati društvo.

Porodični zakon, koji je u velikoj meri rezultat Vašeg rada, usvojen je na referendumu sa 67% glasova i smatra se najprogresivnijim na svetu. Koliko je bilo teško osloboditi ljude od tradicionalnih verovanja o braku, porodici i ljubavi, koja su vekovima bila ukorenjena u njihovoj svesti pod uticajem kubanskih kolonizatora i Katoličke crkve?

Pa, promene u kulturi su veoma duboke, veoma složene, pune prepreka, pune otpora, zato se ne mogu napraviti iz izolovanog glasa. Promene u kulturi i svesti, promene u subjektivnostima, jer se ne radi samo o promeni kulture, već i o tome kako ljudi pojedinačno tumače te simboličke elemente. Dakle, potrebno im je vreme, to zahteva posao, razumevanje u dijalogu sa ljudima sa kojima se radi, sa grupama i različitim društvenim akterima. Kroz dijalog se grade strategije, kroz dijalog se grade ideje i dugo smo radili na obrazovnim strategijama.

Gledajte, od 1972. godine Federacija kubanskih žena stvorila je multidisciplinarnu, međusektorsku radnu grupu za izradu politike seksualnog obrazovanja koja se zvala Nacionalni program

seksualnog obrazovanja i od tada je mnogo posla učinjeno kako bi se stvorila svest, znanje, širenje onoga što je nauka doprinela ovim pitanjima i za to je bilo potrebno mnogo godina rada i svega sličnog. Institucija koja je preuzela kontinuitet tog zadatka koji je pokrenula Federacija kubanskih žena, je Nacionalni centar za seksualno obrazovanje, nakon 16 godina od stvaranja te radne grupe, Federacije kubanskih žena. Ona je pretvorena u instituciju Ministarstva javnog zdravlja, koja je sada CENESEX. Dakle, od tada smo razvili različite inicijative koje smo nazvali naučni dijalog i društveni aktivizam gde sprovodimo različite vrste aktivnosti tokom cele godine: akademske, naučne razmene, razmene iskustava zajednice društvenih mreža CENESEX i aktivizam drugih institucija gde razmenjujemo istu stvar u istom scenariju, akademika i aktivista koji nisu ni univerzitetski obrazovani, ali koji su obučeni od strane naše institucije tako da imaju alate za učešće u društvu. Postoji mnogo aktivnosti koje razvijamo: komunikacijske akcije, kampanje u tom smislu, umetničke, koje olakšavaju dijaloge, i u tim dijalozima dolazi do konsultacija, gradi se konsenzus.

Radili smo na tome da obezbedimo elemente za političku volju da se podigne svest među stanovništvom, jer čak i ovi zakoni, kao što je Porođični zakon, su usvojeni kao rezultat tog dijaloga koji je doveo do političke volje. To je, takođe, bio rezultat naučnih istraživanja, komparativnih studija prava, analiz naših konteksta i drugih konteksta, a onda, to je odobreno, to je uključeno, ta prava su zaštićena u Ustavu sa članovima vezanim za nediskriminaciju.

Takođe je bilo moguće garantovati njihov razvoj u Porođičnom zakonu i u drugim zakonima koji su odobreni i ažurirani, ali ako ne postoji rad na podizanju svesti stanovništva, stalni komunikacijski rad, ljudi nastavljaju da deluju van zakona, oni nastavljaju da deluju sa svojim idejama iz prošlosti, sa svojim predrasudama i ako se to ne promeni, prava nisu zagarantovana. Onda to mora da ide ruku pod ruku, raditi tako da postoji politička volja, raditi tako da postoji razvoj znanja i socijalizacija naučnog znanja, rad tako da se to ogleda u zakonima i javnim politikama, ali u isto vreme, da nismo uradili sav obrazovni rad svih ovih godina, ne bismo došli do tog Ustava ili tog zakona.

Fidel je u intervjuu 2012. godine rekao da, ako Kuba ne promeni svoju patrijarhalnu i homofobnu kulturu, ona ne može napredovati kao društvo, a želi to da uradi, jer je moć emancipacije kroz socijalizam. Da li mislite da je ovaj zadatak ispunjen ili da ima još mnogo posla da se uradi u ovoj oblasti?

Verujem da smo ispunili deo naših ciljeva, naših namera. Kao najbolji pokazatelj koji uvek spominjem, a da nam govori koliko je postignuto u kulturnim promenama u kubanskom društvu u ovim pitanjima je poređenje između Zakona o porodici iz 1975. godine, koji je odobren nakon širokih popularnih konsultacija u različitim oblastima kubanskog društva i modifikacija koje su napravljene u kubanskom društvu referendumom o Porođičnom zakonu iz 2022. godine, koji je Skupština odobrila i ratifikovala. Porođični zakonik '75. i referendum o Ustavu '76. su pomogli da se uspostave vrednosti političke volje revolucionarne Vlade. Pa čak i tako bilo je mnogo više napretka u pitanjima jednakih prava između žena i muškaraca. Brojke trenutne statistike pokazuju da je sav taj rad doveo da prisustvo žena u donošenju odluka i u svim naj-

važnijim prostorima kubanskog društva bude jedna zaista ogromna sila. Međutim, još uvek postoje predrasude sa kojima se treba suočiti, neznanje koje treba razrešiti, ima puno posla, ove stvari sa postizanjem zakona nisu dovoljne i to je posao koji sada razvijamo.

Posebno vas poštuje LGBT populacija kako na Kubi, tako i u svetu. Da li ste ponosni na činjenicu da je Kuba, mučena blokadom i sankcijama, postala 34. zemlja na svetu koja je legalizovala istopolne brakove i dozvolila istopolnim partnerima da usvajaju decu, što čak ni neke mnogo razvijenije zemlje nisu uspele?

Ponosna sam na Kubu zbog mnogih dostignuća, ali posebno onih u kojima sam učestvovala direktnije. To me čini srećnom, uz mnogo izazova i želja koje još nismo postigli, ali sam srećna zbog sposobnosti kubanskog naroda da se transformiše u sopstvenom revolucionarnom procesu. To je ono što me čini ponosnom na taj kapacitet, taj kvalitet kubanskog naroda da nastavi da se transformiše u revolucionarnom procesu da nastavi da doprinosi, da nastavi da preispituje, sugeriše i odlučuje.

Da li već postoje promene u sprovođenju odredbi Porođičnog zakona na Kubi? Da li ste zadovoljni njegovim prijemom od strane kubanskog naroda i koliko Kubanci već koriste prava trenutnog Zakona?

Da vidimo, zadovoljna nisam. Nisam zadovoljna, jer je pre svega bilo 33% stanovništva koje je glasalo protiv, to nije malo. To znači da još uvek moramo mnogo da radimo kako bi obrazovanje doprlo do mnogih ljudi koji mu okreću leđa, koji ga čak i ne primaju, koji nemaju interesa da prime našu poruku. To znači da i dalje moramo više raditi na programu seksualnog obrazovanja u školama, u našim komunikacijskim akcijama, moramo raditi na obuci naših profesionalaca i naših političkih i administrativnih kadrova, kako bismo rigoroznije prisvojili ideološki smisao ovih obrazovnih akcija za emancipaciju. Postoje ljudi koji pogrešno tumače naše informacije iz svojih nasleđenih predrasuda.

Obezbeđujemo kapacitet za samoopredeljenje ljudi, autonomiju na osnovu znanja, to jest, obezbeđujemo elemente koji proširuju slobodu ljudi. Ne asimiliraju je svi na taj način, ima onih koji je uče jednostavno kao slogan, frazu, ideju.

>>

Ima onih koji kažu: "Ne, nisam mačista, jer pomažem supruzi kod kuće." I ne radi se o pomažanju, već o podjednakom preuzimanju odgovornosti za dom. Samo da dam primer: Nemam predrasude prema homoseksualcima, ali samo da moja ćerka ili moj sin nisu homoseksualci ili da šetaju odvojeni na jednoj strani, a ja na drugoj.

Onda je tendencija koja se javlja u mnogim zemljama da se stvore getoi, zatvoreni krugovi, tako da ne kontaminiraju jedni druge i ono što mi branimo je upravo da se ne razdvajamo, ne delimo, ne segmentiramo, ne stvaramo prostore za jedno ili drugo, jer smatramo da su svi prostori za sve ljude. Baš kao što smo branili da su sva prava za sve ljude i sve vrste porodica. Dakle, to je oblast u kojoj radimo, a ne da budemo pod uticajem onih trendova u modi koji segmentiraju, dele, zbunjuju i trivializuju ove borbe za puna prava svih ljudi.

Da li žene na Kubi izlaze iz privatne sfere u javni prostor i koliko se odmaklo u njihovoj daljoj emancipaciji? Koliko su žene zastupljene u kubanskom političkom životu?

Prema statistici, više od 55% parlamentaraca su žene, i to nas stavlja na drugo mesto u svetu već više godina. Broj je povećan na ovim poslednjim izborima, prisustvo žena je povećano. Žene su većina i u akademskom svetu: akademici, univerzitetski profesori, većina nas su žene u zdravstvu, u obrazovanju, u sudskoj praksi, žene preovlađuju. Čak i u najsavremenijim istraživanjima o biotehnologiji vakcina, većina onih koji su učestvovali u ovim neviđenim naučnim dostignućima, pet kubanskih vakcina protiv COVID-a, sada i sa ovom novom vakcinom, koja štiti višestruko, su žene.

Postoji više ženskih rektora univerziteta, postoji više ministara i zamenica ministara, ukratko, postoji važno prisustvo žena u kubanskom političkom životu, u administrativnom životu. Element na kojem radimo i činimo vidljivim je da žene imaju veće preopterećenje od muškaraca, jer su žene te koje su tu kada postoje situacije nege, potrebe za brigom u porodici, one su te koje prestaju da rade da se brinu o malima, starijima, bolesnima, što pokazuje da još uvek postoji primena seksualne podele rada. U toj vrsti situacije u porodičnom životu koja pogađa žene koje su u

punom proizvodnom kapacitetu, u punom kapacitetu za profesionalni razvoj, zbog toga što one moraju prestati doprinositi društvu kako bi to mogle, zato u ovom trenutku postoji velika politička rasprava, velika debata u kubanskom društvu u odnosu na to kako ćemo rešiti ovu situaciju.

Mi, žene, imamo zagarantovana seksualna i reproduktivna prava, imamo pravo na abortus, pravo na mnogo stvari koje na drugim mestima mogu zvučati kao naučna fantastika. Onda imamo porodijsko i očinsko odsustvo koje takođe koristi bakama i dekama koji mogu da preuzmu naknadu za brigu o deci, ako roditelji nemaju način da ih odvedu u obrazovnu ustanovu. Postoji grupa zakona, mera koje se primenjuju, na kojima se radi.

Radimo edukativne i komunikacijske akcije kako bi ljudi razumeli koja su njihova prava, tražili ih i efikasno ostvarili ta prava, jer u suprotnom, sve će ostati lepo slovo na papiru koji se čuva u dosijeu i nikad se ne ostvari. Često postoje predrasude ljudi i dalje dolaze kod nas, na primer, ljudi dolaze u kancelariju ombudsmana tražeći pomoć, jer postoje predrasude koje i dalje opterećuju njihov porodični ili profesionalni život.

Porodični zakon je formiran uz učešće i povratne informacije od 6,5 miliona ljudi, oko 75% kubanskog izbornog tela sa 20 nacrtu pripremljenih na 80.000 sastanaka u lokalnim zajednicama. Da li je ovaj model participativne demokratije put kojim će Kuba nastaviti da ide?

Pa, da. Kuba, odnosno, kubanski revolucionarni proces je karakterisan razvojem politike izgradnje participativnog konsenzusa. Važno je da stanovništvo učestvuje i upravo jedna od stvari koje donosimo svojim radom jeste da doprinesemo idejama, da pružimo pitanja kako bismo imali elemente analize koji olakšavaju unapređenje ovih procesa demokratskog učešća. Od prvih faza revolucionarnog procesa radili smo uz učešće naroda, osmišljavanje politika uz učešće naroda. To je put kojim idemo, put usavršavanja tih procesa, a to je stvaranje mehanizama za funkcionisanje socijalističkog društva, uprkos neprijateljskom ponašanju imperijalizma koji to ometa. To je važno reći.

Izvor: www.republika.rs

Koliko god imao animoziteta prema trenutnoj postavci ljudi koji organizuju Beograd Prajd i načinom na koji (ne)rade – ostajem pri stavu da je Prajd info centar (koji smo interno zvali PIC) bio jedan od najboljih ideja koje je Prajd iznedrio. Za osam godina koliko je postojao, PIC je bio jedini vidljivi

LGBTI+ prostor u Srbiji. Za to vreme, preživeo je desetine napada, od kojih ni jedan jedini nije rezultirao kažnjavanjem počinilaca, ali i bio domaćin desetinama hiljada ljudi koji su posetili prostor, kao i sigurno mesto za mnoge LGBTI+ osobe koje su dolazile na dešavanja, ali i koje su prostor koristili kao sigurno mesto i prostor za druženje i upoznavanje.

Iako bih voleo da kažem da je PIC bio moja ideja – na žalost, nije. Sećam se tog dana 2017. godine kada je Goranu Miletiću palo na pamet da otvorimo prostor koji će služiti kao info tačka za sve građane koji žele bolje da se upoznaju sa vrednostima Prajda, ali i da bude prvi, jasno vidljivi LGBTI+ prostor u centru Beograda. Kako je kancelarija Civil Rights Defenders-a (u kojoj sam tada radio) u Kralja Milana 10, imali smo mnogo sreće da je lokal u Kralja Milana 8 bio slobodan. Brzo smo stupili u kontakt sa vlasnikom i lako se dogovorili o kratkoročnom najmu. Inicijalna ideja bila je da za pilot-verziju PIC-a prostor bude u funkciji mesec dana pred Prajd i da bude u funkciji promocije Prajda 2017, prvog koji smo radili bez Bobana Stojanovića i Adama Puškara, prethodnih organizatora koji su posle Prajda 2016. emigrirali u Kanadu, gde su dobili azil.

Kada smo dogovorili najam, ostalo je da vidimo kako ćemo ga urediti; moja ideja je bila da dizajniramo foto-tapete koji će hronološki prikazati istorijat LGBTI+ pokreta, neke od ključnih trenutaka borbe za boji položaj LGBTI+ zajednice u Srbiji, ali i da istaknemo vrednosti i istorijat Prajda. Inicijalno, bio sam prilično siguran da će PIC biti demoliran neposredno po otvaranju, ali kako je ovakav tip prostora u Srbiji nije nikad postojao – niko od nas nije mogao sa sigurnošću da tvrdi šta će se dešavati. Paralelno sa an-

gažovanjem koordinatorka PIC-a, angažovali smo i privatno obezbeđenje, obzirom da je bilo jasno da je pitanje bezbednosti jedno od ključnih pitanja. Za samo nekoliko dana, uspeali smo da jednu ideju realizujemo i zvanično otvorimo prvi Prajd info centar i on je opstao svih mesec dana, praktično netaknut.

Ta pilot verzija PIC-a počela je da donosi rezultate već u samom startu; od kad se otvorio –

KRAJ JEDNE ERE

PRAJD INFO CENTAR

PIŠE: MARKO MIHAILOVIĆ

sve vreme je imao posetioce. Mnogi zainteresovani građani su svračali sa željom da vide o

>>

čemu se radi, ali i ljudi iz zajednice; sećam se jednog gospodina srednjih godina koji je došao sa svojim partnerom, i ispričao da je pre njega bio u braku decenijama i da ima troje dece, ali da se skoro oslobodio i dozvolio sebi da prihvati sopstvenu seksualnost. Razne životne priče bile su ispričane u Kralja Milana 8, što je dodatno potvrdilo potrebu za ovakvim mestom. Paralelno sa posetiocima, počeli su da se dešavaju i prvi manji incidenti. Na početku su to bile ekstremno-desničarske grupe koje su pravile mini-proteste ispred PIC-a, ali direktnog nasilja tada još uvek nije bilo (ako me sećanje ne vara). Iako uspešan i dobro posećen – prvi PIC nije imao dovoljno prostora da se u njemu organizuju dešavanja; po završetku pilot-perioda od mesec dana, svima nam je bilo jasno da ovaj projekat mora da se nastavi.

Drugi Prajd info centar, onaj koji se zatvorio septembra 2024. godine, a otvorio avgusta 2018. nalazio se u Kralja Milana 20. Nekada radnja skupe tehnike, potom prodavnica ukrasa, jednog dana mi je koleginica iz CRD-a rekla da je videla da je istaknut oglas za izdavanje tog prostora. Odmah smo pozvali agenta koji ga je oglosio, stupili u kontakt sa vlasnikom i dogovorili najam – ovog puta na duže od mesec dana. Prvi PIC je imao manje od 30 kvadrata, a drugi je imao više od 130. Premium lokacija je diktirala i premium cenu, ali u tom trenutku sam se slagao sa tim da je poenta da PIC bude u jednoj od glavnih ulica, da bude jasno vidljiv i da će njegovo postojanje i vidljivost inherentno doprijeti i vidljivosti same zajednice. Za PIC 2 potrebno je bilo više vremena da se sredi. Ideju sa istorijatom LGBTI+ pokreta i Prajda smo preneli i ovde, a ostatak prostora preuredili tako da

može da bude domaćin različitim vrstama događaja. Ono što je zanimljivo je da nam je jedna od komšinica iz zgrade bila žena koje je svake godine sa svoje terase bacala cveće na Prajd povorku.

Finansiranje PIC-a, događaja u njemu i plata zaposlenih sve vreme je radio CRD. U PIC-u 2 bila su dva koordinatora, ali su za organizaciju takođe bili zaduženi i ljudi iz CRD-a. Na početku, program je bio odličan i zaista je bilo raznovrsnih formata koji su okupljali različite grupe ljudi. Bilo je i mnogo srednjoškolaca iz obližnjih škola koji su dolazili za vreme odmora, ali i mnogih slučajnih prolaznika koji su neplanirano svraćali. Sećam se i sastanka sa volonterima i aktivistima Prajda neposredno pred jednog od prvih protesta 1 od 5 miliona, kada smo odlučivali da li ćemo ići na taj protest sa zastavama duginih boja. Mnoge dreg kraljice su koristile PIC da se u njemu spremaju za nastupe. Sve u svemu – bio je zaista važno mesto za LGBTI+ zajednicu.

Problem je počeo da nastaje kada su krenuli da se javljaju, najčešće mladi ljudi, koje su roditelji izbacili iz kuća zbog toga što su deo LGBTI+ zajednice, ili žrtve nasilja kojima je trebala sigurna kuća i/ili prenočište. Nekoliko ljudi smo pustili da spavaju tamo, ali je problem što prostor nije adekvatno opremljen za te potrebe. Pored toga, žrtvama nasilja i omladini izbačenoj od kuće (posebno ako su maloletni) nije potrebno samo mesto gde mogu da spavaju – njima treba rad sa socijalnim radnicima, psiholozima i drugim stručnjacima koji će se pozabaviti njihovim problemom. Na žalost – za takve usluge nije bilo ni mogućnosti, ni novca. Vremenom sam počeo da smatram da bi trebalo da razmišljamo

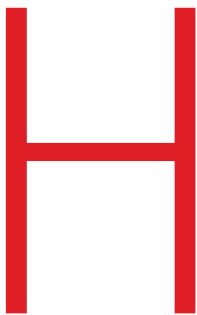

o mnogo većem prostoru koji bi služio kao sigurna kuća i koji neće biti vidljiv javnosti, a za novac koji smo plaćali za PIC smo mogli da uzmemo i takav prostor i jedan manji lokal u centru grada, koji bi zadržao ulogu info tačke i vidljive reprezentacije naše zajednice. Nažalost – za tako nešto nije bilo ni volje ni spremnosti ljudi iz CRD-a. Neposredno po objavljivanju da ćemo biti domaćini EuroPride-a, našao sam prostor na uglu Dečanske i Terazijuskog tunela koji je bio malo skuplji, ali za 300 kvadrata veći; nalazio se u blizini svih LGBTI+ barova i davao je mogućnosti za mnogo veće događaje; na žalost – CRD nije bio spreman za preseljenje i odlučili su da zadrže PIC na postojećoj adresi. Vremenom, broj događaja koji su se organizovali su počeli da se smanjuju, a rad koordinatora, koji su takođe vodili i društvene mreže Prajda i delili relevantne vesti za srpsku LGBTI+ zajednicu, se preorijentisao na promociju žurki (kasnije i žurki jednog od koordinatora, što smatram izuzetno problematičnim sa etičke perspektive) kao i trivijalnih informacija iz sveta, stavljajući u drugi plan lokalna dešavanja. Pri kraju rada PIC-a, događaja skoro da nije bilo, a da ne bih bio hronični kritičar Prajda – dalju negativnu kritiku ću izostaviti.

Što se tiče činova nasilja prema PIC-u, koordinatorima i obezbeđenju – svi oni su donosili značajnu medijsku pokrivenost i izazvali veliku solidarnost među građanima, ali jedini koji na njih nisu reagovali bili su upravo oni koji su to morali da urade po službenoj dužnosti. Posle svakog napada ili incidenta, zvali smo policiju koja dođe, uradi uviđaj – i to bude to. Nikada nismo dobili informaciju da je bilo ko od počinioca procesuiran i adekvatno kažnjen. Sećam se

jednog incidenta kada je neko polomio bravu i inventar, a dok smo čekali da nam kompanija koja je radila obezbeđenje pošalji snimak sigurnosnih kamera – nismo znali da li je polomljen inventar bio posledica šutiranja u prozor, ili je neko ušao u prostor – što pravi značajnu razliku: ukoliko je šutirao prozor – to je prekršaj, ukoliko je ušao u prostor – to je krivično delo. Dok smo čekali snimak, došla je zamenica tužioca i rekla mi da je tužilac okarakterisao ovo kao prekršaj – kada sam je pitao kako je moguće da je okarakterisao kao prekršaj kada još uvek ne znamo da li je neko ušao u prostor pošto je polomio bravu – zanemela je i otišla. Ova mala situacije veoma ilustruje do koje mere institucije izbegavaju da se bave nasiljem nad LGBTI+ zajednicom i koliko su skloni da ublažavaju kontinuirano nasilje koje trpimo. Važno je napomenuti da ni jedan gradonačelnik Beograda nikada nije došao u PIC, iako se nalaze na nekoliko metara od nas; jedini od gradskih zvaničnika koji je to uradio bio je Goran Vesić, tada gradski menadžer, koji je sa svojim timom iskoristio priliku da snimi TikTok video u PIC-u.

Koliko god trauma vučem iz rada sa Prajdom i koliko god bio protiv trenutnih uzurpatora – imam potrebu da pozdravim sve napore koje su uložili da ovo mesto funkcioniše osam godina, kao i da se zahvalim (skoro) svim koordinatorima i apsolutno svim volonterima i ljudima koji su doprinosili radu PIC-a. Ovo jeste kraj jedne ere, ali nadam se i početak neke nove – one koja će konačno uspeti da napravi sigurnu kuću za LGBTI+ osobe iz Srbije, i ispravi činjenicu da je Srbiji skoro jedina zemlja u regionu koja ovakav prostor nema.

kova dobija informacije o tome šta je „normalno”: mržnja, idealno svaki dan.

Da bismo saznali šta to moderni homofobi govore, ne moramo daleko – dovoljno je da se vratimo u 7. septembar 2024. godine, na ovogodišnji Prajd. Grupica koja sebe naziva „decom Svetog Save” se tog dana skupila ispred Vaznesenjske crkve u Beogradu (njih petoro). Zvonilo je iz verskog objekta, oblak dima je obavijao kapiju crkvenog dvorišta. Iza dimne zavese se nazirala silueta krupnog muškarca odevenog u crno. Iako je on radnju obavljao u tišini, ostatak družine je bio spreman na monolog. Na primer žena s ikonom na grudima: „Beograd je Bogorodičin grad”, rekla je tom prilikom, „Srbi su svetosavski narod i deca Svetog Save. Mi da nismo danas izašli, mi svojim potomcima i precima ne bismo mogli da izađemo pred oči. Mi kao svetosavski narod jako dobro znamo šta je ovo što se danas desilo i moje suze idu za njih (misli na učesnike Prajda). Ako govorimo o ovim zemaljskim zakonima, oni traže ono što je protivustavno: lepo u Ustavu piše – brak između žene i muškarca. A kada govorimo o zema... o božjim zakonima, bog je isto rekao da je brak isključivo između muškarca i žene. Ovo je zapravo jedna duhovna borba. Mi se u Srbiji trenutno uništavamo i fizički – odsekli su nam srce, to je Kosovo, a ovo što se sada dešava (Prajd) je duhovno porobljavanje Srbije. 'Oće dušu da nam pokore! Mi kao pravoslavlan narod to ne smemo da dozvolimo! Pozivamo sve da se njihova srca preobrate, jer smo mi svetosavci, mi nismo ono u šta nas teraju!”

Istina je da nisu svi zaokupljeni verom homofobi, ali se mržnja prema pripadnicima

omofobija vreba sa svih strana – s televizije, radija, iz mejlova, poštanskih sandučića, svojim krupnim rečima mami nas na mračnu stranu, a uz jednu poruku: „meni je to bolesno!” Većinsko društvo halapljivo guta tu udicu, a od homofobičnih rođaka i drugih li-

LGBTIQ+ populacije često pravda rečima koje je navodno rekao sam bog. Jasno je da bi taj bog, i da postoji, sigurno imao pametnija posla nego da se obraća grupici građana iz Srbije, ali ih to ne sprečava da se ponašaju kao da su kvir građani problem, ako je verovati njima – najveći koji ova zemlja ima.

Fenomen homofobije je zanimljiv, a odgovor je među prvim potražio američki psiholog i filozof William James. On je još 1890. godine pretpostavio da je gađenje prema seksualnom odnosu s osobama istog pola instinktivno i da je jače kod muškaraca nego kod žena. Tvrdio je da je u društvima gde homoseksualnost postoji to gađenje prevaziđeno navikom – drugim rečima, verovao je da se tolerancija uči i vežba, a da se s mržnjom i gađenjem rađa.

Kasnije su usledile i druge teorije, a uglavnom su više govorile o predrasudama autora nego o tome čemu homofobija uopšte služi. Sigmund Freud je doduše već 1905. godine ponudio nešto razumnije tumačenje – rekao je da je ekskluzivno heteroseksualna orijentacija između ostalog i produkt uticaja društvenih zabrana čiji je cilj da iskorene homoerotično

ILI JESTE?

NIJE HOMOFOBIA ŠTO ME NOĆAS UBIJA

PİŠE: MILAN ŽIVANOVIĆ

ponašanje. Pretpostavio je da svi u ranom detinjstvu osećaju neku vrstu privlačnosti prema roditelju istog pola i da se ta osećanja energično sankcionišu, dok se s Edipovim kompleksom retko postupi toliko radikalno.

Negativni stavovi su kod različitih osoba različitog intenziteta, ali su mnoge studije utvrdile da homofobi širom sveta imaju niz dodirnih tačaka: retko su ili nisu nikada imali kontakt s nekom LGBTIQ+ osobom, skloniji su tome da kriju svoja

homoseksualna iskustva ukoliko su ih imali, često vide homoseksualno ponašanje i tamo gde ga nema (posebno kod muškaraca), skloniji su tome da žive u krajevima gde je homofobija normalna, uglavnom su slabije obrazovani, religiozni i veruju da su uloge u seksu određene tradicijom. Zanimljivo je da će vam ChatGPT ukoliko ga pitate „Zašto su ljudi homofobični?“ dati slične odgovore, a na prvom mestu je „Ignorancija i nedostatak obrazovanja“ (ovo nije toliko zanimljivo, koliko je dokaz da se AI trenira na onome što već znamo, ali vam je jasno šta pokušavam da kažem).

Uprkos dugoj tradiciji, homofobi nisu radili na razvijanju novih teorija. Uglavnom se vrte u krug, ponavljaju iste stvari:

Meni je to bolesno: Netačno. Odlukom Svetske zdravstvene organizacije (SZO) homoseksualnost je 1990. godine uklonjena iz Međunarodne klasifikacije bolesti, odnosno skinuta sa liste mentalnih bolesti.

Još uvek nisi sreo pravu: Netačno. Homofobi veruju u moć konverzivne terapije, ali je odavno dokazano da se radi o surovoj praksi nasilnog

menjanja nečijeg identiteta koja (naravno) ne funkcioniše (konverzivna terapija je ozbiljna stvar od eksperimentisanja s osobama suprotnog pola, ali je ovo uverenje u korenu ideje da homoseksualnost može da se transformiše u heteroseksualnost).

Zbog gej propagande danas je više LGBTIQ+ osoba: Netačno. U nekim delovima sveta ljudi se danas osećaju bezbednije, pa radije govore o svojim pravim identitetima. Zato se homofobija čini da su svi gej.

Gejevi kvare decu: Netačno. I LGBTIQ+ građani i građanke svoj glas podižu zbog dece koja se razlikuju. Služe im i kao uzori koji pripadnicima kvir populacije i dalje nedostaju – u životu, u školi, na poslu, u svetu uopšte. Vreme je da se svima koji odrastaju i žive uz teret različitosti poruči da homofobi nisu poželjni, da nisu sami i da mogu da žive onako kako zaslužuju.

Pa ne izgledaš toliko gej: Netačno. Izgledam, samo ne vidiš dobro.

Ko je muškarac, a ko žena?: Svako je ono što jeste.

Ko će da obuče venčanicu na svadbi (za gej muškarce): Niko ili onaj ko bude želio da je nosi.

Svi gej muškarci su promiskuitetni: Netačno. Želja za seksom varira kao i kod svih drugih ljudi, a za razliku od ljubavnog, seksualni život jeste privatna stvar.

To je tako gej: „Gej“ nije uvreda.

I moj drug je gej, sigurno se znate: Jedna kvir osoba ne poznaje sve druge kvir osobe, mnogo nas je.

I moj prijatelj je gej, upoznaću vas: To što su dve osobe gej ne znači da će se dopasti jedna drugoj.

Kada si odlučio da budeš gej?: Nikada, priroda je odlučila.

Kada si priznao da si gej?: Biti kvir nije zločin, tako da je reč „priznanje“ u ovom kontekstu pogrešan izbor.

Zašto ne postoji i strejt prajd?: Zato što heteroseksualne osobe rođenjem dobijaju sva prava. Prajd je protest, borba protiv diskriminacije.

Ovo su tek neke stvari koje homofobi govore, a namerno smo izostavili one nešto mračnije poput „Druže, vi ste bolesna govna treba vas ubiti i zaklati i sve u kamion i pobacati u more“ (Ako zanemarimo to što nasilnik u ovom slučaju nije svestan činjenice da Srbija nema more, u pitanju je govor mržnje koji, čak i u onima koji su na ovakav način obraćanja navikli, izaziva neprijatnost. A sad zamislite da ovako nešto pročita biće koje još uvek nije razvilo mehanizme odbrane).

Možda je najbolja ilustracija toga kako funkcioniše mozak jednog homofoba ono što je prilikom donošenja prve presude za zločin iz mržnje (decembra 2012. godine u Krivični zakonik Republike Srbije uveden je član 54a, u kome se navodi da će se krivično delo motivisano mržnjom zbog pripadnosti rasi i veroispovesti, nacionalne ili etničke pripadnosti, pola, seksualne orijentacije ili rodnog identiteta drugog lica ceniti kao obavezna otežavajuća okolnost) rekao otac koji je osuđen zato što je svog sina zlostavljao jer je gej: „Pa ne bih ja to radio da nije gej!“. Ova rečenica je od naročitog značaja jer nam pojašnjava šta se odvija u glavama onih koji mrze: sve bi bilo u redu da vi niste drugačiji, a kad postanete isti kao mi oprostićemo vam to što smo vas tukli.

U skovitlane političke prilike, sve veća polarizacija u društvu na globalnom nivou, nemiri i ukрупnjavanje antirodnog pokreta nas uglavnom navode na loše trendove u sferi zaštite prava LGBTI+ osoba i sve više nazadovanja. Pogotovo kada govorimo o najranjivijim grupama unutar LGBTI+ spektra.

Ali, ne bude sve uvek tako crno. U poslednjih godinu dana su se desile i promene naboje, neke sitnije a neke krupnije, i neophodno je da o njima pišemo kako bismo se inspirisali za borbu u našim „dvorištima“, ali i osetili barem malo preko potrebnog optimizma!

U februaru 2023. godine Španija je postala šesta zemlja članica Saveta Evrope koja je usvojila zabranu hirurških intervencija bez saglasnosti nad interseks dečom mlađom od 12 godina! Zakon takođe sadrži odredbe koje obezbeđuju da interseks maloletna lica uzrasta od 12 do 16 godina mogu da zatraže intervenciju, na osnovu njihovog informisanog pristanka.

Marta 2023. godine su u Grčkoj usvojeni propisi za prevenciju i lečenje nasilja i maltreti-

ŠTA JE INTERSEKS POKRET POSTIGAO U PRETHODNOM PERIODU?

PIŠE: KRISTIAN RANDELOVIĆ

ranja u školama. Polne karakteristike su po prvi put uključene u predviđene radnje Ministarstva prosvete protiv maltretiranja i diskriminacije u školama. Takođe je u Grčkoj dva meseca kasnije objavljena prva studija o govoru mržnje protiv interseks osoba u Grčkoj, na grčkom i engleskom.

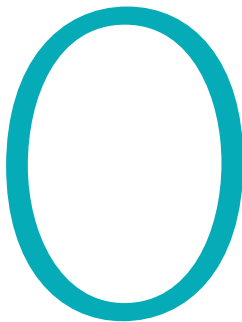
Da se nadovežemo na istraživački rad - u Francuskoj, Oll France, zajedno sa interseks istraživačkom mrežom (Refri), sproveo je istraživanje o interseks zdravlju, koje je finansirala francuska međuministarska delegacija DILCRAH, i u njoj je učestvovalo 158 interseks osoba.

U prethodnoj godini je bilo izvesnih pomaka i u radu i treninzima sa lekarima i predstavnicima nadležnih institucija, čak i u konzervativnijim zemljama. Tako je u decembru 2023. godine u Turskoj grupa "Inter Solidarity" je organizovala interseks radionicu u partnerstvu sa Lekarskom komorom Ankare i Turskim lekarskim društvom. Radionica, kojoj su prisustvovali interseks aktivisti, lekari, stručnjaci za mentalno zdravlje i studenti medicine, iznela je potrebe, zahteve i probleme sa kojima se suočavaju interseks osobe. Napravljena je mapa puta za buduću saradnju tom prilikom. Oll Austrija, zajedno sa članom strukovnim udruženjem babica u Austriji, bio je domaćin tri radionice u Beču i Lincu u Austriji, za obuku babica o interseks pitanjima.

Na nivou Evropske unije, tačnije u okviru Evropskog parlamenta, predložena je kriminalizacija nedozvoljenih hirurških intervencija nad interseks osobama, kao i prepoznavanje ovih intervencija kao štetne prakse i oblika rodno zasnovanog nasilja.

Kriminalizacija sakaćenja genitalija interseks osoba kao štetne prakse i oblika rodno zasnovanog nasilja uključena je u izveštaj koji je usvojio Evropski parlament u vezi s predlogom Direktive o borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici.

Takođe, osnova polnih karakteristika kao deo definicije žrtve je uključeno u privremeni sporazum koji su postigli Evropski parlament i Savet ministara EU unutar dva Nacrta direktiva o minimalnim standardima za nezavisna tela za ravnopravnost.

va godina biće upamćena i po otvaranju sigurne kuće za LGBT+ osobe u Bosni i Hercegovini, kakva u Srbiji još ne postoji. Nosilac projekta je Fondacija „Krila nade“ iz Sarajeva. Za Optimist je govorila Nejlja Zejnilagić, socijalna radnica i vodi-

teljka projekta Sigurne kuće.

Kada se razvila ideja o otvaranju Sigurne kuće za LGBT+ osobe u Sarajevu? Kakva je situacija sa sličnim projektima u regionu?

Ideja o otvaranju Sigurne kuće za LGBT+ osobe postoji već duže vrijeme, kao odgovor na prepoznatu potrebu za sigurnim prostorom u kojem bi zajednica mogla pronaći zaštitu, podršku, te se osnažiti nakon preživjelog nasilja. Ideja je konačno realizovana u aprilu ove godine zahvaljujući podršci Vijeća Evrope i Evropske Unije. Kockice su se posložile i pružila se prilika za konkretnu realizaciju. Što se tiče regiona, sigurne kuće za LGBT+ osobe već postoje u Albaniji i Sjevernoj Makedoniji, a kolege iz tih zemalja pružile su nam punu podršku u procesu stvaranja ove kuće.

već i za lokalnu zajednicu. Administrativni poslovi bili su dosta iscrpljujući i zahtijevali dosta vremena i energije. Ipak, imali smo veliku podršku kolega iz regiona, kao i iz sigurnih kuća unutar naše države, još uvijek radimo na uspostavi institucionalne suradnje, i optimistični smo da će u bližoj budućnosti doći do iste.

Koju vrstu pomoći i podrške korisnici/e mogu očekivati kod vas? Maksimalan boravak je šest meseci? Šta je krajnji cilj boravka?

Sigurna kuća će korisnicima/ama osigurati sve osnovne egzistencijalne potrebe uključujući smještaj, hranu i sigurno okruženje. Pored toga svaki korisnik/ca imat će psihosocijalnu podršku, koja obuhvata psihoterapiju i psihijatrijsko liječenje, osnaživanje i podršku pri zapošljavanju. Također, nudimo pravnu pomoć u suradnji sa Sarajevskim otvorenim centrom, kao i mogućnost za stvaranje socijalnih veza putem radionica, te sportskih aktivnosti koje organizujemo mi ili naše kolege iz nevladinog sektora. Što se tiče perioda boravka, iako je maksimalan okvir šest mjeseci, vrlo smo fleksibilni. Svakom korisniku/ci pristupamo individualno, s obzirom da dolaze sa različitim problemima i stanjima. Nekima je potrebno manje, a nekima više da postignu krajnji cilj boravka, a to je osnaženost i spremnost za samostalan život.

Kako teče jedan tipičan dan u Sigurnoj kući?

Jedan tipičan dan u Sigurnoj kući vrlo je sličan danu u svakom domu. Naš cilj je da se korisnici/e osjećaju kao da su u svom trenutno prelaznom domu, dok uz njih boravi uvijek jedan/a od članova/ica stručnog tima. Boravak u Sigurnoj kući podrazumijeva poštovanje određenih pravila, poput kućnog reda i internih protokola. Korisnici/e učestvuju u svakodnevnim obavezama, poput održavanja prostora i pripreme obroka, također imaju priliku nau-

čiti nove vještine koje će im biti korisne za samostalan život. Slobodno vrijeme provode u druženju, igranju društvenih igara i opuštanju. Uz to rade na svom doškolovanju, traženju posla i uključivanju u aktivnosti koje ih osnažuju za budućnost.

SIGURNA KUĆA ZA LGBT+ OSOBE U SARAJEVU

NEJLA ZEJNILAGIĆ

RAZGOVARALA: JOVANA IVETIĆ

Kako je otvaranje teklo i koliko je teško bilo dobiti podršku, npr, lokalne opštinske uprave?

Otvaranje Sigurne kuće ovakvog tipa bilo je prilično izazovno, obzirom na to da je ovo novi projekat ne samo za nas, kao Fondaciju „Krila nade“,

Koji su osnovni kriterijumi za prijem korisnika/ca? Da li postoji neophodna dokumentacija i izolovani hitni slučajevi kada se ona ne traži? S tim u vezi, da li je neophodno da osoba bude državljanin/ka Bosne i Hercegovine?

Svaka osoba koja preživi neki oblik nasilja - bilo da je riječ o porodičnom, partnerskom, verbalnom, fizičkom ili ekonomskom stiče pravo na boravak u Sigurnoj kući. Prije prijema, stručni tim sprovodi procijenu kako bi se utvrdile potrebe i okolnosti osobe. Osim interne dokumentacije neophodni su i identifikacioni dokumenti korisnika/ice. Što se tiče osoba koji nisu državljani/ke BiH, ako se radi o hitnom ili izvanrednom slučaju, učinili bismo sve što je u našoj mogućnosti da im pružimo neki oblik pomoći.

Većina sigurnih kuća ne prihvataju osobe koje boluju od težih psihijatrijskih oboljenja, nedovoljno mentalno razvijene, osobe zavisne od alkohola, droga i tableta. Šta se dešava kada se osoba tih karakteristika i/ili navika pojavi kod vas? Da li bi svakako dobila podršku, samo drugi vid?

Da bi osoba postala korisnik/ca Sigurne kuće, važno je da bude funkcionalna i sposobna samostalno obavljati svoje zadatke i obaveze, bez ugrožavanja sebe ili drugih osoba u kući. Ukoliko se javi osoba koja nije u stanju zadovoljiti ove kriterije, usmjeravamo je ka adekvatnim ustanovama radi stabilizacije stanja. Nakon što

se njeno stanje stabilizuje, ponovo bismo razmatrali njen prijem u Sigurnu kuću.

Prema istraživanju o funkcionisanju i radu sigurnih kuća za žene i decu žrtve nasilja u Srbiji, koje je sproveo udruženje građana „Atina“, ispostavilo se da o lokacijama sigurnih kuća znaju čak i neki taksisti. Kolika je uspešnost čuvanja tajnosti lokacije Sigurne kuće u vašem slučaju?

Rizik otkrivanja lokacije Sigurne kuće uvijek postoji, i toga smo potpuno svjesni. U vezi s tim, poduzimamo sve neophodne mjere kako bismo zaštitili tajnost lokacije i sigurnost njenih korisnika/ca. To uključuje potpisivanje više internih protokola o sigurnosti i zaštiti lokacije, kojima se osigurava povjerljivost svih informacija. Naš prioritet je da se korisnici/e osjećaju sigurno i zaštićeno tokom boravka, stoga stalno radimo na unapređenju mjera sigurnosti.

Šta Srbiju i zemlje iz regiona deli od otvaranja Sigurne kuće za LGBT+ osobe?

Znamo da postoji želja naših kolega iz regiona, s kojima smo u stalnom kontaktu, da otvore sigurne kuće u svojim državama. Svjesni smo da je proces težak i da se suočavaju s mnogim preprekama u njegovom ostvarivanju. Ono što im želimo poručiti jeste da budu istrajni, jer zaštita osoba koje su preživjele nasilje mora postojati, bez obzira na njihovu seksualnu orijentaciju ili rodni identitet. To je osnovno ljudsko pravo koje ne smije biti zanemareno.

Ja sam peder“, „Ja sam najveća pederčina“, „Vučiću, pederu“, postao je stalni i dobro prepoznatljivi narativ autokrat Aleksandra Vučića koji je uzurpirao poziciju predsednika Srbije, a koji odbija da bude istinski patriota i založi se za sve građane i građanke Srbije. Njegov jezik je vulgaran, pun predrasuda i prefarban svim bojama kojima pokušava da sakrije svoje pravo radikalsko ratnohušakačko lice koje je ponosno nosio devedesetih godina - u najmračnijem trenutku modne srpske istorije.

Ajmo da stvari nazovemo pravim imenom.

Zakonom o istopolnim zajednicama se uređuje zajednica dvojice muškaraca ili dve žene i pravni učinci postojanja te zajednice. Istospolna zajednica, u smislu ovoga Zakona, je životna zajednica dve osoba istog pola koje nisu u braku, vanbračnoj ili drugoj istopolnoj zajednici, a koja se temelji na načelima ravnopravnosti partnera, međusobnog poštovanja i pomaganja, te emotivnog vezanosti partnera.

GDE JE NAŠ ZAKON? VUČIĆU, PEDERU!

PIŠE: PERO JOVOVIĆ

Ovaj Zakon bi olakšao život LGBTQ+ osoba u smislu nasleđivanja imovine, posećivanja partnera i partnerki u bolnicama, organizovanje sahrana, poseta u zatvorima, dizanje zajedničkog kredita u banci, otplaćivanje kredita i slično.

Znači, Zakon o istopolnim zajednicama bi LGBTQ+ građanima u Srbiji omogućio da imaju ista prava kao i osobe heteroseksualne orijentacije – a ne bi ugrozio brak muškarca i žene, kako

se sporadično može čuti u populističkim izjavama desno orijentisanih političkih partija i političara u Srbiji.

U junu 2021. godine, predložen je Zakon o istopolnim zajednicama koji bi omogućio legalizaciju i priznavanje prava istopolnih partnera u Srbiji. Međutim, Vučić je jasno stavio do znanja da ne želi da potpiše ovaj zakon, ističući kako „nije vreme“ za tako nešto. Ovakva izjava, zajedno sa njegovim „humorističnim“ uvredama na svoj račun, postavlja ozbiljna pitanja o njegovoj posvećenosti ljudskim pravima i o stvarnoj podršci LGBTQ+ zajednici.

O tome kakav je i ko je Aleksandar Vučić govore njegova dela i izjave. Ali ne one koje su spinovane u režimskim medijima, već one koje smo glasno i jasno mogli da čujemo mnogo puta do sada. Pored toga što je rekao da neće potpisati Zakon, nakon čega je on zaboravljen i stavljen u neku fioku za ko zna kada, Aleksandar Vučić je i vlasnik najmračnije izjave u modernoj političkoj istoriji Srbije.

„Ubijte jednog Srbija, ubićemo stotinu muslimana“, rekao je on pre skoro 30 godina u Skupštini Srbije.

Retorika mladog ratnohušakačkog radikala je izbledela na prvi pogled, a zamenile su je svakojake izjave o tome da je on „najveći peder“ i „pederčina“ u Srbiji, uglavnom govoreći to pokušavajući da se dodvori većinskom stanovništvu Srbije.

Pa, ako si takav peder, gde je naš Zakon i zašto čuči u nekoj fioci?

Kako to objašnjavaju aktivisti i organizacije za ljudska prava, Vučićeva politika ne odražava samo njegove lične stavove, već i širi društveni kontekst u kojem se nalazimo. Mnoge analize pokazuju da je u Srbiji prisutan značajan stepen homofobije i tradicionalizma, što dodatno komplikuje situaciju za LGBTQ+ zajednicu. Kada se lideri poput Vučića zadržavaju na površinskim komentarima, to može delovati kao maska koja skriva ozbiljnu nebrigu za stvarne probleme.

Da li je Vučićeva upotreba reči „pederčina“ i „najveći peder“ deo strategije za sticanje popularnosti među određenim segmentima društva, dok

istovremeno odbacuje zakonodavstvo koje bi moglo doneti pravu promenu? Čini se da je odgovor na ovo pitanje u suprotnosti sa njegovim delovanjem na političkoj sceni. Baš kao i sve drugo.

U ovom trenutku, kada se društva širom sveta bore za prava manjina i postavljaju zakone koji priznaju i štite te grupe, Srbija zaostaje. U doba kada bi lideri trebalo da budu uzor, Vučić postavlja niz prepreka na putu ka jednakosti. Njegovo ponašanje ne samo da potkopava sve što bi mogao učiniti za unapređenje prava LGBTQ+ zajednice, već dodatno produbljuje predrasude i mržnju u društvu.

Na kraju, postavlja se pitanje: Da li je Vučićeva šala zaista šala, ili samo maska za njegovo pravo lice? Gde je naš zakon, Vučiću? Gde su prava koja su zakonski zagarantovana svima, a ne samo onima koji podržavaju kriminalno udruženje drugačije nazvano Srpska napredna stranka?

Region nas je odavno prešišao.

Pripadnici LGBT zajednice će nastaviti da žive zajedno i u Srbiji - za razliku od mene koji sam se sa svojim partnerom preselio u Francusku. Oni nikada neće biti u strejt brakovima. Nastaviće da postoje vidljivi za sve nas, svakog dana, svakog sekunda na svakom mestu. Jedina stvar koja ih ne vidi je Zakon. Za sada, a valjda će se i to uskoro promeniti. Do tada, au revoir Serbie, ta belle maison est loin! Nisi ekonomski tigar, nisi ni tigar, pokosili su te svi u regionu, u svakom mogućem smislu.

Pored Crne Gore i Hrvatske, Kosovo je takođe na dobrom putu da promeni svoj Ustav i promeni definiciju braka kako bi omogućilo istopolno partnerstvo. Razmislite o tome danas dok srbujete ispred televizora pa pljunete na ulicu ispred zgrade.

Ne može da prođe ni jedan prajd u Beogradu, a da se javnost ne ustalasa nečim čemu, u moru stvari koje ne funkcionišu, normalan čovek ne bi pridavao nikakav značaj. Međutim, kako dokoni popovi i jariće krste, tako ostrašćeni konzervativci vrebaju nešto za šta bi se uhvatiti u svojoj nezažaljivoj potrebi da satanizuju svaki javni istup LGBT+ zajednice. Od upotrebe verskih simbola, do polugole zadnjice, najčešće su im na meti dreg kraljice, što može biti posledica i jedne vrste fetišizma, ali o tome nekom drugom prilikom.

Ove godine, verovatno usled ideje vezivanja za aktuelnost na koju masa reaguje, dokoni umovi su smislili da bi bilo baš super sugerisati kako dreg performansi, i dreg kultura generalno, ismevaju žene i ugroženost njihovih prava. Poseban apsurd u ovoj priči predstavlja činjenica da takvi stavovi ponekad dolaze i iz same LGBT+ zajednice.

OSLOBAĐANJE ŽENSTVENOSTI

DREG NE ISMEVA ŽENE

PIŠE: BOGDAN PETROVIĆ

Dakle, uprkos decenijama borbe za ravnopravnost i slobodu izražavanja, dreg kraljice i njihovi performansi i dalje izazivaju nesporazume i negativna osećanja, kako u tradicionalnim krugovima, tako i među nekim pripadnicima zajednice. Kritičari neretko tvrde da dreg kraljice ismevaju žene, prikazujući ih kao preuveličane karikature. Ova kritika, međutim, maši suštinu drega kao umetničke forme koja prevazilazi rodne stereotipe i donosi važne poruke o iden-

titetu, slobodi i fluidnosti rodnih uloga. Dreg kraljice koriste preuveličanu ženstvenost kao alat za osvetljavanje apsurdnosti društvenih očekivanja. Šminka, kostimi i visok nivo teatralnosti nisu u funkciji omalovažavanja žena, već ukazuju na to koliko su rodne norme, same po sebi, performans.

Judith Butler, pionirka u polju rodne teorije, u knjizi „Gender Trouble“ objašnjava da je rod nešto što se neprekidno „kleše“ kroz ponavljane društvene performanse. Dreg je upravo takav oblik performansa – on razotkriva kako su rodne uloge društveni konstrukti, a ne prirodno zadati identiteti. Izvođači u dregu, preuveličavajući rodne osobine, pokazuju koliko su društveni standardi vezani za rod kruti, ali i fleksibilni, podložni kreativnim interpretacijama. Teorija Butlerove naglašava da dreg nije način da se žene omalovažavaju, već da se dekonstruišu stereotipi o tome šta znači biti žena ili muškarac. Preuveličavanjem osobina koje društvo povezuje sa ženama, dreg izvođači ukazuju na to da rod nije suštinski vezan za biologiju, već je oblikovan društvenim normama na koje snažno reaguje. Dreg, kao jedinstveni performativni izraz, usme-

ren je ka kritici društva, posebno opasnih pojava poput patrijarhata, rasizma i kolonijalizma.

Mnogi teoretičari i feministkinje, poput Susan Sontag i bell hooks, prepoznaju dreg kao oblik otpora, a ne kao atak na žene. Sontag u svom eseju „Notes on 'Camp'“ slično Butlerovoj objašnjava da dreg koristi stilizaciju i preuveličavanje ne kako bi ismevao žene, već kako bi ukazao na apsurdnost i krutost rodnih normi. Kroz dreg, izvođači se igraju sa društvenim pravilima, naglašavajući koliko je ženstvenost, u svojoj

suštini, složena i raznolika.

Iako su i neki radikalni feministički krugovi kritikovali dreg, mnoge feministkinje ga vide kao oblik oslobođenja. Naomi Wolf u knjizi „The Beauty Myth“ ističe da dreg doprinosi proširenju prostora za različite izraze ženstvenosti, oslobađajući žene (i muškarce) od krutih normi. Dreg kraljice često koriste svoje performanse kako bi pokazale da je ženstvenost stvar izbora, a ne obaveze.

Dreg izvođači se poput glumaca preoblače i udaljavaju od onoga što svakodnevno jesu, ali se odabranom ulogom, za razliku od glumaca, ne udaljavaju od sebe, jer je karakter koji kreiraju nešto što nose duboko u sebi. Dreg im služi da se povežu sa sobom na najdublji mogući način. Iako ne mora nužno biti politički, dreg se pretvorio iz uobičajene teatarske prakse u politički stav, pre svega u borbi protiv fiksnih uloga polova i seksualnosti. On ima korene u pozorištu u kome su nekada muškarci oblačili žensku odeću i igrali ženske uloge zato što ženama nije bilo dozvoljeno da glume, što otkriva izvesnu dinamiku moći, ali tu praksu ne bi trebalo posmatrati kroz ideju da je biti muškarac koji glumi ženu privilegovani položaj. Pogotovu se to ne može reći u kontekstu drega s obzirom na nivo nasilja nad dreg kraljicama ili trans ženama. Muškarac koji danas obuče haljinu, ne da nema privilegovani položaj (crkveni velikodostojnici se ne računaju), već vrlo lako može postati meta napada ostrašćenih tradicionalista, homofoba i ženomrzaca, generalno.

Iako dreg izvođači često koriste humor, važno je razumeti da humor ne dolazi iz omalovažavanja žena, već iz preuveličavanja rodnihi normi. Preuveličane karakteristike dreg kraljica – visoke štikle, dramatična šminka, glamurozne haljine – nisu napad na žene, već dekonstrukcija onoga što se smatra „prihvatljivim“ za žene u društvu. Dreg izvođači zapravo slave ženstvenost, uzdi-

žući je u sferu moći, slobode i samopouzdanja.

Dreg je uopšte namenjen oslobađanju i ubuđenju. Ako dreg kraljice koriste ovu formu izraza kako bi oslobodile ženu u sebi, onda tu nema ni prostora za pomisao o ismevanju žena. Ako neka od njih deluje kao karikatura žene, to je zato što je takva sama po sebi. Pa i među samim ženama ima onih koje izgledaju kao da ismevaju druge pripadnice ženskog pola, pa ne govorimo kako su sve žene takve.

Osim toga, dreg kraljice nisu samo muškarci koji igraju žene. Postoje i dreg kraljevi – žene koje se oblače kao muškarci kako bi istražile muškost i njene izraze. I jedan i drugi oblik drega služe kao umetnički odgovor na rigidne društvene podela na muške i ženske uloge. Izvođači ne parodiraju žene, već koriste humor i preterivanje da bi preispitali društvena očekivanja vezana za rod.

Dakle, dreg ne predstavlja ismevanje žena, već umetnički čin koji preispituje i razotkriva rigidne rodne normative. Kroz preuveličanu ženstvenost, humor i performans, dreg kraljice (i kraljevi) slave raznolikost i složenost rodnihi identiteta, pokazujući da je rod fluidan, kreativan i u stalnom preispitivanju. Umesto da ga doživljavamo kao napad na žene, dreg bi trebalo da posmatramo kao umetničku formu koja nas poziva da preispitamo društvene norme i oslobodimo se stereotipa o tome šta znači biti žena ili muškarac.

Razgovarali smo s Jovanom Tomićem, profesionalcem iz industrije kruzera, koji je svoju karijeru započeo pre više od deceniju i prošao kroz različite pozicije na prestižnim brodovima kao što su Princess Cruises, Seabourn, Uniworld Boutique River Cruises, i drugi. Jovan nam govori o svojim iskustvima, izazovima života na moru, kao i o tome kako je njegov identitet uticao na radno okruženje. Takođe, deli savete za one koji razmišljaju o radu na krizerima, naročito za LGBT+ osobe.

Kako si započeo karijeru na krizerima i šta te je privuklo toj industriji?

Počeo sam daleke 2011. godine odlaskom na brod kompanije Princess Cruises. Tada sam započeo karijeru na najnižoj konobarskoj poziciji. Pošto sebe nisam video kao konobara, spakovao sam stvari i vratio se iz Floride posle samo sedam dana. Ono što me privuklo ovoj industriji jeste mogućnost da radim, putujem i vidim destinacije za koje bi u normalnim okolnostima trebalo mnogo novca.

Radio si na različitim pozicijama za Uniworld Boutique River Cruises, Seabourn, Princess Cruises... Možeš li opisati kako su se te uloge razlikovale, i koje su bile najveće odgovornosti na tim pozicijama?

Na Princess Cruises-u, kao što sam naveo na početku, počeo sam kao Assistant Buffet Steward, što je uključivalo održavanje čistoće i serviranje hrane u prostoru gde posada jede svoje obroke (Crew Mess). Na Seabournu sam radio kao recepcioner, zadužen za prvi kontakt sa gostima tokom check-in i check-out procesa, kao i za koordinaciju između svih odeljenja i gostiju. To je veoma stresna pozicija jer je recepcija prva instanca za sve žalbe gostiju i zahteva maksimalnu posvećenost. Posle određenog vremena odlučio sam da pređem na rečne brodove u Evropi, gde sam radio za kompaniju Scenic Cruises kao recepcioner. Život na reci je daleko mirniji, svakog dana smo u drugom gradu, i kada raspored dozvo-

ljava, mogu da izađem i uživam u šetnji ili šopingu (moj omiljeni deo). U kompaniji Uniworld sam bio na poziciji Purser (Assistant Hotel Manager), gde sam imao najviši nivo odgovornosti. Ceo finansijski deo broda je bio na meni – bio sam zadužen za poštovanje budžeta za hranu i ostvarivanje targeta u šopu i konzumaciji. Ključ od kase je, figurativno rečeno, bio kod mene. Sada radim za holandsku kompaniju kao Hotel Manager. Kao osoba koja je prošla kroz sve moguće izazove, ovu poziciju sada obavljam sa velikom sigurnošću i samopouzdanjem. Moj korporativni hotel menadžer je više nego zadovoljan načinom na koji vodim brod.

Kako izgleda tipičan dan na brodu kada radiš s gostima?

Moj dan obično počinje u 7 ujutro kada proveravam izveštaje o prihodu (prodaja pića, šopa, masaža) i pripremam izveštaje za kancelariju. Nakon toga, obilazim sve odeljke – prvo restoran, da proverim da li je sve spremno za doručak, pa kuhinju, da se uverim da jela izlaze na vreme. Tokom dana nekoliko puta obiđem svaki odeljak i u međuvremenu komuniciram s gostima ukoliko imaju žalbe ili specifične zahteve. Moj radni dan obično završava oko 21:30. Ako smo usidreni, iskoristim priliku da izađem i prošetam.

Rad na krizerima često podrazumeva dugo odsustvo od kuće i rad s ljudima iz celog sveta. Kako si se nosio s tim izazovima?

Da, dugo smo odsutni i razdvojeni od svojih najbližih. Ja sam imao tu nesreću da mi je 2017. godine, u avgustu, stigla poruka od sestre da je

KAPETAN NA BELU LADU
JOVAN TOMIĆ

RAZGOVARAO: PREDRAG AZDEJKOVIĆ

naša majka preminula. Tada sam bio na recepciji, ispred gostiju, i morao sam sačuvati smire-

nost i ne ispoljim emocije. Tek kad sam ušao u sobu, dopustio sam sebi da se isplačem. Uz pomoć mog kruza menadžera i kapetana, našli smo najbrži način da se vratim kući – bilo smo tek krenuli iz Amsterdama. Sve su mi organizovali: hotel, let, voz – jer ja nisam bio u stanju da to učinim. To je najteže što mi se desilo tokom rada na brodu, a ostali izazovi su sitnica u poređenju s tim. Na brodu ima mnogo ljudi različitih nacionalnosti, i često se neki ponašaju kao da sve znaju. Ima dosta licemernih i dvoličnih ljudi, pa uvek treba biti na oprezu.

Da li je tvoj identitet uticao na tvoje iskustvo rada na brodovima, posebno u odnosu na kolege i goste?

Gosti me vole – kažu da vole moj osmeh jer sam po prirodi veoma pozitivna i vesela osoba. Što se kolega tiče, ima različitih ljudi, nekima smeta, nekima ne, ali generalno, brodovi pružaju neku vrstu slobode kada je reč o tim stvarima – zaštićeni smo.

Kako izgleda LGBT+ zajednica među članovima posade na brodu? Da li su brodovi inkluzivna mesta za gej osobe?

Na brodu ima mnogo osoba iz LGBT+ sveta. Neki su otvoreni, neki još nisu sigurni u sebe, a neki su stidljivi. Ipak, situacija je daleko bolja nego, recimo, napolju u Srbiji.

Da li si se ikada suočio s neprijatnostima, diskriminacijom ili nepristojnim ponudama?

Nepristojnih ponuda od strane gostiju je bilo i više nego nekoliko, ali sve su bile odbijene s osmehom na licu. Što se tiče neprijatnosti ili diskriminacije, nisam ih doživeo – možda je to zbog načina na koji me ljudi shvataju.

Šta je dozvoljeno, a šta zabranjeno za zaposlene na brodu?

Za posadu je dozvoljeno sve u granicama normale. Alkohol i droge su strogo zabranjeni – na dužnost možeš doći samo trezan, a nepoštovanje tog pravila povlači momentalni otkaz. Nažalost, do sada sam dva puta morao da dam otkaz članovima posade jer su pili na dužnosti. Takođe, intimni kontakti s gostima su strogo zabranjeni.

Da li si ikada morao da kriješ svoj identitet ili osećao pritisak da se ne autuješ zbog radnog okruženja?

Nisam dolazio u takvu situaciju. Vodim se time da sam svoj čovek, i sve što imam stvaram sopstvenim radom.

Koje najzanimljivije ili najizazovnije situacije si doživeo u interakciji s gostima?

Dobijao sam pozive da obilazim SAD s nekim gostima, što mi je svakako bilo zanimljivo. Najizazovniji trenuci su bili kad nije bilo kruza menadžera i kad sam morao da ispunjavam želje gostiju vezane za izlaske, rezervacije restorana i predstava.

Koje su najvažnije veštine i iskustva koja si stekao radeći na brodu, i kako su one oblikovale tvoj profesionalni put?

Najvažnija stvar koju sam naučio jeste razumevanje ljudi i strpljenje.

Imaš li savet za LGBT+ osobe koje razmišljaju o radu na brodu?

Moj lični savet je – samo napred, ne plašite se! Najteži je prvi korak i prvih mesec dana. Posle toga, kad uđete u rutinu, dani idu kao na traci. Rad na brodu može vam doneti finansijsku sigurnost, ispuniti sve želje, pružiti priliku da vidite svet i upoznate mnogo ljudi. I najvažnije – budite svoji!

Kada odrastaš kao gej dečak (čak i dok toga nisi svestan), ali je drugoj deci očigledno (zbog tvoje feminiziranosti), diskriminacija je nešto sa čime se susrećeš na svakom koraku. Zadirivanje, upiranje prstom, podsmesi, vređanja. To je nešto na šta se čak i navikneš i postane ti neki vid normale, iako je daleko od toga.

Dolaskom u srednju školu, situacija se dosta promenila. Prvi razlog je bio taj što sam ja išao u umetničku školu, gde su deca već sama po sebi različita od većine druge dece i samim tim spremnija da prihvate druge oblike različitosti. Drugi razlog je taj što sam već malo i porastao i naučio da pokažem zube u situacijama kada neko pokuša da me uvredi, pa je i taj stav dosta doprineo tome da diskriminacije (barem u školi) skoro pa uopšte nema. Grad, ulica, kafići, klubovi su već druga priča.

O'LADITE MALO

POZITIVNA DISKRIMINACIJA JE I DALJE DISKRIMINACIJA!

PIŠE: FILIP OBRADOVIĆ

Kada sam otišao na studije u Novi Sad, susreo sam se sa jednom potpuno otvorenom i prihvatajućom sredinom, gde je većina gej ljudi mogla da bude potpuno autovana i prihvaćena i gde nečija seksualna orijentacija uopšte nije bila tema razgovora. To je bio možda prvi put da sam se osećao potpuno slobodno i prihvaćeno i mogao da budem to što jesam, bez ikakve napetosti da bi neko na mene zbog toga mogao da gleda kao manje vrednog.

Ovo je period školovanja, gde baš i nisam mogao da biram svoju sredinu i okruženje. Nakon završetka studija, otisnuo sam se u

frilenserske vode i okružio se isključivo ljudima koji će me prihvatati onakvog kakav jesam, kako na privatnom, tako i na poslovnom planu. Sve ovo o čemu pričam se odnosi na period do pre nekih 2-3 godine, kada tema raznih rodnihi identiteta i seksualnosti nije ipak bila toliko zastupljena na internetu i društvenim mrežama.

U poslednjih nekoliko godina je tema raznih rodnihi identiteta postala nešto o čemu se mnogo više diskutuje na internetu. Susrećemo se sa raznim novim terminima, što je donekle okej. Sasvim je legitimno da određene osobe osećaju da se ne uklapaju u dosadašnje društveno prihvatljive norme, i da su potrebni novi termini koji bi ih približnije definisali.

Ja sam prvi bio nebinarna osoba u periodu od pre deset i više godina, kada nisam ni znao da to postoji. Znao sam da se ne osećam ni kao muškarac, ni kao žena, ni kao trans osoba, ali nisam imao adekvatnu reč da sebe definišem. Kada sam pre nekoliko godina prvi put pročitao definiciju nebinarnosti na internetu, shvatio sam

da je to nešto što odgovara onome kako se ja zapravo osećam.

Ono što sam shvatio (sada kada vratim vreme) jeste to da meni uopšte nije bilo bitno da definišem sebe zbog sebe, već zbog toga da bih mogao sebe lakše da objasnim drugim ljudima. Mogu da kažem da sam imao dosta

sreće, jer sam oko sebe imao ljude koji su bili spremni da zajedno sa mnom uče i usvajaju određena znanja na ovu temu.

Sa ulaskom u BDSM svet, počeo sam da se krećem po tematskim žurkama, samim tim i da se nalazim među mnogim novim i meni do tada nepoznatim ljudima. Ono što je zajedničko u svim BDSM zajednicama u kojima sam se do sada našao (Srbija, Hrvatska, Slovenija) jeste tolerancija, prihvatanje različitosti i nemanje predrasuda prema svakome. Ono što je takođe zajedničko je nedovoljno znanja na temu rodnohi identiteta. I tu sam se susreo sa jednom,

za mene do tada potpuno nepoznatom pojavom - pozitivna diskriminacija.

Pozitivna diskriminacija je kada određena grupa ima na neki način poseban tretman baš zbog svoje različitosti. Drugim rečima, iz želje da se neko ne oseti uvređenim ili manje vrednim zbog svoje različitosti, opet mu se daje poseban tretman (iz dobre namere), koji opet za posledicu ima naglašavanje upravo te različitosti.

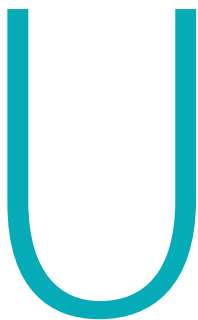
Kako to izgleda na konkretnim primerima? To je uglavnom izgledalo tako da su ljudi koji su imali želju da me upoznaju prilazili poprilično bojažljivo i oprezno. Ponašali su se kao da hodaju po minskom polju, gde ću ja u svakom trenutku eksplodirati ukoliko slučajno izgovore nešto pogrešno. Ja sam neko ko je sa svojih 31 godinom itekako naučio da razlikujem nenamerne greške koje nastaju iz neznanja i svesnu i namernu diskriminaciju i vređanje. Ovo prvo je nešto što nikad ne bih zamerio, i posle određenog vremena je počela da mi smeta ta vrsta predrasude da sam ja zbog svoje različitosti preosetljiv i da ću burno reagovati na svaku grešku u obraćanju.

S jedne strane, legitimno je (kada nisi siguran), da nekog pitaš u kom rodu želi da mu se obraćaš. Kada sam ja lično u pitanju, ja sam (bez obzira na izgled) ostao Filip i o sebi govorim u muškom rodu. S druge strane, imam razumevanje da to ne može i ne mora svakom da bude jasno, i da ga negde logika vodi da, kada vidi osobu u ženskoj garderobi i štiklama,

se obrati u ženskom rodu. To nikad ne bih shvatio kao uvredu i nikad nekog nisam ni ispravio, nego bi osoba sama skapirala kada čuje da sam o sebi pričam u muškom rodu i odmah bi osetila potrebu da se izvini zbog greške. Svaki put sam morao da objašnjavam da nema potrebe za izvinjavanjem, jer em je greška bila nenamerna, em nije uvredljiva. Meni ženski rod u obraćanju nije sam po sebi uvredljiv, jer ne smatram žene manje vrednim, te samim tim ne vidim ništa loše ni pogrešno u tome.

Ono sa čim sam se takođe susretao jeste bojazan ljudi da postave neka najnormalnija i najosnovnija pitanja i pre svega izgovorenog su osećali potrebu da zatraže dozvolu da nešto pitaju. Tu sam isto svaki put morao da objašnjavam da razgovor sa mnom ne mora da bude hod po jajima i da svako treba da oseća slobodu da me pita šta god želi ili kaže šta misli, a da ću ja skrenuti pažnju ukoliko osetim da određeno pitanje nije u redu. Tu sam naravno podrazumevao da će svako ko vodi konverzaciju poštovati pravila osnovne kulture i vaspitanja.

Sve ovo što sam naveo se odnosi isključivo na mene. Shvatio sam da postoji mnogo ljudi poput mene koji su ipak mnogo osetljiviji i svaku grešku doživljavaju kao lični napad, uvredu i diskriminaciju. Za kraj ovog teksta bih želeo da im poručim da o'lade malo, nema svako uvek lošu nameru i greške iz neznanja su legitimne, a ovima drugima da poručim da se opuste, jer upravo iz želje da nas ne diskriminišu upravo tim posebnim tretmanom to rade.

Ulazimo u svet čoveka koji je, kroz brojna životna iskušenja i izazove, izgradio jedinstvenu karijeru i javnu ličnost. Aleksandar Hajdari je model na platformi OnlyFans, ali njegova priča je mnogo dublja i bogatija od same online prisutnosti. U ovom

razgovoru, saznaćemo više o njegovom detinjstvu, odrastanju u teškim životnim uslovima, prihvatanju sopstvene seksualnosti, kao i o tome kako je pronašao svoju snagu i identitet uprkos svim preprekama. Njegov otvoren i iskren ton otkriva hrabrost i autentičnost, te nam nudi uvid u put ka samopouzdanju, ljubavi i uspehu na platformama koje često nose stigmju. Aleksandar deli svoja iskustva, uključujući izazove komunikacije sa fanovima, balansiranje između privatnog i javnog života, i kako je uopšte ušao u svet OnlyFans-a.

Da li možeš da поделиš svoju životnu priču sa čitaocima Optimist magazina?

Optimist je magazin koji obuhvata LGBTQ populaciju, kojoj i sam pripadam, tako da mi je čast i zadovoljstvo da komuniciram sa vašim čitaocima i na ovaj način. Još kao dete imao sam potrebu i želju da oblačim mamine stvari i pred roditeljima i komšijama imitiram tada najveće zvezde poput Dragane Mirković i Lepe Brene. Njima je to bilo jako zabavno, što me je podsticalo da to često radim. Već u pubertetu sam primetio da imam sklonost prema istom polu i da mi prijia muško društvo, iako sam se više družio s devojčicama. Bio sam svestan da sam gej, ali to niko nije smeo da sazna, kako ne bih imao problema i bio diskriminisan, jer sam odrastao u sredini gde to nije bilo prihvaćeno. To, naravno, nije bilo lako. U jednom trenutku je postalo teško sakriti da sam gej jer se to donekle videlo kroz moje ponašanje, gestikulaciju i govor tela. Zbog toga sam morao da izgradim svoj stav, ili kako bih rekao, jedan odbrambeni sistem, kako bih sebi olakšao život. Moja prva seksualna iskustva dogodila su se već

u srednjoj školi, gde sam, s jedne strane, bio diskriminisan, ali sam, s druge strane, imao jaku zaštitu od nekoliko momaka iz odeljenja koji su važili za najuticajnije i najopasnije u školi. Zbog njih se niko nije usudio da mi lično kaže bilo šta, iako sam osećao prisustvo lošeg mišljenja o meni. Moram da napomenem da je to bila jedna beogradska srednja saobraćajna škola, koju su činili 95% dečaci, i bilo je teško odoleti im i, u svakom smislu, odbraniti se od njih. Kako su godine prolazile, suočavao sam se s novim izazovima — poslom, društvom i okolinom. Silom prilika, s devetnaest godina moja porodica je preko noći saznala da sam gej. Mogu reći da sam bio jedan od retkih koji je to lako preživeo jer nije bilo problema, odbacivanja ni osude. Sve se nekako prećutno završilo. Naravno, bilo je malo negodovanja, ali je sve vrlo brzo nastavilo da teče svojim normalnim tokom. Meni je to mnogo olakšalo, pa sam nastavio dalje. Tada sam počeo da pričam drugovima šta sam, a i kolegama na poslu, znajući da imam podršku najbližih. Danas sam jači nego ikad. Srećno zaljubljen, ostvaren, i otvoren za sve koji žele da saznaju nešto više o meni.

Koliko su te tvoja prošlost i teški trenuci oblikovali da budeš ono što si danas?

Moja prošlost me je u velikoj meri oblikovala jer, iako nisam često bio diskriminisan, svaki put kad se to dogodilo, teško sam to podnosio. U takvim trenucima postavljao sam sebi pitanje: "Šta sam ja kriv?" Tražiš opravdanja, kriviš i sebe i druge. Neko vreme sam živio u strahu – da li će me

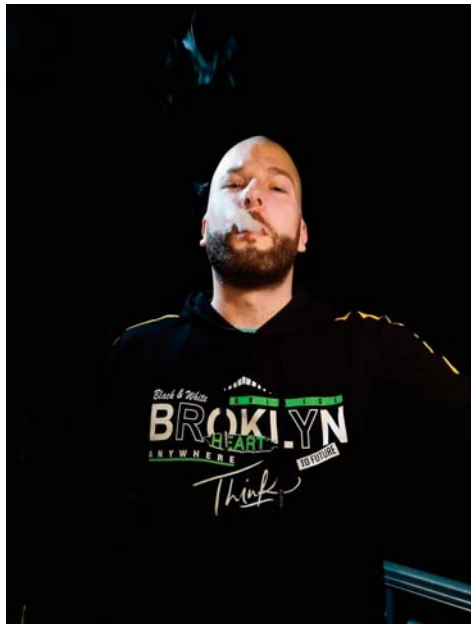
OVAKO JE LAKŠE, A TEŽE

ALEKSANDAR HAJDARI

RAZGOVARAO: PREDRAG AZDEJKOVIĆ

neko ismevati ili napasti – i tada sam podigao zid, jedan odbrambeni sistem. Ne dozvoljavaš

da te povrede, ali ti je i dalje teško, ma koliko delovao snažno i samouvereno. Život me je naučio još od malih nogu da ovozemaljski život nije lak. Gubitak majke u prvom razredu osnovne škole i kratko vreme provedeno u domu ostavili su dubok trag. Otac nije mogao sam da se bori za mene – trudio se, ali je mnogo toga nedostajalo. Tada sam bio kao anđeo sa slomljenim krilom. Zatim je došlo siromaštvo i loši uslovi za život. Od drugog razreda osnovne škole živio sam s ocem u maloj, trošnoj kući, napravljenoj od blata i sena još 1912. godine. Često sam izbegavao društvo na putu iz škole da me ne vide gde živim. Živeli smo u jednoj sobici od samo devet kvadratnih metara, u kojoj sam proveo svoje detinjstvo. Sve do kraja srednje škole nisam mogao obezbediti bolje uslove, ali čim sam počeo da radim, osigurao sam novi smeštaj za oca i mene. Sećam se kao da je juče bilo – prvi put sam, posle desetak godina, ušao u kupatilo da se okupam u kadi, a ne napolju u lavoru. Sneg je padao napolju, a ja sam se na terasi polivao vrućom vodom da skinem prljavštinu sa sebe, pa sam trkom ulazio u kuću da se ugrejem. Sve te situacije su me pripremile za život koji danas živim. Sada, sa 38 godina, živim punim plućima, izgrađenih vrednosti, bez straha od diskriminacije i s velikom željom da drugima olakšam život.

Kako si se odlučio da otvoriš OnlyFans profil?

Kako su se pojavile nove društvene mreže, tako su mi se vidici širili. Morao sam da otvorim Facebook, pa onda Instagram, pa TikTok, a zatim je došla i odluka da otvorim OnlyFans. Moram da napomenem da sam uvek bio sklon starim platformama i nisam podržavao nove kada bi se pojavile. Na primer, dugo sam imao samo Facebook, a kad se pojavio Instagram, nisam ga otvarao prvih nekoliko godina jer sam bio pristrasan prema onome što sam već imao. Isto se dogodilo i s drugim društvenim mrežama – uvek sam 'kasnio' za drugima. Iako sada zarađujem na OnlyFans-u, moj favorit je i dalje Instagram, gde provodim najviše vremena. Upravo me Instagram indirektno 'nagovorio' da otvorim OnlyFans, što možda zvuči čudno, ali je istinito. Na Instagramu sam u početku delio slike cveća, svakodnevnih situacija i uglavnom smešnih sadržaja, jer nisam bio zadovoljan svojim izgledom. Stalno sam se pitao zašto nemam mnogo lajkova kao drugi, pa sam odlučio da poradim na sebi. Nakon izvesnog vremena u teretani, nekoliko estetskih korekcija i stroge dijeta gde sam nekad jeo i po pet, šest puta dnevno, postao sam zadovoljan svojim izgledom. Počeo sam češće da objavljujem svoje fotografije i primetio

>>

sam da se broj lajkova povećava, što me dodatno stimulisalo. Počeo sam da eksperimentišem i da sve više pokazujem svoje telo, a primetio sam da se to sviđa mojim pratiocima. Odluka da otvorim OnlyFans došla je kada sam analizirao statistiku na Instagramu i video da su najpopularnije slike one na kojima sam bez majice, s naglašenom muskulaturom ili u provokativnim pozama. Tada sam sebi rekao: 'Stavljam katanac na pičku' 🚫 i odlučio da sve svoje provokativne slike prebacim na OnlyFans, dok ću na Instagramu objavljivati malo prikladniji sadržaj. To se pokazalo kao dobra odluka.

Često čujemo kako se na Only Fans-u zarađuju ogromne količine novca. Da li je to istina?

Nisam među onima koji zarađuju ogromne sume, ali sam zadovoljan. Da nemam druge jake platforme, poput Instagrama, Facebook-a i X-a (bivši Twitter), verovatno ne bih dugo opstao. Ipak, imam nekoliko poznanika koji su mnogo uspešniji u tom poslu od mene. OnlyFans, kao i sve društvene mreže, ima svoje trendove – trenutno su to snimci seksualnih scena između dvoje ljudi. Ja sam solista, jer moja lepša polovina nema nijednu društvenu mrežu i nije outovan, pa sam osuđen da radim sam, što ne donosi neku veću zaradu. Ipak, trudim se da budem

kreativan i prilagodim se, a možda i da izgradim neki novi trend.

Koliko je naporno održavati OnlyFans profil i komunicirati sa fanovima? Šta to sve podrazumeva?

Često zna da bude naporno, pa je najbolji lek uzeti par dana odmora, iskulirati sve. S druge strane, to može dovesti do manjka popularnosti. Ljudi često misle da, ako im ne odgovoriš, to znači da si nevaspitan ili uobražen, a ja sam sve suprotno od toga. Za sebe mogu reći da sam ponekad i stidljiv, ali to ne možeš dokazati fanovima. Nekada sam bio preopterećen komunikacijom sa fanovima, morao sam da odgovorim na sve poruke, što mi je često oduzimalo i po 2-3 sata dnevno. Danas bi to značilo komunikaciju tokom celog dana. Međutim, sada to više nije moguće, pa pokušavam da nadoknadim interakciju svojim objavama, birajući kome ću odgovoriti na poruke. Znam da je možda nezahvalno, ali nadam se da su fanovi svesni da ne mogu svima da odgovorim s obzirom na to da imam primarni posao, obaveze i druge prioritete. I naravno, moram napomenuti da se mnoge od tih poruka završavaju pozivom na kafu, a ne znaju da sam ja verna i poštena duša.

Sigurno je bilo i zlonamernih i nepristojnih ponuda i kako se s tim nosiš?

Nema šta da se nosim, to je moj život koji sam odabrao i deo je mene, isto kao što moram da jedem, pijem i dišem. Ne gledam na to kao na nešto s čim bih morao da se borim. Štaviše, prija kada dobiješ nepristojne ponude – znači da vrediš. S druge strane, zlonamerne ljude više ni ne primećujem, iako ih je vrlo malo. Sve se to dešava na internetu, gde su svi jaki na rečima, a u praksi niko. Naravno, dobijam dosta nepristojnih ponuda, od toga da zajedno snimamo za OnlyFans, do seksa, pa čak i ponude za plaćeni seks. Nema predrasuda prema prostituciji, koja je kod nas, nažalost, i dalje prekršaj, ali se nadam da ćemo kao društvo doprineti tome da ljudi iz te branše žive sasvim normalno.

Da li je to uticalo na tvoj privatni život, odnose sa partnerima i prijateljima?

Lagao bih kada bih rekao da OnlyFans nije imao uticaja, naravno da je imao, jer nikad ne znam dokle će to otići. Moj partner je donekle upoznat sa onim što radim, ali sam imao bojazan da će neko od kolega, porodice ili prijatelja to videti, pa me možda početi gledati na drugačiji način. Zbog toga sam morao sve njih pripremiti za neprijatne situacije, u slučaju da im neko od zlonamernih ljudi pošalje neku moju eksplicitnu sliku ili snimak. Uspeo sam da donekle izbalansiram tu situaciju i da imam nekoliko asova u ru-

kavu. Ipak, moram napomenuti da sam se kroz život uvek sam borio i nije meni stalo do toga šta će neko reći o meni, već mi je bitno da se ljudi iz mog okruženja ne osećaju neprijatno u mom prisustvu. Zbog toga sam bio u dilemi šta da radim.

Koji su tvoji saveti za ljude koji razmišljaju o tome da otvore OnlyFans profil?

Saveti... Moram da napomenem da sam ja vaga u horoskopu, i da pre nego što donesem neku odluku, dobro razmislim i proračunam, pa je tako bilo i sa otvaranjem OnlyFans profila. S druge strane, moj podznak u škorpiji je jako surov i direktan, toliko da ponekad iz nehata povredim ljude iz svog okruženja svojim mišljenjem, ali s obzirom na to da me poznaju, nikada mi ne uzimaju za zlo. Tako ću biti i ovaj put. Savet za ljude koji razmišljaju da otvore OnlyFans profil, pod broj jedan, jeste da dobro razmisle da li će im to više oduzeti ili doneti. Ukoliko imaju bilo kakvu prepreku, bojazan o tome ko će šta reći, onda bolje NE! Bolje je ostati po strani jer sada postoji toliko poslova gde se može dobro zarađivati. Ali, ako se ipak odluče da ga otvore, onda bih im poručio da imaju što veća muda i da budu uporni i kreativni. Nije jednostavno, ali kao što bi naš Karamela rekao: 'Ovako je lakše, a teže.'

ako će deca oba pola nerado ali neminovno prihvatiti tatinu novu ženu, tatinog dečka mogu da prihvate samo veoma zrele (znači, i veoma malobrojne) ličnosti. Donekle je lakše ako je i dete LGBT; ali, šta ako se potomstvo ispililo u velike vernike (nije bitno koje religije, sve odbacuju LGBT ljude, barem ovde u Srbiji), u zagovornika „tradicionalnih vrednosti“ ili u mladog nacistu?

Znamo kakvi smo i u kakvom društvu živimo, patrijarhalnom do srži a surovom preko granica Orvelovske mašte. Biti LGBT osoba i roditelj LGBT osoba veliko je iskušenje za obe strane. A šta ako je situacija obrnuta – ako je roditelj LGBT osoba? Iz propalog (ili aktivnog) braka ima potomstvo i to potomstvo će pre ili kasnije primetiti izvesne „životne činjenice“. I deca, naročito odrasla, mogu da budu neviđene kukavice kad je privatni život njihovih majki i očeva u pitanju. Nekad ni sin ni ćerka neće da prihvate maminog dečka, pardon, partnera, a kamoli da shvate kako je mamina najbolja dru-

roditeljev život i opstanak može da se nađe pod velikim znakom pitanja.

Inženjer iz malog mesta, izuzetan mlad čovek, imao je sreću da u okviru pobratimstva između gradova ode u Norvešku. Tamo se oženio Norvežankom, baš pre mobilizacije za ratove u uništenoj SFRJ, i iz tog braka rođena je devojčica. Kad je odlučio da se autuje, podržale su ga – upravo žena i ćerka. U svoje malo mesto ne dolazi. Živi sa svojim partnerom, bivša žena sa svojim, druže se na porodičnim okupljanjima, deca se ponašaju prijateljski, sve je u redu. Možda zato što se cela priča odvija na pristojnoj udaljenosti od Srbije i malog grada, pravog hladnog krematorijuma, u kome je sve počelo. Njegova primarna porodica (u pomenutom malom mestu) od cele priče zna samo toliko, da im se sin razveo i za to optužuje, „snajku“.

Nekad su LGBT ljudi, hteli ne hteli, stupali u brakove i ostajali u njima, do smrti, svoje ili partnerove. Samo ti ljudi znaju šta su podneli i koliko su morali da se pretvaraju pred partnerom, porodicom, komšilukom, selom ili gradom. Svako od nas zna bar jednu tetku koja se nikad nije udavala ili je ostala mlada udovica i nikad se više nije udavala. Na letovanja je išla sa svojom najboljom drugaricom, u starosti su i živele zajedno. Čak ju je ta najbolja drugarica negovala u bolesti i organizovala joj sahranu, jer zakonski naslednici baš nikako nisu mogli. Ujak ili stric takođe može da bude neženja, razveden ili udovac, pa, umesto da nađe neku ženu, „da mu kuva“, okuplja muško društvo – koje ga na kraju u starosti „dvori“ jer porodica nikako da nađe vremena. Sredina voli da tako tumači stvari, jer joj je istina, iako pred nosom, suviše zastrašujuća, ruši joj

sneška. A kad nije u pitanju tetka ili onaj „ludi“ ujak nego mama ili tata? Znamo sinove koji su starim roditeljima zavrtali ruke, nanosili ozbiljne povrede ili ih smeštali u duševne bolnice samo da „ne pukne bruka“, a ni kćeri nisu mnogo nežnije. Znamo takođe, jer nismo blesavi, da iza ovog straha od „bruke“ leži običan svakidašnji strah da će mama svojoj devojci a tata svom ljubavniku ostaviti nešto od imovine. Taj stvaran motiv, poznat od nastanka patrijarhata, uspešno

LGBT RODITELJI I NJIHOVA DECA IZ STREJT BRAKOVA DALEKO JE NORVEŠKA

PİŞE: G.P.F.

garica u stvari nešto mnogo više od drugarice. Sa očevima je isto. Iako će deca oba pola nerado ali neminovno prihvatiti tatinu novu ženu, tatinog dečka mogu da prihvate samo veoma zrele (znači, i veoma malobrojne) ličnosti. Donekle je lakše ako je i dete LGBT; ali, šta ako se potomstvo ispililo u velike vernike (nije bitno koje religije, sve odbacuju LGBT ljude, barem ovde u Srbiji), u zagovornika „tradicionalnih vrednosti“ ili u mladog nacistu? Ovde – ne vreda okolišiti –

se maskira religijom, nekim navodnim moralom u kome je ljubav zabranjena a nasilje dozvoljeno i ispravno, a naročito povampirenim nacionalizmom gde, oduvek, cveta surovost prema svima koji su na bilo koji način drugačiji.

Još jedna priča iz malog grada (puni smo istinitih priča, pa to nam je): mladi par, oboje lekari, na dobrim položajima i na podlozi bogatog nasleđstva od roditelja, srećno gradi karijeru i odgaja sina, izazivajući zavist i divljenje sredine. Ali, ovaj, otac porodice, biva uhvaćen prilikom jedne gej žurke za najotmenije društvo u gradu i od tada ga ucenjuju sve moguće „službe“ bez obzira ko je na vlasti. Privid srećne porodice mora da se čuva, zato žena ostaje uz muža, pravi se da ne zna za njegove stvarne sklonosti, a sina jedinca šalje u daleke SAD, gde ima rodbinu. Sin se tamo školuje, sad već predaje na prestižnoj ustanovi. U mali grad je dolazio retko, a od kad je shvatio u čemu je stvar, ne dolazi uopšte ne u grad, nego ni u Srbiju. On i majka nađu se u Ljubljani ili Budimpešti na dan ili dva. Oca nije video decenijama niti s njim kontaktira na bilo koji način. Doći će mu možda na ostavinsku ra-

spravu a možda će ovlastiti advokata da sve sredi. Toliko visokoobrazovani i uspešni ali i veoma patrijarhalni sin ne može da prihvati stvarnu ličnost svoga oca.

Ima i svetlijih primera. Muž i žena, fizički radnici u velikoj fabrici, imaju četvoro odrasle dece. Žena je LGBT osoba. Pored teškog rada i svih obaveza, najveća joj je radost i najveći odmor kad joj se pruži prilika da ode na seminar ili sastanak svoje omiljene LGBT organizacije u Beogradu. Muž zna, čak i „pokriva“ njena putovanja u veliki grad, objašnjavajući svima koji pitaju da je morala da ode, službeno, ili na neke preglede i pretrage. Ili u banju. Ili na letovanje sa svojim saradnicama. Ovako su i starost dočekali – kao najbolji prijatelji. Ako su deca nešto i podozrevala, ili znala, što je verovatnije, nisu pravila nikakve probleme roditeljima a ako neko izvan porodice nešto sumnja, može slobodno da nastavi. „Zbog svoje jednostavnosti, istina često izmiče spoznaji“. Dokle god ljudi budu morali da kriju svoje stvarne potrebe, želje i izbore samo da ne bi ustalasal i žabokrećinu, nema prave slobode, ni za koga.

Poezija se često suočava s tvrdnjama da je prevaziđena i da više ne igra značajnu ulogu u savremenom društvu. Ipak, mladi pesnici i književni stvaraoci poput Uroša Đorovića dokazuju suprotno. Sa svojom prvom zbirkom poezije „Uriel“ i nagradama koje je osvojio, Uroš uspeva da spoji intimnu refleksiju i društvene teme, čineći poeziju relevantnom i živom i danas. U ovom intervjuu, Uroš govori o izazovima i inspiracijama koje su ga pratile na njegovom pesničkom putu, ulozi poezije u samospoznaji, kao i o značaju književne scene u Pančevu, njegovom rodnom gradu.

Priča se po kuloarima izdavačkih kuća da je poezija mrtva. Da li je?

Poezija definitivno nije mrtva, i nikada neće biti dokle god ljudi postoje, osećaju i pišu, mada bih rekao da se trenutno, kao i svi mi, nalazi u poprilično bizarnom vremenu i društvenom kontekstu. Što se tiče izdavačkih kuća, većini je cilj samo novac, koji se u pisanju poezije nikada ne podrazumeva, već najčešće dolazi kao prijatno iznenađenje.

„Uriel“ je tvoja prva zbirka poezije. Šta te je inspirisalo da pišeš ovu zbirku i koje su njene glavne teme? Da li je ona tvoja Božja svetlost?

Uriel je nastao kao tapiserija svega što sam napisao u periodu od otprilike sedam godina. Potrudio sam se da u izboru i rasporedu pesama postupim veoma proračunato, kako bi se glavni motivi nadovezivali jedni na druge i postali gradivno tkivo zbirke, podeljene u tri celine koje funkcionišu i kao celine za sebe. Ti motivi uključuju emotivno i psihičko sazrevanje, svest o sopstvenom postojanju u kontekstu društva i unutar svoja četiri zida, spoznaju sopstvene telesnosti, potragu za ljubavlju u sebi i drugima, kao i balans između romantizacije i realizacije stvarnosti u kojoj se svi nalazimo, ponekad uz dozu ironije.

Što se tiče Božje svetlosti, moja knjiga definitivno sadrži aluzije na religijske teme, počevši od

samog naslova, mada je u mom slučaju to često bio način da kroz poznate motive pronađem uzvišeno u nečemu sasvim običnom i svakodnevnom. Ono što bih opisao kao Božju svetlost koja mene vodi definitivno ne pripada kontekstu opšte prihvaćenog tumačenja dogme i većine organizovane religije.

Poezija često postaje prostor za izražavanje unutrašnjih konflikata i identiteta. Da li ti pisanje služi kao sredstvo samospoznaje?

Za poeziju važi isti paradoks kao i za druge umetničke discipline – uvek je autobiografska, čak i kada to zapravo nije, jer kada stigne u ruke čitaoca ili posmatrača, postaje nešto drugo. Meni je poezija poslužila kao oblik organizovanog unutrašnjeg monologa koji poprima formu stiha. Instinkt i podsvest igraju veliku ulogu u rađanju ideje, i nekada se taj rezultat samospoznaje pojavi odmah nakon što nešto napišem, nekada tek nakon što to prvi put pročitam na glas, a ponekad se značenje ne otkrije mesecima ili godinama. U tom smislu, poezija definitivno ima terapeutsko dejstvo.

Koliko društvene mreže i digitalno doba gde je svako svoj promoter doprinosi većoj popularizaciji poezije?

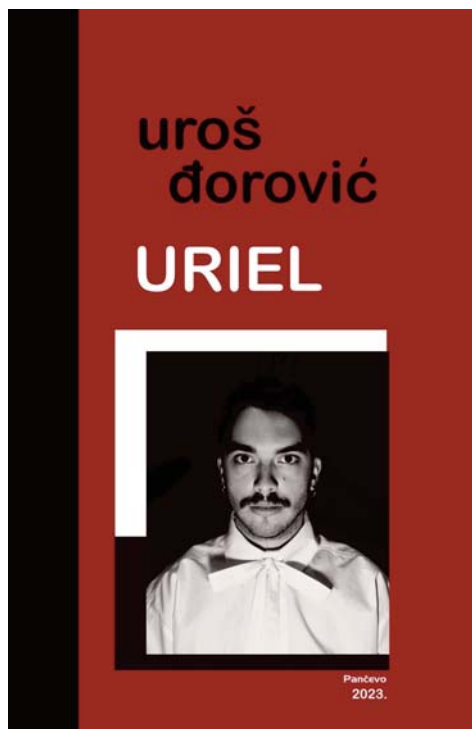
Danas je ljudima lakše nego ikada da se povežu sa različitim autorima, zahvaljujući različitim portalima, sajtovim i profilima na društvenim mrežama. Iako je prostor za učešće u poeziji proširen, uvek će postojati značajan broj ljudi koji poeziju ne shvataju previše ozbiljno ili je ne smatraju vrednom svog vremena. S druge strane, imamo

IZ PANČEVA S LJUBAVLJU

UROŠ ĐOROVIĆ

RAZGOVARAO: PREDRAG AZDEJKOVIĆ

one koji se fokusiraju isključivo na poeziju koja se dobro uklapa u Instagram estetiku. Ipak, naj-

važnije je da ljudi čitaju i da postoji podsticaj za radoznalost u izboru autora i knjiga.

Nagrade kada je proza u pitanju znače veću prodaju knjige, veće interesovanje medija i javnosti, a kad je poezija u pitanju?

Nagrade za poeziju prvenstveno predstavljaju čast i potvrdu dobro urađenog posla od strane stručnjaka koji su dobro upućeni u materiju i pomno prate domaću književnu scenu. Konkretno, nagrade koje sam imao čast da dobijem služe kao podsticaj mladim piscima, i izuzetno sam zahvalan na pažnji koju je moja knjiga zahvaljujući njima dobila. Međutim, u širem komercijalnom smislu, ne postoji ogroman interes za poeziju među publikom. Ljudi često osećaju da, ako se ne bave poezijom, to nije nešto što ih se tiče, i zbog toga se unapred isključuju iz razgovora. Vraćajući se na početno pitanje, nagrađivana proza često iza sebe ima podršku velikih izdavačkih kuća pored forme koju je lakše pogurati, što svakako olakšava dolazak do šire publike.

Da bi pesnik mogao da preživi on mora da radi šta? Da li to znači da je pisanje poezije hobi?

Nijedan pesnik ne bi poeziju okarakterisao kao hobi, ali objektivno gledano, ni najbolji pesnik na svetu ne može živeti isključivo od pisanja. Nedavno sam, tokom prve večeri ovogodišnje manifestacije Rukopisi, razgovarao s gostima o tome da život pesnika često podrazumeva svojevrsni dvostruki život. Neki pesnici, u zavisnosti od obrazovanja, rade u prosveti, knjižarama ili obavljaju poslove koji nemaju veze s književnošću. Od jednog se živi, a za drugo se živi.

Književni roditelji su ti Silvija Plat i Rejmond Karver, ali je i Edgar Alan Po imao uticaja na tebe. Zašto baš oni?

Uvek izdajem Plat i Karvera, s obzirom na to da u njihovom radu postoji pregršt primera igranja s formom, stihom i rečima, na koji način se određeni motiv prvobitno predstavlja u stihovima i kako se ili pojačava do samog kraja ili potpuno preokreće naopačke. Poa sam prvi put čitao u srednjoj školi, i on je, pored perfektnog ritma, primer kako se u granicama stihova savršeno uspostavlja atmosfera. Interesantno je što je konkretno na formu i raspored pesama u Urielu od naših pisaca imao uticaj Stevan Raičković. Pored toga, nepresušnu inspiraciju pronalazim u pop muzici.

Pančevo je poznato po bogatoj književnoj sceni. Kako ti je život u Pančevu i rad sa Udruženjem književnika i književnih prevodilaca Pančeva uticao na književni razvoj?

Nemoguće mi je da pričam o svom književnom razvoju, a da se ne osvrnem na lokalnu scenu, koja je u Pančevu zaista bogata. To nije iznenađujuće s obzirom na sveprisutnu notu mysticizma i melanholije, kao i dugu književnu tradiciju koju grad nosi. Istakao bih saradnju sa ljudima iz Udruženja književnika i književnih prevodilaca Pančeva, među kojima su Vasa Pavković, Nevena Stefanović i, posebno, Jasmina Topić. Njihov uticaj bio je značajan, jer je neprocenljivo imati u svom gradu grupu posvećenih ljudi koji aktivno stvaraju prostor za mlade autore. Imao sam sreću da budem okružen afirmisanim ljudima koji su me usmeravali na autore vredne pažnje, kao i na književne časopise i manifestacije koje treba pratiti.

Da li je Uroš Đorović lokal patriota ili žudi za svetlima velegrada?

Definitivno jesam lokal patriota i srećan sam što razumem tajni jezik svih koji su odrasli u manjim gradovima. Iako me privlači život u velikom

>>

gradu zbog raznovrsnih prilika i stalnih dešavanja, ne mogu da zamislim sebe kao nekoga ko bi najveći deo svog života proveo u takvom okruženju. Na kraju krajeva, gde god da se nalazim, sve što radim nosi pečat Pančeva.

Književni festivali su važan deo tvog dosadašnjeg uspeha. Koliko ti učešće na njima znači i kako te je oblikovalo kao umetnika?

Naravno, pored zvaničnih prilika, kao što je predstavljanje svog rada pred novom publikom, koje su mi značile kroz učešće na književnim festivalima, posebno na Rukopisima, ono što mi je najdragocenije jeste to što sam imao priliku da upoznam mnogo divnih mladih ljudi, a za koje verovatno ne bih čuo na drugi način. Ta iskustva su me oblikovala i na ličnom i na profesionalnom nivou. Lep je osećaj znati da pripadaš nečemu većem od sebe.

Mladi pesnici se često suočavaju sa izazovima pronalazjenja svog glasa i mesta na književnoj sceni. Šta bi savetovao onima koji tek ulaze u svet književnosti?

Pre svega, moj savet bio bi da pišu što više, čak i ako to isprva deluje loše—sve se može ispraviti vremenom. Takođe, neka čitaju sve što im padne pod ruku, jer time razvijaju sopstveni osećaj i ukus za književnost. Meni je bilo izuzetno korisno da istražujem uzore svojih uzora, pronalazeći sve više inspiracije na taj način. Pored toga, mislim da je bitan sistem podrške i da ne treba da se stide svog rada. Postoji mnogo konkursa i zbornika gde mogu da se pošalju radovi. Posebno bih želeo da iskoristim priliku da sve zainteresovane uputim na književne radionice Jasmine Topić u Pančevu, koje obuhvataju i prozu i poeziju, i počinju ove jeseni. Bez učešća na toj radionici, moja knjiga u obliku u kojem je danas verovatno nikada ne bi postojala.

Kako vidiš budućnost poezije u Srbiji? Da li misliš da poezija može da pronađe novu publiku među mladima?

Kako stvari stoje, verujem da je budućnost poezije u dobrim rukama i da je sve više mladih inspirisano da piše, i to kvalitetno. Kada je reč o novoj publici, nadam se da će sve više ljudi biti motivisano da čita i sluša poeziju, a na nama je pre svega da ih dočekamo i privučemo dobrim materijalom. Ukratko, ima nade.

A

koje je ova Italijanka odlučila da podeli sa celim svetom dominiraju fotografije njene dece, da bi se tek povremeno pojavila slika posla, partnera ili knjige koju je napisala.

Ovo je, osim samog naslova, možda i najbolji pokazatelj u kom će se pravcu kretati narativ njenog književnog prvenca „Evina majka“ koju je u prevodu Jelene Brborić objavila izdavačka kuća Dokaz izdavaštvo.

Čitaocima iz Srbije može posebno biti zanimljivo što je cela priča smeštena upravo u Beogradu. Ipak, osim nekoliko šturih opisa aerodroma ili hotela ne bi trebalo očekivati mnogo više. Na isti način i iz priče o životu Evine majke nećemo otkriti ni prelepu Italiju iz koje je došla u našu, kako na početku kaže, „negostoljubivu zemlju“ „na kraj sveta“. Ipak, Srbija je ciljano odabrana kao zemlja koja je poznata po vrsnim stručnjacima za usklađivanje pola.

A Eva je rođena sa rodnom disforijom. Pod ovim terminom podrazumeva se nesklad između pola i roda, odnosno biološkog pola i subjektivnog osećaja pripadnosti polu. Iako disforija može da se manifestuje i tek tokom ili čak nakon puberteta, kod Eve se to dogodilo već sa prvim koracima. Ovo je i roditeljima bilo jasno još od prvog samostalnog napisanog pisma Deda Mrazu u kome je dete pozelelo pišu.

Iako u savremenoj književnosti više nisu retke priče o usklađivanju pola i problemima sa kojima se osobe sa rodnom disforijom suočavaju, ono što Fererinu priču razlikuje, i čini je dragocenijom, jeste premeštanje fokusa na one druge. „Oni drugi smo mi“, kaže naratorka romana aludirajući na to da su postali oni kojima se dešavaju neuobičajene stvari.

Dok čeka da se nad njenim detetom završi operacija usklađivanja pola, Evina majka se priseća svih događaja koji su je doveli do ovog trenutka i na ovo mesto.

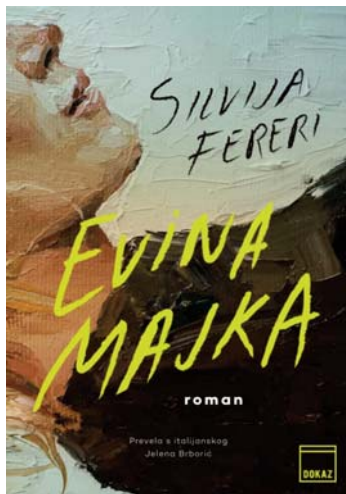

Njeno životno putovanje, prvo od Milana u Rim na post-diplomske studije, zatim upoznavanje predivnog čoveka koji je obožava i kome je postala supruga, posao na fakultetu koji voli i studenti koji je poštuju, dolazak deteta... Sve je delovalo kao priča iz bajke, sve dok dete nije progovorilo i otkrilo da se za pravo zove Alesandro.

Od te tačke kreće emotivno putovanje Evine majke kroz neprihvatanje, ignorisanje, traženje i odbijanje pomoći, pokušaje sa se shvati i prihvati... Sa druge strane, i njeno dete joj, kako ona to već doživljava, nije davalo mnogo vremena da za rekapitulaciju i primirje.

Osobe sa rodnom disforijom nose sa sobom kombinaciju anksioznosti, depresivnosti i razdražljivosti. A dete Evine majke ne želi da popusti u želji da punoletstvo dočeka u telu koje zaista doživljava kao svoje.

Ono što knjigu čini izuzetnom jeste taj emotivni proces kroz koji prolazi Evina majka. Fereri vešto uspeva da dočara svu ambivalentnost i su-

obraća u ženskom rodu i naziva je ženskim imenom potpuno ignorišući želje i osećanja druge strane. Iskonsku potrebu svog sina naziva kapricom, hirom, sebe uvek doživljavao kao žrtvu fantazija sopstvenog deteta, nikada u sopstvenom ponašanju ne traži korene detetove frustracije, ljutnje i pobune, te čak i u pokušaju suicida svog deteta vidi njegovu manipulaciju kako bi nju naterao na određeno ponašanje i kako bi njoj naneo više patnje. Ona čini gotovo sve da bi svom detetu ote-

žala i onako surov život i da do samog kraja ne prihvati sopstveno dete.

„Majke uvek prave greške“, priznaje. „Ja, očigledno, više od ostalih.“

U pitanju je intimna pripoved o teškoći da se prihvati i razume. Priča o usudu nemogućnosti da se životna potreba sopstvenog deteta vidi drugačije nego hir. „Evina majka“ je duboko intimna i direktna priča u kojoj autorka odbija da kalkuliše ili podilazi. Naratorka se ne libi da i sama prizna kako učiteljica ili psihološkinja ne samo bolje razumeju, već i vole njeno sopstveno dete onako kako ona nikada neće moći.

„Briznula sam u plač čim sam prešla prav naše kuće“, kaže naratorka posle razgovora sa učiteljicom. „Jedna žena koja te poznaje svega nekoliko nedelja volela te je više od mene.“

Silvija Ferera je u svom književnom prvcu odlučila da bude hrabra. Sve-sna da mnogi neće razumeti ili prihvatiti ponašanje glavne junakinje ona je, ipak, odlučila da ispriča ispovest Evine majke. U pitanju je priča o izbeumljenoj majci kojoj narcističke rane onemogućavaju da dopre do srca sopstvenog deteta već se zadržava na površini njenog tela. Ovo je knjiga koja ogoljeno i bez pardona prikazuje pad i poraz arhetipa majke koja je suočena sa novim svetom kojem ne uspeva da pripadne.

„Evina majka“ je odlično sročeno duboko iskreno pismo prepuno samospoznaje, žaljenja, ali i nade.

PRIČA O BOLNOM NEPRIHATANJU EVINA MAJKA

PİŠE: MILAN ARANĐELOVIĆ

protstavljene emocije koje razaraju čitavu porodicu, ali pre svega majku.

Ono što bi čitaoci ovog magazina trebalo da znaju da iz isključivosti introspektivnog romana slede mučni trenuci. Tako se, recimo, majka u romanu od početka do kraja tranzicije svom detetu

Jedna od posebnih draži popularne serije „Euforija“ leži u portretisanju prve generacije u ljudskoj istoriji za koju ne važe moralna i društvena pravila ranijeg pokolenja. Nesputani etikom čak ni svojih roditelja klinci uživaju apsolutnu slobodu da, u granicama dominantnog ekonomskog ustrojstva i zakona koji ga štite, sami kreiraju i biraju svet u kome žele da žive.

Ta nesputana sloboda sa sobom donosi i anksiozni strah, gubitak orijentacije i probleme u traganju za sopstvenim identitetima i mestom pod suncem.

Slična dezorijentisanost nije strana ni književnosti Srednje i Istočne Evrope koja je nastajala na poslednjem prelasku vekova. Generacije odgajane pod strogom sovjetskom čizmom, ekonomskom i, često, moralnom bedom, jednog jutra su se probudili u svetu velikih mogućnosti i kolektivnih i ličnih sloboda. Ono što je važilo tokom čitavog njihovog života, bukvalno preko noći je prestalo da postoji. Sve ovo je kod mnogih izazvalo vrtoglavicu.

Odjek ove parališuće slobode se, poput prave milenijumske bube, uvukao i u knjigu „Godina bisera“ (prvi put objavljene 2000. godine) češke autorke i novinarkе Zuzane Brapcove koju

njena ćerka napunila devet godina komunizma je pao. Ovo sa padom komunizma bi u njenom slučaju trebalo uzeti sa dozom skepse jer je Zid pao u Belinu, a ne u njenoj umu i srcu.

Lucija je, poput mnogih pripadnika njene generacije, i ostala „zatvorena, hladna, nesentimentalna“. Naizgled samostalna, odrasla i slobodna ona se i dalje nalazi u nekoj svojoj ličnoj komunističkoj diktaturi.

„Bila je neupotrebljiva za ovaj svet, što je vrlo dobro znala. Izgubljena. Dezorijentisana. Definitivno neprilagođena. Više ništa nije stizala, a toliko toga je htela... Celo njeno odrastanje bilo je pod komunizmom, i izrasla je pošteno ukriju.“

Brana njenih emocija počinje da popušta kada od urednika dobije zadatak da uradi intervju sa poznatom lezbijskom aktivistkinjom. Prizor oslobođenih žena koje se spremaju da dobiju dete, ohrabrilo ju je da i se i sama upusti u vezu sa mladom i lepom Magdom.

Na pragu četrdesete godine života Lucija iz svog ormana vadi emocije za koje je mislila da ih je zauvek sakrila. Ono što sada počinje da oseća prema mladoj recepcionerki iz provincije nekada je osećala prema školskoj drugarici Renati. „Dole maske: volela sam je ljubavljku kakvu kasnije nikad nisam doživela“, kaže o svom tinejdžerskom iskustvu. Emocije koje je gajila prema najboljoj drugarici bile su toliko drsko slobodne i van tokova vladajuće doktrine da je morala sama sebi da obavi „dobrovoljnu amputaciju krila“.

Zatvorena u tamnicu koju je u skladu sa tada aktuelnim društvenim narativom sagradila sama oko sebe ona nikada nije uspevala da uspostavi istinske odnose sa drugim živim bićima. Svi njoj bliski ljudi, majka, suprug i ćerka, znali su koliko je ona distancirana i hladna i nikada nisu zaista pokušavali da komuniciraju sa njom što je Luciju još više izolovalo.

Sa snažnim ironijskim otklonom autorka junakinju oslikava kao čedo svog doba – prepunu predrasuda, stereotipnih stavova, zadojenu elitizmom, autohomofobijom i automizoginijom. Lucija ume da osuđuje i ismeva druge žene zbog njihovog fizičkog izgleda, godina, porekla...

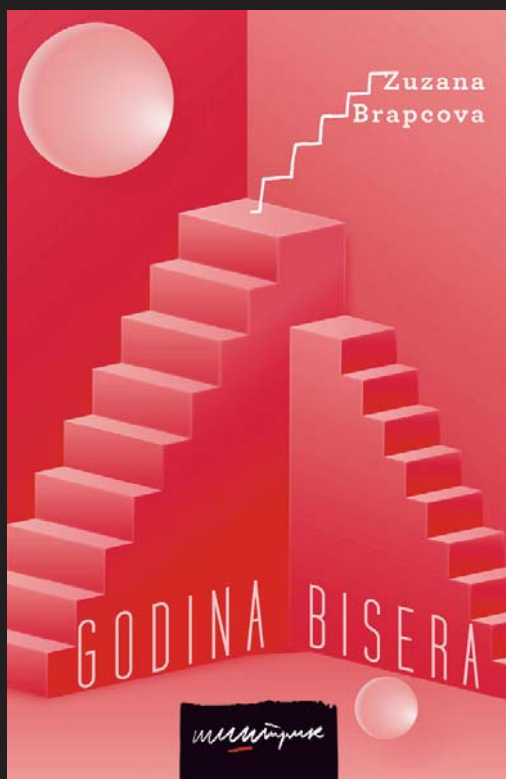
POSTKOMUNISTIČKA EUFORIJA

GODINA BISERA

PIŠE: MILAN ARANDELOVIĆ

je, u prevodu Tihane Hamović, objavila izdavačka kuća Štrik.

Kada je Luciji bilo devet godina u Prag su ušle sovjetske okupatorske trupe, a kada je

„Ona nije dobro, ona hoće da bude dobro“, kaže Lucijina ćerka. „Ona nije liberalna, širokogruđa i puna razumevanja. Ona hoće da bude liberalna, širokogruđa i puna razumevanja. Ona nije mlada, ali toliko, toliko bi htela da bude...“

Kao što nekome ko je mnogo vremena proveo u tami jaka svetlost smeta i izaziva gotovo fizičke bolove u očima i glavi, tako i zaljubljena Lucija ima problema sa, po prvi put u životu, slobodom i pravim emocijama. Poput deteta u prevelikim patikama ona počinje dezorijentisano da baulja kroz život ne znajući da korača kao odrasla osoba.

I sama pripadnica iste generacije, češka književnica i novinarka vešto i iskusno vodi svoju junakinju na njenom putu propasti. Autorka pokazuje mnogo razumevanja za nerazumno Lucijino ponašanje koja u novootkrivenoj strasti

polako gubi kontakt sa stvarnošću.

Nelinearni način pripovedanja doprinosi atmosferi anarhističkog gubitka razuma u koje junakinja polako upada.

Kada je bila objavljena, knjiga „Godina bisera“ je predstavljana kao prvi češki lezbijski roman. Brapcova je i prva dobitnica disidentske nagrade namenjene mladim autorima koji su bili zabranjivani u starom režimu. Zato i ne bi trebalo da čudi snažni antikomunistički narativ koji provejava kroz delo.

Brapcova je ovim romanom, koji je odmah dobio tri izdanja, u javni prostor tada još mlade i nezrele demokratije, uvela teme kao što su istopolna ljubav, mentalno zdravlje, suicid, porodično nasilje, položaj žena u mentalnim institucijama, kao autohomofobija i automizoginija.

Najveći festival angažovanih filmova kod nas, Slobodna zona, ove godine slavi 20. rođendan. Jubilarno izdanje biće svečano otvoreno 6. novembra u Sava centru, regionalnom premijerom filma „Anora“ Šona Bejkera, nagrađenog Zlatnom palmom u

Kanu. Do 11. novembra publika u Beogradu, Novom Sadu, Nišu i Kragujevcu imaće priliku da uživa u desetinama igranih i dokumentarnih ostvarenja iz celog sveta. Specijalno za čitaoce „Optimista“ selektori preporučuju tri filma.

Rumunski film „Tri kilometra do kraja sveta“ Emanuela Parvua priča je o 17-godišnjem Adiju koji provodi leto u rodnom mestu u delti Dunava. Po izlasku iz noćnog kluba, on sreće mladića i s njim vodi, naizgled, sasvim bezazlenu komunikaciju, ali, kada se vrati kući, lice i telo su mu otečeni i u modricama. Usput saznajemo, zajedno kad i njegovi roditelji, da je pretučen zbog svoje homoseksualnosti, koju je sve do tada skrivao. Ovaj incident preokrene Adijev život naglavačke. Naizgled mirna fasada njegovog izolovanog sela, ukorenjenog u konzervativizam, počinje da pokazuje pukotine. Ni u porodici situacija nije ništa bolja. Adijev otac pokušava da shvati zašto njegov sin voli muškarce, majka krivi alkohol za sve i brine šta će komšiluk da kaže, otac nasilnikâ podr-

vodi brutalno „isterivanje đavola“, dok je policija sklonija zataškavanju slučaja nego kažnjavanju počinioca.

Emanuel Parvu bio je inspirisan istinitom pričom o masovnom silovanju jedne 15-godišnjakinje posle čega se celo selo okrenulo protiv nje.

„Ovo nije samo priča o homofobiji, već i važna priča o roditeljskoj ljubavi, koja bi trebalo da bude bezuslovna. Kada ona postane uslovna, usled najrazličitijih okolnosti, onda je to vredno priče“, rekao je Parvu. On je i veoma zainteresovan za probleme ljudi sa društvenih margina i, kako sam kaže, rado koristi svoj „privilegovan položaj belog Evropljanina“ da istraži i kritikuje ophođenje društva prema svojim najranjivijim članovima.

„Mislim da možemo da stvorimo bolje društvo kada bismo samo počeli da razgo-

„JUBILARNA DVADESETA

SLOBODNA ZONA

WWW.SLOBODNAZONA.RS

žava svoju decu i njihov „hrabri“ čin spasavanja i očuvanja zajednice, lokalni sveštenik spro-

varamo i da se poistovetimo sa problemima drugih. Da ih saslušamo”, poručio je Parvu.

Film norveškog autora Daga Johana Hauge-ruda, „Seks”, prikazan u selekciji Panorama na 74. Berlinskom festivalu, prvi je iz trilogije „Seks – Snovi – Ljubav” koja se bavi seksualnošću, ve-zama, intimnošću i kvir identitetu.

„Seks”, nagrađen za najbolji evropski film u Berlinu, prati dvojicu heteroseksualnih oženjenih odžačara iz Osla koji prolaze kroz neočekivane iza-zove i počinju da preispituju strikne definicije roda i seksualnosti s kojima su odrastali. Jedan ima aferu sa muškarcem, iako čvrsto smatra da nije gej, a drugi je sanjao kako ga Dejvid Bouvi posmatra kao seksualni objekt, što ga zbunjuje i uznemirava.

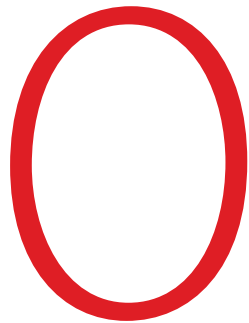
„Hteo sam da predstavim seks kao nešto normalno i obično, što nije preteće niti praćeno provokativnim scnama. Moramo više pričati o fi-zičkoj privlačnosti i svim drugim osećajima, inače će mnogi mladi ljudi, na osnovu onoga kako se seks sada predstavlja u medijima, nasta-viti da ga povezuju sa nasiljem. Pričanje o tome je odličan početak. Razgovori su veoma bitni u sva tri ova filma i upravo tu se dešava glavna ak-cija!”, izjavio je Dag Johan Haugerud.

Dokumentarac „Teaches of Peaches” prati put transformacije Kanađanke Meril Niskier od nastavnice muzičkog u Hrišćanskom udruženju za mlade muškarce (YMCA) do globalne ikone, svetski popularne muzičarke Pičiz.

Reditelji Filip Fuseneger i Džudi Landkamer koristili su arihovski materijal i snimke sa turneje iz 2022. kojom je obeleženo 20 godina albuma „Teaches of Peaches”. Feministička muzičarka, producentkinja i umetnica performansa, Pičiz se deklarise kao biseksualka. Svoju karijeru posve-tila je preispitivanju rodnihi stereotipa, a neustra-šivom originalnošću uzdrmla je društvene norme i strukture patrijarhalne moći. Film je imao svetsku premijeru na 74. Berlinalu gde je osvojio Nagradu Tedi za najbolji LGBTQ doku-mentarac.

„Ovo nije ni klasičan film sa turneje niti bio-grafski film. Ovo je priča o postajanju, o rušenju granica. Ovo je pankerski kvir film za dobro raspoloženje sa ponekom ozbiljnom nijansom. Baš kao što je Pičiz pozitivna scenska ličnost koja govori o mračnim emocijama i bolu, ali na jedan slavljenički način”, poručuju autori.

opšta mesta postoje s razlogom, a taj razlog nije da bismo imali šta da prezirimo i na šta upiremo prstom; jednostavno, opšta mesta su manje ili više precizan odraz potrebe društva da, krećući se ionako

najbezbednijom sredinom puta, nađe smisao unutar sveprisutnog i postojano narastajućeg haosa. Dobro je, dakle, što opšta mesta postoje, pa i u popularnoj kulturi, koja, je l' da, mora da bude široko prihvatljiva i lako prijemčljiva. Problem nastaje u susedstvu – u onoj tački unutar koje opšta mesta bivaju puki odraz i rečit dokaz intelektualne i drugih pojava oblika lenjosti i nepopravljivog kaluklanstva. Negde upravo na toj tački je sigurnu kuću, na žalost, pronašao baš frišak dokumentarni film Vil i Harper (Will & Harper), neprikriveno aktivistički i otvoreno didaktički pozicioniran, a koji se nedavno našao u ponudi vazda eklektičkog Netfliksa.

Premisa je (i, da zabune ne bude) krajnje jednostavna – holivudski superstar i komičar definitivno specifičnog pristupa smešnom, Vil Farel (tokom ovih par decenija u čelima glumačkih kolona desetina i desetina tamošnjih bioskop-

starije dane (sa već odraslom decom i brakom iza sebe) rešio da se zaputi u proces tranzicije i postane ono što je TAKO dugo i priželjkivao i svesrdno potiskivao – žena. Prijatelj je, dakle, sada, prijateljica, odlučio se za ime Harper (po Harper Li, autorki neprolaznog bestseleru Ubiti pticu rugalicu, sa kojom je njegova majka išla u školu), i Vil Farel kreće na taj put naknadne spoznaje sa tom svojom srodnom dušom (pomenimo da su njih dvojica godinama unazad predstavljala oprobano glumačko-scenaristički dvojac u pomenutoj hit-emisiji, te već postoji dinamika njihove bliskosti i zajedničkog bitisanja). Ovo je onda, uz već pobrojano, i film-puta (road movie), a budući da se odabrana ruta tiče američkog Srednjeg zapada (Midwest), dakle, ruralnijeg dela SAD, mogao se očekivati i upliv amerikanke, tog specifičnog podsoja splina i melanholije, čiji je jedan od temeljnih motova da nema povratka kući, odnosno, da je život tako ustrojen da je tako nešto suštinski i u onim najznačajnijim, idejnim i emocionalnim ravnama zapravo nemoguć ili barem teže izvodljiv. Naravno, postojala je bojazan kako će proteći taj možda i čeon sudar između narečene amerikanke i Farelove komičarske javne persona (a onda i dalje aktuelne i rastuće baštine skeč-emisije Saturday Night Live), ali na kraju i nije bilo realnog razloga za strepnju, jer, naprosto, ovaj film u svojoj nepremostivoj površnosti i nije otišao tako daleko i tako duboko, put takvih i tako pipavih finesa.

Vil i Harper je film koji ima začudan potencijal (i to, reklo bi se, brižljivo kultivisan, na kome se (neznano zašto insistiralo) – da iziritira, pa i antagonizuje čak i one koji su tim svetonazorima i slobodarskim idejama i svesti o važnosti ličnih izbora uvek i svugde bez daljnijeg skloni; ovaj dokumentarni film, uz velik znak pitanja u kojoj meri je ovo dokumentaran/veristički sadržaj i prikaz, a koliko je sve to možda i glumljeno/izscenirano (da ne kažemo i stejdžovano) je izrazito kalkulantski rad koji to teško uspeva da prikrije. Vil i Harper, uz sve zgodne i već prisutne

sastojke i postavke, ne uspeva da se izrodi u dirljivu dramu o bilo čemu (seksualnim i širim identitetima, prijateljstvu, bliskosti, samospoznajama, ličnog u koliziji sa društvenim i neretko

DŽABA STE NA PUT KRETALI

VIL I HARPER

PIŠE: ZORAN JANKOVIĆ

skih, a onda i striming hitova) odgovara na mejl svog omiljenog saradnika iz TV emisije Subotom uveče uživo (Saturday Night Live - SNL) i očito bliskog prijatelja, koji ga obaveštava da je pod

rigidnim i bigotskim, putovanju bliskih duša, blagotvornim odrastanjem i pod stare dane...), jer je utega o metaforičkom vratu ovog filma koji bi u isto vreme i da ispriča priču, i da predoči situaciju, i da opomene, i da polemiše, i da drži pridiku... jednostavno preteška za tako plitke temelje i korene. U ovom filmu je sve proračunato na način kakav srećemo u onim pararijalitijima, odnosno, emisija iz podsфере životnog stila kakve stižu sa kanala TLC i sličnih drugih izvora; proračunate su i suze na koje ovde očitno pledira, što je najporaznije u projektovanom emotivnom vrhuncu filma kada se akteri rasplaču nakon što im Indijanci koje su sreli u baru, navodno, samoinicijativno, zapevaju tradicionalnu im popevku kao vid podrške za taj put kojim se to dvoje prijatelja zaputilo. Vil Farel je često ciljano iritantan u svojim filmskim rolama, i reklo bi se, da to čini i jedan od osnova njegovog komičarskog identiteta i pristupa, a ovde to prelazi i granicu paroksizma. Može se pri ovom sudu otići i koji korak dalje, pa zapitati se nije li to možda neki viši koncept komedije koji je, usled te inovativnosti, teže pojmiti; s druge strane, nejasno je kako nešto do te mere lišeno duhovitosti i nepatvorenosti može da poistekne iz evidentno značajnog im

zajedničkog poduhvata dva prekaljena majstora komedije.

Međutim, najupitniji je već pominjana nadobudna didaktičnost ovog filma i u aspektima i u celini sagledano i odmeravano, kao da se krenulo od sumanutog, pa i obesnog uverenja da će sama tema biti dovoljno pokriće za hvalospewe, ili čak da se svaka zamerka na kvalitet ovog filma može odbaciti kao prikriveni animozitet onih koji kriju da su zapravo zgroženi onim o čemu ovaj film nastoji da progovori. Visoko uzdignut prst autora ovog filma (reditelj je, pomenimo i to, Džoš Grinbaum, koji se preporučio, inače, vrlo dobrim filmovima Postati Džejms Bond, Barb & Star Go to Vista Del Mar, Pušteni s lanca) zahteva bespogovorno obožavanje, dok na drugoj strani nudi hrpicu mršavih argumenata u svoju korist i gomilu povoda za srčane zamere; naprosto, kvir filmovi koji stižu iz produkcionih visova imaju veću odgovornost prema pitanju sadržaja i obrade istog, nije sve u nameri, dosta toga je i u iskrenosti i umešnosti. Ovo je nedopustivo, lenjo opštemestašenje unutar kvir problematike, koja onda od tako niskokaloričnog i lenjog delanja teško da može nešto iole važnije da „prihoduje“.

A

ko se (kao konzument) pomirite sa činjenicom da nešto iz, gle čuda, sve nabujali je pop-kulturne ponude, može imati značaja i smisla postojanja, a da se pri tom kosi ili nije u saglasju sa vašim (konzumentko-konzumerističkim) navi-

kama, preferencama, potrebama, brzo ćete i lako pojmiti da je svidizam zaista niži stepen razvoja u toj evolutivnoj ravni, odnosno, da je vrlo moguće da će popularna kultura barem povremeno iznedriti nešto kvalitetno, osobeno, pa i neophodno, a da vama ne bude po volji, tj. da se taj vaš bazični i neretko samo instinktivni i reaktivni svidizam opire takvim „darovima“. A možda su u smislu fenomenoloških vaganja i razmatranja, najdragoceniji upravo takvi ekscesi primetnog polemičkog potencijala, pri čemu se ovde pod tim pojmom misli na ona dela (one sadržaja, a zašto pa ne i one proizvode) pop-kulture koji su kadri da pokrenu raspravu, uz veliku verovatnoću da niko od polemičara ne bude u potpunosti ili dominantno u pravu, pa da se onda nanovo vratimo pitanjima i posledicama ličnih i pojedinačnih preferenci, navika i potreba, ali, ako je ikako moguće, uz jasnu svest da svidizam mora biti zaobiđen i ostavljen po strani

MOŽE DA BUDE, ALI NE MORA DA ZNAČI

THE BOYFRIEND

PIŠE: ZORAN JANKOVIĆ

pri svakoj proceni onoga što nam možda lično „ne paše“.

Dobar ogledni primer mogla bi da bude ovogodišnja japanska rijaliti/lajfstajl manje ili

više dokumentaristička serija Dečko (The Boyfriend), u potpunosti „porinuta“ u kvir okvir. U pitanju je, dakle, takmičarska emisija netakmičarske suštine u kojoj deset mladih gejeva na određeno vreme žive u istoj kući, pri čemu imaju i zajednički posao koji treba da održe u životu i vode, a, uz to, naravno, postoji i poprilična šansa za romanse. Začkoljica je, pak, veoma jasna i iznimno važna za razumevanja onoga što Dečko nudi i želi da pokaže i plasira kao ideju-vodilju; uprkos nominalnom pripadanju gorepomenu- tom podžanru, koji je, da se ne lažemo, davnih dana islužio i iscrpio svoje i koji sada hibernira usled opšte bezidejnosti i praktičnih odrednica, među kojima prednjači najpostojanija ona koja se tiče jeftine izrade takvog programa/sadržaja, ovaj serijal (sa deset epizoda u sklopu premijerne, prve sezone) donosi popriličnu inovaciju. Jednostavno, Dečko nastoji da vrati serioznost, dostojanstvo i pristojnost u narečeni „format“, te u tom i ne samo tom pogledu lako transcendiraju granice i prepreke mikrožanra i pratećeg izraza kome pripada. Dečko je, da pojednostavimo, decentna priča o zajedničkom životu i sazrevanju pred kamerama i u tim kontrolisanim i vremenskim oročnim uslovima, a akcenat je upravo na solidarnosti, empatiji i rađanju smislenijih romansi među korisnicima. To onda ovu seriju izgoni iz tog „matičnog“ formatskog habitata, te Dečko brzo pokaže potencijal da bude i ozbiljnije intoniran, osmišljen i konstruisan do-

kumentaristički rad o možda i zatureno-skrajnutim potencijalima ljudske prirode da iz sebe „porodi“ i ono najbolje, mimo društvenog konteksta ove civilizacije koja užurbano i manično klizi ka svom možda i prirodnom i nužnom kraju.

Dečko je, uz to, rad u slavu dobrote koja se neretko ovde ili onde uzima zdravo za gotovo, kvir okvir je jasno naznačen, artikulisan i postojano zadržan sve do samog kraja, ali kao da su se autori po toj osnovi svesno kretali u smeru otvorene kolizije sa potpuno oprečnih očekivanjima većeg dela potencijalnog gledateljstva. Nevolja je što predloženi

koncept dospeva u neposredan „komšiluk“ homo-promo koncepta kvir života, koji mnogi, kada, i dalje doživljavaju kao pokrivalicu za autencenzuru i tiho pristajanje na srednjačke sveto-

nazore heteronormativnog društva, koje, kao takvo, teži opštoj uranilovki i uprizorenosti. S druge strane u pravu su i oni koji su u poviše mahove u prvih deset epizoda Dečka prepoznali ubedljiv ekvivalent nenametljivoj lepoti nekadašnji prirodničkih emisija iz školskih ili obrazovnih programa. Naprosto, priča i nimalo intruzivni zapleti i podzapleti Dečka lako se prate, poente jesu jednostavne, ali kao celina ovaj televizijski rad brzo i upadljivo očitava svoju osobenost proisteklu iz brižljivo i temeljno promišljene kontre. Pojedine scene mogu čak da zaliče na nekadašnju rafiniranost kvir filmova poput Ajvorijevog čitanja Forsterove proze u bezvremenski lepom i dirljivom Morisu, što onda svakako predstavlja značajan doprinos daljoj evoluciji i svojevrsnom, rascvetavanju plovoda popularne kulture kvir predznaka.

Međutim, ovde zatvaramo krug i vraća se na tačku barikade i u vidu individualnih i neretko duboko ukorenih svidžama; nasuprot bučnosti

i banalnosti rijalitija te podvrste Dečko nudi rafinman koji brzo krene da štrči i u TV ponudi u popularnoj kulturi, a kojoj ova TV serija nedvosmisleno pripada. Nekima će, stoga, decentnost kao jedan od temelja tu prikazanog pristupa i koncepta možda biti i iritantna i frustrirajuća, pa i onovremenski „kastrišana“, dok će, ponadajmo se, tom ishodu, većina ipak umeti da prepozna i ceni finese kojima smo nenadano u ovom japansku televizijskom radu, a to je, da podsetimo, i dalje tabuizirano i strogo kodirano društvo koje, između ostalog, postoji i u brojnim kontradiktornostima. Poput one koja ukazuje da ankete očitavaju većinsku podršku istopolonim brakovima (koji tamo i dalje nisu ozvaničeni), dok istovremeno većina pokazuje i jasan otklon prema homoseksualnosti. E tu se onda rađa još jedno zanimljivo i polemično pitanje – šta će se onda zbiti ili se već zbiva sa deset učesnika ove prve sezone Dečka?

San, hajde, da verujemo da je tako, dobrog dela svake kvir zajednice, ovde ili tamo, jeste da dobije prvo na vidljivosti, a onda i poštovanju i jednakim pravima poput prava koje već imaju i u njima i nesvesno uživaju svi oni brižljivo ušušskani, pod, naravno, metaforički, a, poželjno što širi, što izdržljiviji i što postojaniji kišobran kao ova pločenje društveno poželjne heteronormativnosti. A opet sigurno ima i onih koji priželjkuju subverzivnu upad u taj neformalni zabran, ovim ili onim sredstvima. Danas, u ovom prikazu govorimo o jednom glavnotokovskom ibero ostvarenju snažnog kvir sadržaja, u kome se, na svu sreću, manje insistiralo na katkad zgodnim, ali češće već dobrano izraubovanom oprečnošću između rigidnosti društva (ovde je ulog u toj dimenziji dodatno povišen, jer govorimo o društvu koje u značajnoj meri određuje i rigidniji katolicizam) i zdravorazumske, a onda (i sa gledačke tačke gledišta) instinktivne i refleksivne potrebe za što osetnijoj i što opsežnijom slobodom.

Ovaj film / ovaj slučaj je zbilja lak za pojasniti i predočiti, tim pre jer se i ostvarenje Disco, Ibiza, Locomía snažno oslanja na šarenolikost i suštinsku zavodljivost brzokvarljive popularne kulture

LINJA ŽIVOTA SA DLANA SE BRIŠE...

DISCO, IBIZA, LOCOMÍA

PIŠE: ZORAN JANKOVIĆ

tog doba i tih meridijana. Da, pojasnimo, ovo je biopik (biografski film) o upokojenom španskom boj-bendu Locomía, kojeg možda neki pamte po malo-je-reći ekstravagantnim i hiper-

hiperhiperstilizovanim odeždama i ogromnim kitnjastim lepezama, kao iznimno važni delovima koreografija, a koji su nekoliko uspeha nanzicali par sitnijih i lokalnih uspeha krajnje rudimentarnim izvođački nisko-zahtevnim hitovima na žanrovskom tragu „plićeg“ i uprošćenijeg Eurodance i Hi-Energy zvuka i nužnih mu ukrasa i sitnijih varijacija. Formalno gledano i predočavano, film Disco, Ibiza, Locomía nastao je kao koprodukcija Španije i Meksika, režirao ga je Kike Maíllo, koji je i jedan od scenarista, a ovaj se muzički biopik neprikriveno i nedvosmisleno oslanja na sve nabujaliji talas slično ustrojenih ostvarenja koja nastoje da prigrabe što je više moguće iz baštine popularne kulture, već dostupne „prepoznatljivosti brenda“, a iz stvarnosne dimenzije, koja katkad „tka“ i živopisnije zaplete nego što je za to kadar dobar deo scenarista i dramaturga širom planete; ipak, glavna im je meta (a tome smo svedoci bili i mi, ovdašnji, u slučaju mega-uspeha ovdašnji muzičkih retro-biopika Toma i Nedelja), kanda, i neutaživa potreba bioskopske, a onda i ostale bioskopske publike za nostalgijom, odnosno, ka nostalgijaški jasno profilisanim sadržajima i „proizvodima“ kao nepogrešivim orijentirima ka lagodnijoj i smislenoj prošlosti.

To je sasvim legitiman zahvat, najposle, nostalgija i jeste i oduvek je bila jedan od najpouzdanijih potpornih stubova popularne kulture, te onda ostaje da vidimo kakav smo to film dobili a koji je iznikao iz takvih temelja, a nošen takvim ambicijama i pretenzijama što autora, što finansijera/producenata. I nema tu preteranih razloga za mrgođenje i cepidlačenje – ovo je sasvim zadovoljavajuć film o dovoljno zanimljivoj i ilustrativnoj epizodici iz ibero pop-kulture. Faktografija je, nimalo iznenađujuće, bila dostupna, podosta je i živućih svedoka era, budžet je očito bio domaćinski, i to ne samo po našim tužnjikavim aršinima, a sama priča je pružila podatan okvir za još jednu dinamičnu i slikovitu priču o nekima od slabosti ljudske prirode kao nepremostive konstante i prepreke. Pohvalu zaslužuje

scenaristički dvojac za pregledno vođenje priče, koja u biti predstavlja i mnogoljudnu društvenu hroniku, rekreacija ere je, reklo bi se, besprekorna, ključni autori ovde jesu posegnuli za bla-

gom persiflažom (uključujući tu i ujednačen i evidentno dobro vođen glumački ansambl), a da ipak ni jednog trenutka nisu zabasali u retko kada opravdan i blagotvoran cinizam, a dosta dobro funkcioniše dramaturška začkoljica po kojoj događaje u retrospekciji pratimo usled prikaza pokušaja formalne medijacije između zakrvljenih strana – izvornih članova raspuštenog benda i menadžera/tvorca čitavog tog zamešateljstva i te mamipare.

Kvir-dimenzija (imajući u vidu i inače, u samom realnom životu, jedva javno prikrivenu gej prirodu aktera, a ponajpre većine članova benda) ovde je predstavljena kao nimalo apartna datost, kao nešto što se podrazumeva, što je opšte poznato, a što se neretko i dešava u samom životu, posebice u krugovima onih koje srce vuče ka kričavoj odeći i predimenzioniranim lepezama. Tu dolazimo i do jedine upečatljivije zamerke na račun ovog tečnog i pitkog biopika, koji gledaocu nudi i nešto postmodernog obraćanja direktno u kameru, kao i nekoliko muzičkih segmenata, uključujući tu i teatroliku muzičku scenu iz krojačke radionice uz zvuk i

ritam hita neprevaziđene Evelin Tomas – jednostavno, živjialnost aktera, njihovih životnih svetonazora, ta slepa odanost brzopoteznosti, privremenosti i hedonizmu bez zadržke onemogućavaju da se tu „zakuva“ ozbiljnija i dirljivija drama, i to ne samo stoga što nam zdrav razum govori da se sve karijere (a posebno one javnosti, a onda još izraženiji u sferi popularne kulture) u nekom momentu i na nekom nivou prirodno završavaju u nekom trenutku. A i poželjno je da bude tako pre nego što se desi ono najporaznije (a potencijal je uvek tu, preči i prikrada se) – da se cela priča izrodi u vlastitu suprotnost, odakle se može samo u dva pravca: u neki od mnogobrojnih rijaliti kvazi-čistilišta za islužene, odbacene i očito nedostojanstvene vedete ili u mrak hiperdidaktičnih priča o prolaznosti i poroznosti slave. I onaj čuveni Buridanov magarac je, čini se, imao bolji izbor.

I to, između ostalog, doduše, nehaljno i lahorasto ali sasvim dovoljno jasno film Disco, Ibiza, Locomía pokazuje i potcrtava. Podno svog tog svog bučnog šarenila i neospornog kempa.

Moj tzu. pan život

Ime: **Bogdan Petrović**

Godine: **45**

Zanimanje: **Istoričar umetnosti**

Foto: **Anastasija Kojić**

Kada si prvi put znao da si...

Kada sam ušao u crkvu. „I video svoga Boga!“

Tvoj izlazak iz ormana...

Bilo ih je više

Koji savet bi dao mlađem sebi...

Plači!

Naj gej stvar koju si ikada uradio...

Otišao u gej klub sa najboljim gej drugom koji mi je i bivši dečko.

Tvoj prvi gej kafić/klub...

Mislim da se zvao X, kod Politike.

Tvoj prvi poljubac...

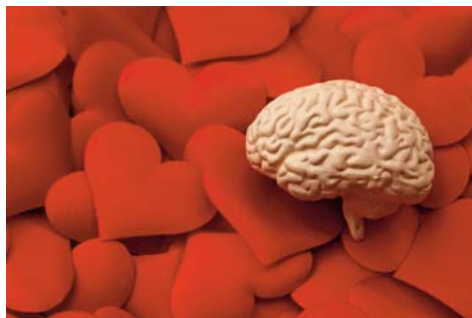
Davno zaboravljen.

Nevinost izgubio...

I sam se često pitam kada se to stvarno desilo.

Šta za tebe danas znači biti panseksualac...

Ne ograničavati sebe u bilo čemu kada su u pitanju strast i emo-

cije. Libido koji je potpuno slobodan.

Tvoj naj gej muzički album bio bi...

Tereza Kesovija – the best of **Donji veš koji ti donosi sreću...**

Najsrećniji sam bez donjeg veša.

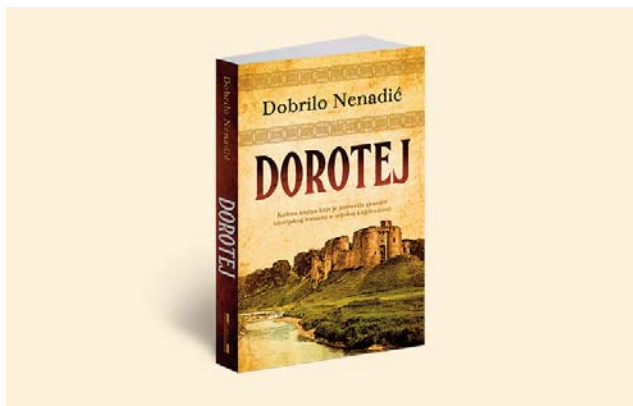

Najviše se ložiš na...

Intelektualce. Uzbudjuju me

Ljudi koji svoj intelekt koriste tamo gde većina misli da im nije potreban.

Svaki LGBT + tinejdžer ili tinejdžerka u konzervativnoj, ruralnoj ili malograđanskoj, sredini

Kvir film koji morate pogledati...

Bilo koji Almodovar.

U nedelju popodne naći ćemo te gde...

U horizontali.

Tvoj stav o ljubavi i braku...

Brak je relikvija prošlih vremena. Ljubav je vanvremenska.

TV serija koja je promenila tvoj panseksualni svet...

Younger

Omiljena knjiga...

Dorotej

Tvoj LGBT+ heroj je...

u Srbiji

Omiljena LGBT+ ikona...

Aleksandar Šapić.

Omiljena dreg kraljica...

Nije dreg, ali je kraljica. Merlinka. Šalu na stranu, Markiza de Sada.

Grindr ili Tinder ili...

Instagram.

Omiljena društvena mreža...

Trenutno LinkedIn Mada se idealista u meni nada da će doživeti trenutak u kome će društvene mreže prestati da postoje. Zvuči apsurdno, ali to će biti nova renesansa. Živim za trenutak kada ću je doživeti makar na ličnom planu.

Kenny @anjass272

Ja mislim da je najproblematičniji odnos Srba prema drugim Srbima, pa onda prema drugim narodima. Ideologija vlasti je da okreće ljude jedne protiv drugih. Pumpa se mrznja prema lgbt, ženama, bilo kome ko je drugačiji kako bi se pažnja skrenula sa pravih problema.

жан ралфио. @Sxtephxsp

Mi kao društvo prosto nismo bili spremni za fenomen Milana Stankovića, pre 10ak godina kada je svako odstupanje od muškosti bilo tretirano kao najgore svetogrđe on je bio fem kraljica, a sada kad svako dete nosi Smrd Mudić šiške on mučenik se okrenuo manastiru i pravoslavlju.

Predrag Azdejković @azdejkovic1

Profesionalni mediji su odlučili da fokus sa LGBT prava prebace na litijum i u naslove stave transparent protiv Rio Tinta, čime samo pokazuju koliko ih zanima LGBT populacija!

Alexis Plastic VanderCunt @AlexisPlastic_

Vidim da je režimske medije uznemirilo što je na Prajdu bilo transparenta protiv Rio Tinta. Pored toga što želimo da svi budemo jednaki građani ove zemlje, želimo i da imamo čistu vodu, vazduh i da sačuvamo prirodu. Mada sam mislio da je to poprilično logično.

Marko Mihailović @PalpFiksn

Ekipa @belgradepride medijima priča da ne treba da me zovu jer sam nekompetentan da pričam o Prajdu i LGBTI+ temama i da ne žele da gostuju sa mnom, a jednoj neformalnoj LGBTI+ grupi, na čijem panelu sam govorio, su rekli da je pozivanje mene "neprijateljski čin" prema Prajdu...

Šutanovac Dragan @SutanovacDragan

Živimo u vremenu u kom Judith Butler koja se bavi i pitanjima ljudskih a posebno LGBT prava, ekstremne, radikalne, verske fanatike proglasi globalnom progresivnom levicom! Da li bi izvukla živu glavu ako bi iz svoje ekspertize održala predavanje pripadnicima Hezbolaha i Hamasa?

dr Predrag Azdejković @azdejkovic1

Da li možete da zamislite stanje u srpskom LGBT aktivizmu kada NIJEDNA organizacija nije podržala inicijativu Zeleno-levog fronta koji je Skupštini uputio Predlog zakona o građanskom partnerstvu!!! Nijedno saopštenje za javnost, nijedan post na društvenim mrežama, nijedna reč!

Rainbow Ignite @RainbowIgnite

Trans žena, model, glumica i influencerka Kesaria Abramidze (37) brutalno je ubijena i to dan nakon što je parlament Gruzije usvojio zakon o zabrani promovisanja prava LGBT zajednice.

Spiderman @spiderman_bg

Nefem str8 look muškarčina sam dok ne moram da uhvatim smrdibubu.

twitter.com/GayEcho

Vladimir Andjelic

@VladimirAndje11

Gej lobi vrti gde burgija neće.

Luka @lukaastrovet

Sve kasarne postanu gej u vojsci!

Predrag Aleksendrić @NaDrugiPogled__

Pod LGBT zastavom niko nije krenuo u rat. Niko nije pozivao na ubijanje. Niko nije otvarao logore, činio genocid, spaljivao neistomišljenike, porobljavao i tlačio. I to vam je tako

Pravi Eol @Pajo_Dudlaj_Ga

U istoriji čovečanstva će biti zabeleženo, da je u jednoj državi zatvoren Prajd info centar, dok su tu državu vodili peder i lezbejka!

PALME D'OR
FESTIVAL DE CANNES

Anora

Sava centar, 19č - 6. novembar - Plava sala
Svečano otvaranje - 20. Filmski festival Slobodna zona

efinity™